Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

ORAȘ REGAL

Anul VI ■ Nr. 5 (54) ■ Mai 2015

Biserica Părăiești

Din sumar:

Revista apare cu sprijinul
Primăriei Municipiului Curtea de Argeș
și al Asociației Culturale „Curtea de Argeș"

În luptă cu *ca și*-ul...

Gheorghe PĂUN

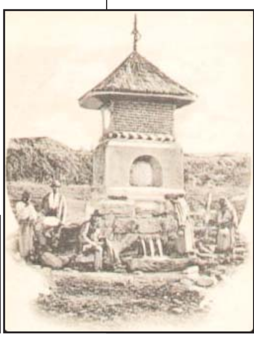

Nu prea știu de unde să încep... Aleg să încep prin a aminti rubrica săptămânală „Vedere de pe Dealul Olarilor", pe care o țin în ziarul *Argeș Expres,* o rubrică de „umor serios" (mă rog, uneori e umor – atâta cât se nimerește – și cam atât, poate chiar doar bășcălie), unde am mai comis un text despre pârdalnica alăturare anticacofonică (și aici e nevoie... în loc să inserez un „și", am inserat o întreagă paranteză...) care tare neplăcut mă gâdilă la ureche. Am intitulat acel text, riscant, dar eficient, „*Cașismul,* ca simptom al lenei". Preziceam acolo că-mi voi face ne-amici din amicii *cășuitori,* dar încheiam optimist cu speranța că măcar unii dintre ei se vor lecui.

În cele ce urmează, încerc să fiu ceva mai serios, dar nu știu dacă voi reuși, subiectul se pretează atât de bine la bășcălie... Speranța cu lecuirea rămâne însă și justifică și încercarea de acum.

Atunci când revista a pornit la drum, s-a plecat explicit cu fireasca regulă de a folosi întocmai limba română așa cum este ea normată de Academie. Am mai vorbit despre asta, despre „revoluționarii lui î", cei care se simt bine făcând pe dos decât regula (le-am propus să fie măcar inventivi, a pune cozorocul la spate e banal, simplă negare, mai multă imaginație ar arăta scrierea *cu î din e sau din u,* de pildă...), despre necesitatea generală, pedagogică putem spune, de a respecta reguli și legi (ca nemții, ziceam, ca elvețienii și finlandezii zic acum, pentru a ocoli orice conotație circumstanțială...), începând cu cele ale limbii, cele mai folosite, mai intime minții noastre, continuând cu cele ale circulației și, educați astfel, să mergem și mai departe, poate, cine știe, vom ajunge să respectăm și legile-legi.

Am însă o mare problemă personală: *ca și*-ul îmi provoacă urticarie!... E atât de artificială și a devenit atât de frecventă construcția asta că simt furnici în urechi atunci când o aud. Mi-e mai antipatic *ca și*-ul decât cacofonia pe care o evită, mai ales că, de cele mai multe ori, conjuncția (care conjuncție? că aici e o biată interjecție – în *vederea* din *Argeș Expres* propuneam să se folosească *hodoronc-tronc* în locul lui *și,* în întregime sau pe bucăți, uneori *hodoronc,* alteori *tronc,* pentru variație...) este automat adăugată, fără să fie vorba despre vreo cacofonie. Am început să împart lumea în *cașiști* și *necașiști.* Îi asociez pe primii, risc a multa oară, cu lenea, cu automatismul verbal – numai că sunt parcă tot mai mulți aceștia. Iar frecvența apariției/folosirii unei abateri de la normă (a unei greșeli) este un argument pentru prea permisivul după părerea mea Institut de Lingvistică al Academiei de a muta abaterea, în primul pas, de la erori la variante nerecomandate, dar permise, apoi direct în normă. Câtă vreme *ca și*-ul va fi tolerat, voi mai avea o șansă, dacă – Doamne apără și păzește! – devine obligatoriu, voi avea o mare problemă: voi începe și eu să încalc norma... O mărturisesc de acum, nesumețindu-mă, ci doar învins de eventuala evoluție *cașistă* a limbii și alergic la nesuferita sintagmă...

Câteva precauții, ca nu cumva *cașiștii* să mă acuze de cine știe ce. Știu că limba evoluează, că nu prea cred că ne-am înțelege cu Basarabii dintâi, am avea ceva dificultăți și cu Neagoe probabil – dar să nu confundăm schimbarea vocabularului cu schimbarea gramaticii, cea de pe urmă are o mult mai mare inerție, pe care ar trebui s-o sprijinim cât putem. Apoi, recunosc că, de exemplu, în fața asaltului (ca să nu spun agresiunii) *mess*-ului și *blogolezei, ca și*-ul pare un fleac – dar lumea este compusă din „fleacuri" (din „particule elementare"). Mai știu că natura, omul inclusiv, „merge pe geodezică", alege drumul cel mai scurt, mai economicos – dar câteva silabe în plus nu înseamnă efort, consum de energie (și există multe alternative la „eu, ca și candidat" – aleg exemplul și pentru a aminti că, după prezentatorii TV, politicienii apar cel mai des la televizor, deci strică limba mai cu spor – cum ar fi „eu, în calitate de..."; iar în „eu, ca și politician" *și*-ul este total aberant). În sfârșit, știu și că există *ca și*-uri legale, locuțiuni de diverse tipuri („ea, ca și el", „la fel de... ca și...", „ca și când", „ca și cum" etc.), iar asta poate deruta, dar, cel puțin în scris, atunci când avem timp să încercăm variante, decizia este simplă: dacă putem înlocui „ca și" cu „în calitate de", atunci suntem în afara gramaticii. Iar când nici nu e nevoie de „și", pentru că nu apare nicio cacofonie, suntem direct pe teritoriul lenei...

Am încheiat tot agresiv. Prefer să fiu antipatic, dar măcar să îndepărtez cu un pas (cu o ediție a DOOM-ului...) *cășuirea* limbii române...

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi și nouă toate...

Noi credem din parte-ne că dilema aceasta [dacă întreaga națiune este coruptă sau nu, n.red.] s-ar putea formula numai în cazul când în adevăr națiunea ar fi totdeauna stăpână pe voința ei, când ar putea-o emite clar și statornic, fără să mai rămâie vro îndoială asupra intențiilor ei; dar mai ales atunci s-ar putea stabili când guvernul n-ar dispune de mijloace pentru a falsifica opinia țării și pentru a-i stoarce voturile. Înainte de a pune deci o asemenea dilemă, ziarul guvernamental ar trebui să izoleze pe cale logică elementele ce dau tonul vieții publice, factorii reali ai mișcării politice, și să cerceteze mai de-aproape teascul care se aplică asupra acestor elemente.

Se știe înainte de toate că adevărata națiune, patru din cinci părți ale poporului nostru, nu ia parte la viața publică, a cărei sarcine le poartă însă mai greu decât oricine altul. Aceste patru din cinci părți sunt sătenii, care în adevăr n-au nimic comun cu d-nii (...), necum interesele sau altceva.

Deasupra acestui element, cel mai numeros și mai nefericit totodată, există țara legală sau ceea ce Românul botează cu numele de „națiune”, iar paralel cu țara legală există elemente parazite care și-au făcut din politică o meserie foarte lucrativă. Aceste elemente parazite, lipsite de merit, de avere, de știință, sunt strâns legate între ele prin comunitatea nulității lor, invidia îi unește contra oricărui merit adevărat, sărăcia îi strunește și-i ține uniți contra țării legale, care se zvârcolește neputincioasă sub torturile teascului electoral. Miile de funcții administrative și sutele de funcții judecătorești, toate amovibile, sunt puse în mișcare într-un singur scop, pentru a stoarce voturile țării legale. Se înțelege că fiece alegător își are interesele sale materiale. De fiecare din aceste interese atârnă câte un fir al mașinii administrative. De-o zice alegătorul nu, curentul electric al mașinii izbește în acel interes și-i ucide sâmburele vital, de-o zice da, își poate vedea în liniște de treabă. Nu putem aștepta însă de la oameni – și oameni suntem toți – ca, pentru un interes general care nu poate fi priceput decât prin reflecție, să-și pună zilnic în pericol existența lor și a copiilor lor, ca aceia care n-au nimic de pierdut. Abia o avere foarte întemeiată, care nu poate atârna în niciun chip de iubirea sau ura administrației, îl face pe om capabil, în România, de-a se opune fățiș guvernului. Dar acei care, într-un chip ori într-altul, cată să muncească pentru a se ține deasupra apei nu-și vor crea de buna lor voie piedici zilnice intereselor lor, piedici personificate în subprefecți vițioși, maiori cocoșați de gardă civică și alți monștri din regnul organic al celor ce n-au nimic de pierdut și totul de câștigat.

Ar mai rămâne o cale pentru ca țara să zvârle cât colo pe patrioții care o guvernează: o mișcare violentă. Dar aceasta ar constitui totdeauna un pericol internațional și țara legală e prea patriotică pentru a apuca o asemenea cale. Când elementele roșii sunt în opoziție, atunci altceva. Dar bată războiul la ușă, dar vie pieirea a doua zi, puțin le pasă patrioților de meserie. Din contra, se pun în înțelegere cu străinătatea ca să răstoarne guvernul, căci când dumnealor nu sunt la putere orice mijloc de-a parveni e bun, chiar amenințări de asasinare adresate capului statului.

(*Timpul,* 20 februarie 1881)

Clubul revistei

Întâlnirea lunii aprilie

A avut loc miercuri 8 aprilie, la Centrul de Cultură și Arte „George Topîrceanu” din Curtea de Argeș și a fost o întâlnire în buna tradiție a CIC (Clubul Iubitorilor de Cultură, cel care curând va împlini un deceniu de la înființare) - un veritabil „festival al artelor”: pictură și sculptură, poezie, literatură în general, muzică, ikebana. Protagoniști au fost Ammar Alnahhas, pictor și sculptor sirian stabilit de mai mulți ani în România, poetul și criticul de artă Corneliu Ostahie și ambasadorul Mihai Epure, scriitor, reputat niponolog. Numărul din luna aprilie al revistei a fost ilustrat cu opere ale lui Ammar Alnahhas, prezentarea sa - și în revistă și la expoziție - fiind făcută de Corneliu Ostahie, la rândul său prezent/ prezentat în revistă de mai multe ori. La fel, o carte a dlui Mihai Epure, *Dor de Sakura,* a fost făcută cunoscută cititorului (în luna mai 2011) de către colegul de diplomație al autorului, prietenul vechi și constant al revistei, dl Ion Pătrașcu. Cei trei au fost însoțiți și acompaniați la pian de dna Maria Calleya, iar întâlnirea a fost pigmentată de aranjamentele florale ikebana ale dnei Paula Fulga.

La întâlnire au participat iubitori de cultură din Curtea de Argeș și împrejurimi, din Pitești, București, Câmpulung, Râmnicu Vâlcea, precum și din Târgoviște, unde va fi vernisată următoarea expoziție a lui Ammar Alnahhas (după o expoziție recentă la Pucioasa și multe altele, în ultimii ani, la București).

Merită amintite câteva dintre cărțile celor doi scriitori prezenți la întâlnire.

Corneliu Ostahie: *Balans* (1976), *Recif* (1980), *Experiențe pe sufletul viu* (1983), *Existența de probă* (1985), *Ochii corbului Poe* (1989), *Muzeul straniu* (2011), *Clinamen* (2013) - toate acestea fiind volume de versuri, ultimele două fiind antologii, *Artiști, ateliere, galerii* (*Ghid facultativ de încântat privirea*) (2009), *Martor vizual* (2013) - critică de artă.

Mihai Epure: *Japonia, ikebana de gânduri* (1991), *Eșafodul din Bosfor* (1997), *Amurg la Paris* (1997), *Din Carpați până la Fuji* (2000), *Terorismul internațional* (2001), *Evantaie lirice* (2002), *Aproape de soare răsare* (2002), *Melancolie de Rusalii* (2003), *Destin și pătimire* (2004), *Dor de Sakura* (2009), *Neamuri fără zestre* (2008), *Samuraiul de pe Argeș* (2009), *Demisia din viață* (2010), *Ricșa cu vise* (2012), *Japonia, lacrimă și stea* (2014) - romane, eseuri, articole, versuri (inclusiv haikuuri).

Au vorbit despre aceste cărți și despre autorii lor Marian Nencescu, Firiță Carp, Ion C. Hiru, Ion Pătrașcu, s-au pus întrebări, s-a vorbit despre diplomatul-scriitor Gheorghe Băgulescu, general, „românul care încă mai așteaptă să revină acasă”, redescoperit în Japonia de ambasadorul Mihai Epure (decedat în exil, în Franța, în 1963, Gh. Băgulescu a lăsat prin testament dorința de a fi reînhumat pe proprietatea sa de la Florica, „dar numai într-o Românie liberă”).

Cei trei protagoniști au primit tradiționala medalie CIC, cu chipul sfântului voievod Negoe Basarab, încrustată în lut de Argeș de Nicolae Cucu Ureche. (Gh.P.)

Redactor-șef: Gheorghe Păun

Redacție: Daniel Gligore, Maria Mona Vâlceanu, Constantin Voiculescu

Colegiu redacțional: Svetlana Cojocaru – director al Institutului de Matematică și Informatică al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, **Florian Copcea** – scriitor, membru al USR și USM, Drobeta-Turnu Severin, **Ioan Crăciun** – director al Editurii Ars Docendi, București, **Spiridon Cristocea** – conferențiar la Universitatea Pitești, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeș, **Sorin Mazilescu** – director al Centrului Județean Argeș pentru Promovarea Culturii, Pitești, **Marian Nencescu** – cercetător asociat la Institutul de Filosofie al Academiei Române, **Filofteia Pally** – director al Muzeului Viticulturii și Pomiculturii din România, Golești, Argeș, **Octavian Sachelarie** – director al Bibliotecii Județene „Dinicu Golescu”, Pitești, **Adrian Sămărescu** – director editorial al Editurii Tiparg, Pitești, **Ion C. Ștefan** – profesor, membru al USR, București.

CURTEA DE LA ARGEȘ

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Trustului de Presă „Argeș Expres” (B-dul Basarabilor 35A, tel./fax: 0248-722368) și a Centrului de Cultură și Arte „George Topîrceanu” (B-dul Basarabilor 59, tel./fax: 0248-728342) din Curtea de Argeș

Corectură: Radu Gîrjoabă
Machetă: Elena Baicu

ISSN: 2068-9489

Întreaga răspundere științifică, juridică și morală pentru conținutul articolelor revine autorilor.

Reproducerea oricărui articol se face numai cu acordul autorului și precizarea sursei.

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face la sediul redacției – Trustul de Presă „Argeș Expres” (25 lei/6 luni și 50 lei/12 luni); banii trebuie trimiși în contul Asociației Culturale Curtea de Argeș, deschis la Volksbank Curtea de Argeș,

IBAN: RO82 VBBU 2587 AG15 1679 2701

Tiparul: SC TIPARG SA, Pitești.

Revista poate fi sponsorizată prin intermediul Asociației Culturale Curtea de Argeș, CIF 29520540, cont Volksbank, IBAN RO82 VBBU 2587 AG15 1679 2701.

Homo sapiens

Blaga 120
Contimporan cu Dumnezeu

Horia BĂDESCU

Lucian Blaga e mut ca o lebădă – spaima dinaintea cuvintelor și dinaintea lumii exprimate. Tăcere ontologică. Căci Ființa-existând nu este nimic altceva decât Ființa chemându-se ea însăși la existență, Ființa vorbindu-și timpul. Și nu eternitatea.

A cuvânta înseamnă pentru Ființă regăsirea de sine, ieșirea din atotputernicia pre-cuvântului, din virtualitatea atotcuprinzătoare, în care se situează toate posibilele Verbului, așa cum a crea lumea implică părăsirea ființării pentru devenire, dobândirea, în de ea însăși, a conștiinței binelui și răului, a ființei și a neființei, înțeleasă ca limită a lumii fenomenale.

A cuvânta aduce eului liric trăirea dureroasă, disperată uneori, a absenței a ceva esențial – beatitudinea stării aurorale, pacea increatului – spaima devenirii, spaima față de timp și, totodată, bucuria descoperirii semnelor prin care acel ceva absent mărturisește prezența-i perpetuă, eternitatea sa într-o lume în care domnește înfricoșătoarea durată, fericirea de a se afla în armonie cu această durată și cu lumea.

Există, neîndoielnic, la Lucian Blaga spaima dinaintea acestui orologiu al neființei care este timpul, ca în această viziune dantescă în care țărână și timp se amestecă în clepsidra morții: *Ca în clepsidre/ prin orbitele morților țărâna curge/ măsurând timpul cetății.* Se regăsește la el acea dublă spaimă trăită în sânul tranzitoriului: spaima Ființei, a eternității care plonjează în timp, și spaima timpului dinaintea propriei morți, dinaintea eternizării sale. Căci ceea ce vede Ființa în oglinda timpului trăit e propria devenire, adică eternitatea sa trăită printr-o moarte fără sfârșit.

Și totuși, în această țărână, în mijlocul „lucrurilor bătrâne”, în această lume în care poetul se simte exclus și rob atâtor meandre, precum fluviul mortal al timpului, sunt înscrise semne, rune revelând prezența Ființei și tăcerea eternității.

(9 mai 1895, Lancrăm–6 mai 1961, Cluj)

Rune peste tot! Durată și eternitate amestecându-se, fiecare mărturisind-o pe cealaltă. Dumnezeu în libertatea sa absolută și, totuși, întemnițat pe vecie în el însuși. Infinitul și limitarea propriei infinități și în libertatea infinită a limitelor sale. Lumea! Lumea în potențialitatea și materialitatea ei infinite, realul în virtualitatea, dar și în materialitatea sa: Ființa. Ființa în transcendența ei imanentă și în imanența transcendenței sale, mereu „pe cale veche o lumină nouă”. Și pe această cale poetul regăsindu-și lumina, ființa, timpul său.

Dar, regăsindu-se pe sine în sinea universului, poetul iese din relativitatea determinărilor sale. El se uită pe sine, creatura, pentru a se regăsi ca Ființă. El încetează de a deveni ca existență, pentru a deveni ca ființă. El se împlinește în timpul sacru, în eternitate. „Poetul profesează o metafizică a existenței în care timpul primește o valoare absolută”, spunea Antonio Machado. A scăpa timpului înseamnă a evada în timp, într-un alt timp, pe care l-am putea numi Timp cu majusculă, înscris în durata fără durată. Și această durată, atât de aparte, exclude umanul ca individuație pentru a-l primi categorial, ca expresie a *Celui Etern,* ca manieră de a fi a lui *Cu-Totul-Altceva.*

În ultimă instanță, această „metafizică a existenței” pe care o profesează poetul și despre care vorbește Machado înseamnă a fi și a deveni, în același timp și în aceeași clipă, a trăi, deopotrivă, condiția muritorului și a zeului.

Numai dintr-o asemenea perspectivă, numai printr-o asemenea trăire poți să te simți, precum Blaga mărturisea într-un poem premonitoriu, *Cântec pentru anul 2000,* „contimporan cu fluturii, cu Dumnezeu”. Metaforă de geniu care cuprinde marea taină a viețuirii, dubla și concomitenta contemporaneitate cu timpul și cu veșnicia. Taină pe care poeții o știu și o poartă în ei până în clipa în care trec, dimpreună cu fluturii, pragul eternității.

Încheiere la o carte

Frate, o boală învinsă ți se pare orice carte,
Dar cel ce ți-a vorbit e în pământ.
E în apă. E în vânt.
Sau mai departe.

Cu foaia aceasta închid porțile și trag cheile.
Sunt undeva jos sau undeva sus.
Tu stinge-ți lumânarea și întreabă-te:
Taina trăită unde s-a dus?

Ți-a mai rămas în urechi vreun cuvânt?
De la basmul sângelui spus
întoarce-ți sufletul către perete
și lacrima către apus.

(*Gândirea*, VIII, nr. 8-9, aug.-sept. 1928)

Ardere

Ființă tu – găsi-voi cândva cuvenitul
sunet de-argint, de foc, și ritul
unei rostiri egale
în veci arderii tale?

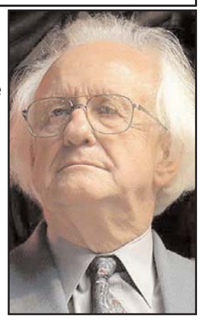
Al seminției mele cel din urmă sunt.
Pumn de lumină – tu, pumn de pământ.
Tu rodie,
Tu floare mie, cu puteri de zodie,
unde și când găsi-voi singurul cuvânt
în cercul nopții să te-ncânt?

Nepriceput pe lângă vetre,
dar înțeles de zei și pietre,
cuvântul unde-i – ca un nimb
să te ridice peste timp?

Cuvântul unde-i – care leagă
de nimicire pas și gând?
Mă-ncredințez acestui an, tu floare mie,
ca să sfârșesc arzând.

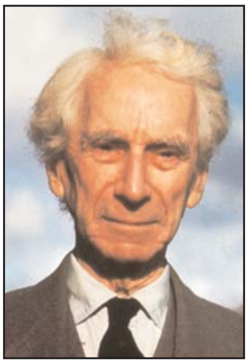
(*Revista Fundațiilor Regale*,
IX, nr. 12, 1 dec. 1942)

Un model: Bertrand Russell

Johan GALTUNG

Dacă Gandhi mi-a fost model spiritual încă din anii tinereții, atunci ce rol a jucat Bertrand Russell pentru mine? Poate de model, de filosof cu convingeri ferme, exponent al burgheziei înalte, care a pus totul sub semnul întrebării și a devenit un *obiectant conștient.* Un enciclopedist, un geniu renascentist, un bărbat care a sondat limitele extreme ale gândirii umane, iar ca practician a fost un organizator, printre altele, al Tribunalului Russell, din care am făcut cândva și eu parte. Russell mi-a fost suficient de apropiat pentru a-mi servi de model, chiar dacă la un nivel cu mult superior.

Dați-mi voie să mă raportez la Russell și în mod critic, așa cum am făcut-o în prefața uneia dintre cărțile sale, *Despre om, viitor și pace.* El ne vorbește din ultimul secol, din secolul blestemat, secolul XX cel pierdut. El ne vorbește din Anglia, din tabăra unuia dintre partidele cele mai reci și mai ideologizate de Războiul Rece, dintr-o perioadă de îngheț, în 1961. Bineînțeles că mesajul său e colorat de timp și spațiu, de context, ca orice text, dar îl putem citi și în afara contextului dat, apreciind conținutul său mai general. După cum spune el, unele dintre ideile sale sunt concepute pentru termen scurt, altele, cu adevărat, pentru termene lungi.

Cititorul nu are nevoie de un ghid pentru a parcurge această carte. Argumentația curge fluent, purtată de fraza sa precisă, elegantă, uneori înțepătoare, alteori cu tentă de umor sau mieroasă.

În timp ce scriu aceste rânduri, aflându-mă în țara care a fost singura victimă a nuclearismului militarist, Japonia, ediția din 24 aprilie 2001 a ziarului *Japan Times* publică un articol care l-ar fi interesat pe Russell: „Povestea secretă a bombei britanice cu hidrogen finalmente dezvăluită în cartea Lornei Arnold, *Marea Britanie și bomba cu hidrogen*”. Cartea e descrisă ca fiind „întâia istorie confirmată oficial a *proiectului superbombei*”, dar articolul nu contribuie la sporirea credibilității ei.

Una dintre revelații se pare că este aceea că „patru bărbați care au stat în spatele intimidării nucleare britanice se credeau ambasadori ai păcii”, „că această armă ar fi putut să însemne sfârșitul războiului”. Câtă naivitate! Ca mulți alții, și ei au uitat că războaiele nucleare depășesc pragul general acceptat. Aproape orice devine posibil, Vietnam, Golf, Yugoslavia, toate sunt războaie cât de cât posibil de conceput, câtă vreme nu sunt nucleare. SUA/Hiroshima-Nagasaki au făcut pentru război ceea ce naziștii au făcut pentru uciderea în masă: au făcut ca restul atrocităților să ni se pară nevinovate.

Naivitatea lor se risipește însă rapid. Misiunea era strict secretă „din cauza temerilor că SUA și Rusia, care pregăteau bombe atomice proprii, ar fi putut încerca să excludă Marea Britanie din liga superputerilor, ligă aflată într-un moment de expansiune vertiginoasă.” „Prestigiul în societatea mondială” sună cunoscut, la fel ca acea componentă a mentalității elitelor din imperiile coloniale. Acești oameni erau obișnuiți să măsoare prestigiul în numărul de milioane de oameni ținuți în lanțurile colonialismului. Acel criteriu fiind în descreștere, au găsit repede altul care să-l înlocuiască: bomba atomică, bomba cu hidrogen, la fel de insensibili la efectele bombelor, pe cât de indiferenți fuseseră față de colonialism.

Homo sapiens

Totuşi, nu tocmai aşa. Russell scrie la un moment dat:
„Când spunem că «britanicii niciodată, niciodată, niciodată nu vor fi sclavi», inimile noastre tresaltă de mândrie şi simţim, chiar dacă nu spunem asta direct, că am fi înrobiţi dacă nu am fi liberi să comitem în orice moment orice fel de crimă împotriva oricărei alte ţări.” De exemplu, bombardând Serbia sau Irakul în timp ce minţim fără-ncetare.

Altfel spus, există o preocupare egoistă legată de daunele pe care orice instituţie, „înrobirea” (a se citi: colonialismul) sau bomba cu hidrogen, le-ar provoca Marii Britanii. Producând mijloacele, ei sunt experţi în efecte, după cum scrie William Penney, directorul de la Aldermaston, într-un raport adresat lui Churchill, pe atunci prim-ministru (şi expert în colonialism): „Citadela Amiralităţii (creierul centrului de alarmă de la Whitehall) ar fi zdrobită pe distanţă de o milă, casele ar fi ruinate pe distanţa de trei mile – într-un perimetru de două mile ar lua foc toate locuinţele.”

Statul Major Britanic Reunit era îngrijorat în 1954 de faptul că SUA ar fi putut „precipita deliberat începerea războiului cu Uniunea Sovietică în viitorul apropiat”, conducând la „totala distrugere a Regatului Unit”, care, după părerea lor, era ţinta prioritară a ruşilor, pe motiv că trebuia anihilată imediat bomba cu hidrogen a englezilor. Dar ruşii nu gândeau aşa nici pe departe. Probabil că se concentrau pe capitalismul mondial, despre care credeau că se va autodistruge. Ce naivitate! Până la urmă, microbul a contagiat Rusia.

Aceasta este mentalitatea împotriva căreia s-a ridicat Russell şi milioanele de susţinători, mulţi dintre ei influenţaţi de el. Dar lucrurile s-au înrăutăţit. Când, în 1973, Ali Bhutto a pornit lucrul pentru producerea bombei atomice pakistaneze, el s-a referit la ea ca fiind „bomba islamică”, cu ambiţii ce depăşeau relaţia tensionată cu India. La baza acestei idei stătea punerea unei bombe în mâinile fiecăreia dintre cele trei ramuri principale ale Creştinătăţii (francezii ar prefera probabil termenul de „secular”): una confucianistă, una evreiască şi, bineînţeles, una hindusă. O bombă islamică ar fi fost necesară demult (la fel ca o bombă Shinto, după părerea unor japonezi) – asta, după Bhutto, cu efectele bombelor atomice, în megaversiunile lor, acoperind întreaga civilizaţie, cu precădere atunci când erau administrate de megalomaniaci.

Şi mai fundamental este, totuşi, aspectul teocratic. Jahve-Dumnezeu-Allah, la vârful piramidei religiilor abrahamice, nu e un personaj pacifist, nu este un Budha sau Gandhi (nici Shiva, distrugătorul, nu e astfel), ci e gelos şi războinic, asemeni super-puterilor sau marilor puteri (n-am spus „măreţe”). SUA sunt de părere că ele sunt alese de Dumnezeu, sau „create de Divinitate pentru a aduce ordinea în lume”, după cum s-a exprimat cândva actualul lor secretar de la Externe, Colin Powell. Iar Marea Britanie e de părere că ea e aleasa Statelor Unite. Ce poate fi mai potrivit decât să ai în mână puterea absolută a lui Dumnezeu (sau Jahve) sub forma unei arme destinate omuciderii? Oare nu poate aceasta să ridice la întreaga sa splendoare un leu îngenuncheat, chiar dacă locul întâi rămâne rezervat acvilei pleşuve, considerată în floarea vârstei?

Russell are toate argumentele raţionale împotriva bombei, uneori în termenii săi, alteori cu cuvinte pe care le împarte cu savanţi de frunte ai lumii (apar în Raportul Franck, în iniţiativa contelui Bernadotte, a lui Pugwash şi a altui britanic nemaipomenit, Joseph Rotblat). E greu să nu fii de acord cu el. Latura guvernamentală n-a fost însă raţională, ci îmbătată de exaltare şi mânată de aspiraţii hegemonice.

Russell a creat o excelentă antropologie generală a noastră, a oamenilor, dar poate insuficient de atentă în ceea ce priveşte diferenţele culturale. Sentimentul de a fi unsul Domnului, al istoriei sau al orice altceva similar pare a fi foarte puternic în Vest, cu anumite idei japoneze militante mergând în aceeaşi direcţie. Marea Britanie s-a considerat pentru multă vreme în vârful acestui edificiu, altfel spus, mai aproape de Dumnezeu, detronată doar de urmaşul său transatlantic. A discuta raţional despre dezarmarea „reciprocă şi echilibrată” însemna renunţarea la graţia divină şi punerea la acelaşi nivel cu ţările atinse de Satana. În legătură cu asta, o precizare: al treilea Lord Russell, Bertrand, nu îşi trage măreţia de la Marea Britanie, cum nici ceilalţi laureaţi Nobel pe care îi conduce în luptă nu şi-o trag. Ei toţi, ca şi el, sunt de părere că Marea Britanie îşi ia măreţia de la ei, după cum Russell însuşi indică atunci când vede măreţia Angliei ca derivând mai mult de la Shakespeare şi Newton decât de la Nelson şi Wellington (iar eu aş adăuga: mai mult de la Thomas More decât de la Oliver Cromwell, în ciuda monumentului memorial de la Westminster).

Nu la fel este cazul micilor oameni de la putere, poate cu atât mai mult al celor din Partidul Laburist (cel vechi). Măreţia lor provine de la ţara pe care o conduc, iar dacă aceasta este micşorată, şi ei sunt micşoraţi. Ceea ce Russell numeşte naţionalism este şi opiul milioanelor de inşi care se încălzesc la soarele „măreţiei” patriei.

Indiferent cum ar fi, bomba nu a fost folosită, iar noi am ieşit relativ teferi din Războiul Rece, în ciuda iraţionalităţii şi psihozelor acestuia, în special la nivelul liderilor noştri. Russell analizează atât de bine această psihoză că un cititor suficient de vârstnic pentru a o fi trăit la vremea ei va ajunge s-o retrăiască! Cum se poate?

Russell prezice distrugerea totală a umanităţii, fără a preciza dacă prin război clasic sau nuclear. S-a grăbit puţin.

Până şi un Russell e limitat în perspectiva sa despre pace de ceea ce se poate numi prima generaţie de abordări ale păcii, inspirate de Primul Război Mondial: *mişcări pentru pace, abolirea războiului incluzând dezarmarea, guvernarea globală, incluzând un guvern mondial.* În interiorul acestui cadru se deplasează însă cu remarcabilă abilitate. Oarecum elitist, se concentrează mai mult pe Pugwash decât pe mişcarea de mase CND şi crede că guvernele sunt receptive şi la argumente care submineazǎ întregul lor fundament. Dacă armele mortale ar fi scoase în afara legii şi toate ţările s-ar supune unui guvern mondial susţinut prin Autoritate şi Lege, am avea o lume în care toate ţările ar fi egale. Nici Whitehall nici Westminster nu ar privi o astfel de posibilitate cu mai multă aprobare decât un stăpân de sclavi la desfiinţarea sclaviei care l-a făcut atât de măreţ – cel puţin în proprii săi ochi.

Russell nu e tocmai partizanul celei de-a doua generaţii de abordări ale păcii, cea care s-a adăugat după cel de-Al Doilea Război Mondial: *educaţia pentru pace, nonviolenţa şi transformarea conflictelor.* Prea puţin ne-a lăsat pe tema acestora din urmă, cu excepţia unei idei atractive privind Germania, mult mai bună decât aceea de a unifica o ţară care încă mai putea fi periculoasă pentru vecinii ei: de preferat era acordarea statutului de oraş-stat Berlinului reunit, în schimbul garantării accesului dinspre Vest, în confederare cu o Germanie de Est şi una de Vest democratice. Legat de nonviolenţă nu spune nimic, în ciuda faptului că a practicat-o el însuşi.

Şi totuşi, nonviolenţa a fost blestemul poststalinismului, în Polonia (Solidarnosc) şi în Germania de Est, cu emigrarea în mase şi demonstraţiile masive cu caracter pronunţat nonviolent, mai ales la Leipzig, spre finalul anului 1989. În ceea ce priveşte educaţia pentru pace, Russell are, totuşi, câteva idei excelente.

Există şi o a treia generaţie de abordări ale păcii, inspirate de Războiul Rece, care se bazează foarte mult pe *nevoile şi drepturile de bază ale omului,* pe o viziune critică asupra *structurilor profunde* ale societăţii, incluzând capitalismul şi cu deosebire guvernarea autoritară, aici intrând şi cea paternalistă. În completare, vine genul de preocupare pe care personal îl leg de *cultura profundă.*

A doua generaţie a venit cu neîncrederea în guverne, în general, şi în sistemul de stat, în special. S-au înfiinţat mii de organizţii nonguvernamentale preocupate de aspectele păcii. Ele se distanţează de Russell şi de generaţia sa. Ele declară că trebuie făcută una sau alta, dar ies şi în public şi negociază tratate de combatere a minelor de teren anti-persoană, scutirea de datorii, înfiinţarea unor tribunale penale internaţionale etc. Ele fac ceea ce guvernele ar trebui să facă. Iar guvernele, volens-nolens, trebuie să le urmeze, pentru a nu părea total deplasate.

Aceasta i-ar fi plăcut enorm lui Russell, chiar dacă modelul vine din afara stilului său de gândire elitist. El ţinteşte, pe bună dreptate, spre sistemul de stat, în special al ţărilor care deţin arme nucleare, dorind să se adreseze guvernelor şi lăsând cuvintele sale directe, incisive, să-şi caute drum spre mintea lor îngustă. Dar guvernele sunt relativ imune la cuvinte, ele însele producând milioane de cuvinte în fiecare zi. Ele pretind că reflectă gândurile populaţiei, şi adesea chiar aşa este, în mare măsură prin transferarea megalomaniei, paranoiei şi psihozei lor prin intermediul instrumentelor alese de ele: mass-media oficială şi universităţile „centrale”. Dar când oamenii încep să preia iniţiativa, sau chiar încetează să mai asculte de guverne şi de flecăreala lor propagandistică, atunci guvernele se nelinişteşc.

Exact asta s-a întâmplat la sfârşitul Războiului Rece şi se întâmplă acum în legătură cu „noua economie (mondială)”, care omoară mai mulţi oameni ca niciodată prin lipsa de hrană şi de asistenţă medicală, sau în legătură cu geopolitica Washingtonului.

Răsfoiesc broşura scrisă de Russell în agonie. Sunt, ca de fiecare dată, profund impresionat de povestea lui Claude Eatherly, omul care a dat semnalul pentru aruncarea bombei atomice de la Hiroshima. Îngrozit atunci când a realizat ce a făcut, a condamnat ulterior armele nucleare şi, desigur, în consecinţă a fost declarat nebun. Atunci când majoritatea compactă suferă de o psihoză colectivă, singurul individ sănătos este declarat bolnav, evident.

Cei cu adevărat nebuni sunt altundeva, de exemplu, sub forma lui Herman Kahn, care a solicitat construirea de buncăre de adâncime pentru populaţia civilă, pentru ca varianta unui război termonuclear să poată fi considerată drept opţiune fezabilă.

Mai citesc despre un alt caz de psihoză avansată: al Comitetului de Securitate Internă al Senatului SUA, „ca efect al faptului că blestemaţii de ruşi laudă pacea, în timp ce toţi americanii patrioţi laudă războiul”. După cum adaugă Russell, „n-ar fi deloc înţelept să scăpăm din vedere faptul că Comitetele Senatului au o imensă putere de persecuţie.” De fapt, ele asta fac şi acum.

Chiar acum experimentăm o nouă escaladă pe spirala nebuniei. E-adevărat că Uniunea Sovietică s-a evaporat, sau a implodat sau altceva, dar nu a fost înfrântă; a fost probabil doar demoralizată de propria ei inabilitate de a-şi îndeplini visul, societatea comunistă. Vestul sărbătoreşte prin expansiunea NATO spre est şi a tratatului SUA-Japonia spre vest, provocând o alianţă Rusia-China-India care să includă 40% din umanitate. Polarizarea se formează din nou, iar Marea Britanie urmează SUA oriunde indică busola defectă a americanilor. Bombardează oriunde o face America şi cam din aceleaşi motive ca şi până acum: Annie adu bomba ta; orice ai bombarda tu, eu pot bombarda mai bine.

Avem nevoie de această carte mai mult ca niciodată. Am mai fost în această situaţie şi în trecut. Am scăpat, dar cu siguranţă nu datorită înţelepciunii guvernamentale, ci pentru că oameni ca Russell s-au ridicat, spunând un NU limpede!

Avem iarăşi nevoie de tine, Bertie!!

(Fragmente din secţiunea *A model: Bertrand Russell,* din Johan Galtung, *On the peace path through the world,* traducere de Gabriela Căluţiu Sonnenberg.)

Homo sapiens

Marcel Aymé și „confortul intelectual” (I)

Cristian BĂDILIȚĂ

Marcel Aymé (1902-1967) a fost un scriitor disprețuit sau minimalizat de critici și detestat de „intelectuali”. Cititorii însă i-au asigurat succesul, în Franța, vreme de peste trei decenii. În plină modă existențialistă, structuralistă, „nouveauromanistă”, Marcel Aymé rămâne fidel narațiunii clasice, stilului limpede, elegant, de-o prospețime telurică. El nu inventează un nou mod de scriitură, precum vecinul de cartier și bunul său prieten Céline, ci decupează transe din cotidian, amuzându-se apoi să le modifice „sintaxa” ori să le treacă pur și simplu într-un alt nivel de realitate. Astfel, locuitorii dintr-un sat au, cu toții, două trupuri, iar singurul dintre ei care seamănă cu o ființă normală e declarat „nebun”. În altă parte, unul dintre personaje realizează că poate trece prin ziduri, calitate care prezintă avantaje, dar și anumite inconveniente. Protagonistul din nuvela *Timp mort* dispare în „neant”, cu trup și suflet, o zi din două, iar când revine pe pământ nu întotdeauna are parte de surprize plăcute. Capodopera acestui realism comico-fantastic este, fără doar și poate, romanul *La vouivre.* În dialectul din Franche-Compté, „vouivre” denumeste o stimă a apelor, creatură semidivină de-o frumusețe tulburătoare, purtând pe cap o diademă prețioasă. Romanul e povestea de iubire dintre această „stimă a apelor” și un țăran care va fi în cele din urmă devorat de vipere. Filonul fantastic, care-l situează pe Marcel Aymé mai aproape de un Buzzati decât de realismul magic al sud-americanilor (acestia oricum apar târziu pe scena literară), e dublat de un filon realist-parabolic, inspirat din realitatea istorică imediată. Nu e locul să intru aici într-o analiză detaliată a operei de ficțiune a lui Aymé, dar merită aruncată măcar o ocheadă romanului *Uranus*, publicat, tot de Gallimard (editorul său oficial), în 1948, într-o perioadă când procesul de epurare și denazificare atingea apogeul în Franța. Romanul (ecranizat, în 1990, de Claude Berri, cu Gérard Depardieu, Philippe Noiret, Michel Blanc, Michel Galabru în rolurile principale), plasat într-un orășel din Normandia, pune față în față două lumi: mica burghezie tradițională versus noua clasă, „revoluționară”, a comuniștilor atotputernici; „colaboraționiștii” versus „rezistenții”. Așa cum scrie Pol Vandromme, Marcel Aymé nu-și propune să dăscălească ori să moralizeze într-un sens sau altul: pro sau contra mic-burghezi, pro sau contra comuniști. Dar e limpede, pentru cine cunoaște epoca, din lecturi sau din mărturiile directe, că romanul se înscrie ferm împotriva curentului goșisto-gaullist, care incarna manihеismul justițiar, combinat cu un fariseism moralizator.

În *Uranus*, cele două lumi se întâlnesc, concret, în spațiul unei locuințe. Întrucât orașul fusese bombardat pe jumătate, supraviețuitorii acestei jumătăți bombardate își găsesc refugiul în casele rămase intacte. Astfel, familia Archambaud, mic-burghezi la locul lor, nici fierbinți, dar nici frigizi, călduți și simpatici, e nevoită să-și împartă locuința cu un cuplu de proletari, Gaigneux, plini de complexe, iritabili, neciopliți. Colac peste pupăză, într-o seară, pe capul inginerului Archambaud pică un fost colaboraționist, Maxime Loin, urmărit de jandarmi și mai ales de comuniști (marii justițiari ai momentului). Loin e ascuns în cele două camere ale proprietarilor, chiar sub nasul lui Gaigneux, unul dintre membrii de temut ai Partidului Comunist Francez. În cele din urmă, colaboraționistul e deconspirat și predat autorităților, dar nu înainte ca noi, cititorii, să pricepem că totul, începând cu iubirea și terminând cu moartea, e lipsit de sens. Tocmai aici stă formidabila dimensiune umană a cărților lui Marcel Aymé: pentru el, lipsa de sens, absurdul alimentează pofta de viață, conferă energie unei lumi fără speranță. E și teoria profesorului Watrin, un alt locatar din casa Archambaud, un *looser* perfect, dar și un optimist binecuvântat, care primește în fiecare noapte sărutul mortal, de gheață, al planetei Uranus (de unde și titlul), dar care, în fiecare dimineață renaște cu o înzecită poftă de a trăi.

Dincolo de sensul metafizic, romanul are și o incontestabilă dimensiune politică, iar aici, la acest nivel, două sunt temele esențiale: minciuna și omenia. Marcel Aymé nu poate crea personaje urâte sau diabolice. Pentru el treapta cea mai de jos a dezumanizării nu e răutatea, ci prostia. Spre deosebire de răutate, prostia e un rău hilar, iar un rău care stârneste râsul măcar un pic e deja „mai puțin rău”. În *Uranus* există un imbecil sadea (intelectual, fireste), profesor de literatură, proaspăt convertit la comunism și care, vrând să-și dovedească adeziunea prin fapte, sfârșește cu nasul spart și „cărat sub braț” de cârciumar. Tragedia i se întâmplă tocmai acestui cârciumar, un munte de om, dar cu suflet de poet (în filmul realizat după roman personajul e incarnat de Gérard Depardieu). Pârât autorităților, el va fi

arestat, trimis la răcoare o vreme, eliberat, apoi împușcat în propria cârciumă de jandarmi. În această crimă total absurdă rezidă întregul mesaj politic al volumului. Cârciumarul a murit nu pentru că ar fi avut vreo vină, ci pentru că a fost „turnat”, ca adăpostindu-l pe colaboraționistul Loin, de un alt veritabil colaboraționist, dar care a știut să tragă în așa fel sforile încât să scape cu obrazul curat și averea strânsă în vremea Ocupației neștirbită.

Cine sunt, așadar, vinovați și cine judecători? Fireste, există două categorii asupra cărora nu încape nicio discuție: cei care au rezistat pe față, prin acțiuni concrete, punându-și viața în pericol, și cei care au colaborat pe față, fără ezitare, profitând la maximum de pe urma compromisurilor. Dar chiar și așa stând lucrurile, Marcel Aymé refuză manihеismul, care i se pare de natură diabolic-monstruoasă. În ecuația, fără nuanțe, a manihеismului simplist, el introduce un element aparent banal, dar salvator în unele împrejurări: omenia, mila, îndurarea. Oricine a greșit, oricât de grav va fi greșit, merită clemență din partea semenilor. Ceea ce nu înseamnă câtuși de puțin iertare. Mila nu echivalează cu iertarea. Iertarea transcende raportul dintre oameni, ținând de sfera interiorității, a conștiinței și a sacrului. Departe de Marcel Aymé orice tentație teologică. El pleacă de la realitatea ca atare, politică, psihologică, morală, punând degetul pe rănile sensibile, cu riscul de a se discredita în ochii „oamenilor de bine” sau ai intelectualității. Imediat după război, intelectualitatea franceză evoluează gregar spre stânga comunistă. În contextul epurărilor masive și, de multe ori, arbitrare, a spune lucrurilor pe nume și mai ales a le spune răspicat în public echivala cel puțin cu o sinucidere „morală”.

În ianuarie 1945, Brasillach, colaboraționist notoriu, dar poet remarcabil, eseist și mai cu seamă critic de cinema (împreună cu Bardeche, cumnatul său, va semna una dintre cele mai remarcabile și remarcate *Istorii a cinematografiei*), este judecat în regim de urgență (procesul a durat... 20 de minute) și condamnat la moarte. Generalul de Gaulle va respinge, fără nicio ezitare și fără nicio justificare, cererea de grațiere, iar Brasillach va fi executat pe 6 februarie 1945. Acest episod va stârni indignarea lui Marcel Aymé, care până la sfârșitul vieții va rămâne un antigaullist intratabil. Nu e vorba de opoziție de natură ideologică sau politică, ci pur și simplu umană. (Nota 1) Pentru Marcel Aymé, De Gaulle reprezintă militarul dezsuflețit, insul care pune mai presus de ființa umană imperativul castei, iar acest imperativ al castei, care devine o a doua, falsă, natură, nu lasă loc niciun sentiment viu. De Gaulle incarnează îngustimea și agresivitatea militarului de carieră incapabil să iasă din constrângerile uniformei și ale unor principii de robot. Într-un articol din 1950, publicat în ziarul de dreapta *Crapouillot*, Aymé scrie despre „marele salvator”: „Cât timp a fost la putere degeaba căutăm, în viața lui publică, un strop de generozitate, bunătate, un minim elan de milă sau dragoste. Omul era sec.” „Omul sec” – iată tipul cel mai detestabil în ochii lui Marcel Aymé. Omul-robot, omul-carcasă, fără substanță, lipsit de bunătate, în fond, lipsit de omenie. De Gaulle e chintesența militarismului revanșard, care gândește umanitatea numai în funcție de „valorile” cazone. Iar aceste valori, oricât de nobile ar fi ele (vitejie, onoare, patriotism etc.) rămân simple și rigide abstracțiuni dacă nu sunt dublate de valorile consubstanțiale naturii umane înseși: în primul rând, bunătate. Nu e nicio filosofie ieșită din comun în această atitudine a lui Marcel Aymé. E bun-simț moștenit, poate, și păstrat cu sfințenie, de la țăranii lui din Franche-Comté.

Ca orice om cu adevărat interesat de viața semenului, el inițiase o campanie de susținere a grațierii lui Brasillach, sensibilizând o sumedenie de artiști și scriitori importanți în epocă, de la Jean Cocteau până la Albert Camus, ultimul semnând în ciuda disprețului pe care-l resimte pentru comportamentul fostului colaboraționist. (Singurul artist care a refuzat să-și dea semnătura pentru grațierea lui Brasillach a fost Picasso, care nu făcuse absolut niciun gest de rezistență sub Ocupație, văzându-și liniștit de pictura lui și expunând fără opreliști.) Între gestul lui Camus (care pierduse doi prieteni asasinați de complicii lui Brasillach) și gestul lui De Gaulle (care putea să cruțe o viață care nu mai reprezenta un pericol pentru nimeni) nu încape niciun termen de comparație.

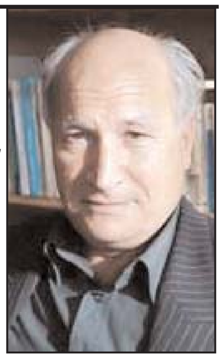
Chiar dacă nu-i decât o supoziție, s-ar putea avansa ideea că pacifismul lui Marcel Aymé, antimilitarismul său visceral, oroarea față de pedeapsa cu moartea s-au adâncit, s-au radicalizat până aproape de fanatism plecând de la acest episod biografic. Executarea *mecanică* a lui Brasillach, în urma deciziei robotului De Gaulle a reprezentat un șoc pentru Marcel Aymé, iar acest șoc se va repercuta și asupra viziunii sale anarhisto-artistice ulterioare. Nu va scrie el prima piesă de teatru care denunță, cu un umor negru prebeckettian, pedeapsa cu moartea, piesă ce va stârni un scandal enorm în presa franceză, dar mai ales în rândul tagmei judecătorilor? *La tête des autres* denunță tocmai indiferența „omului legii” în fața vieții altuia, așa-zisa lui „obiectivitate” prin care un om, oricât de condamnabil prin crimele sale, e redus la un simplu „dosar” sau la un simplu „caz penal”.

Aymé însuși a avut de suferit de pe urma campaniei de epurări de după război. De ce?

Fidel lui Brasillach, a acceptat să colaboreze cu ziarul *Je suis partout,* care, sub Ocupație, devenise încetul cu încetul „național-socialist” și progerman, din rațiuni de oportunism ideologic: din moment ce Franța a pierdut războiul (iar vina o poartă în primul rând politicienii francezi), atunci singura soluție de a ține piept valului sovietic este alierea cu Germania hitleristă. Marcel Aymé a publicat în *Je suis partout* cinci texte neficționale mari și late, despre câtiva artiști plastici care-i erau prieteni, întrerupând însă colaborarea după doi ani. Rațiunea divorțului de această revistă o constituie chiar un fragment din ultimul său text, care dă cu socialismul nazist de pământ.

→

Mircea Eliade, vizionar în romanul *Nouăsprezece trandafiri*

Corin BIANU

Zice Mircea Eliade în „Introducere" la *Scrieri literare, morale și politice de B.P. Hasdeu,* publicate în 1935, că „nu materialul cu care este ilustrată o teorie ne indică structura ei intimă, ci metoda, orientarea spirituală de care dă dovadă autorul". Explicându-i spusele și ducându-le ceva mai departe, în scop didactic, înțelegem că nu conținutul propriu-zis, ci procedeul, procesul de prelucrare și valorificare conduce la ceva nou, nemaiîntâlnit.

Într-o foarte scurtă intervenție la primul Simpozion anual al Fundației „Mircea Eliade" de la Pitești, martie 2008, subliniam importanța pe care o dă Mircea Eliade acestui principiu de viață al său, reexprimat în opera la care m-am referit, mai ales, după ce îl formulase în prefața la *Cosmologie și alchimie babiloniană*, astfel: „Ceea ce interesează în opera unui istoric nu sunt ipotezele de lucru sau rezultatele pe care le obține, ci metoda și concepția pe care o formulează el despre valoarea istoriei", promovată pentru prima dată de Bogdan Petriceicu Hasdeu. Așadar, metoda îl are ca unic promotor pe Hasdeu, Mircea Eliade este un redescoperitor, teoretician și beneficiar al ei și nimic nu mă împiedică nici pe mine a o practica, după cum pot susține la fel de neechivoc că lista rămâne deschisă. Tot în ce mă privește, precizez încă o dată că materialul pe care încerc să-l cercetez după această metodă este chiar opera literară eliadescă... Am și făcut un pas, cu ocazia celui de al doilea simpozion anual. Am afirmat și repet, că nu-i voi concura pe filologii și exegeții literari cu preocupări în materie, care au dezvăluit și argumentat pe bună dreptate caracteristicile principale ale operei: „ieșirea din timp, manifestarea sacrului prin obiecte și acte profane, literatura ca valorificare și prelungire a creativității mitologice" (Mircea Handoca, „Introducere" la ediția în românește), caracterul fantastic al beletristicii ș.a. Pentru a-și explica „inexplicabilul fantastic" al beletristicii eliadești, exegeții recurg, la fel ca și alți cercetători din alte domenii, la preluarea în explicațiile lor a unor pasaje mai mult sau mai puțin relevante din mărturisirile autorilor studiați, cuprinse în memorii, interviuri etc.; este ceea ce face și Mircea Handoca, citat mai sus, în „Cuvânt înainte" la romanul *Nouăsprezece trandafiri,* ediția în românește din 1991, București, Ed. Românul. „Găsim – spune el – următoarea însemnare în paginile *Jurnalului:* „Nu mă îndoiesc de reușita literară a romanului; dar mă îndoiesc dacă mesajul atât de abil camuflat va fi înțeles." Tot la această capodoperă mă voi referi și eu în cele ce urmează, dar din punctul meu de vedere, aplicându-i adică metoda de cercetare expusă deja în a doua intervenție anuală. Dar, mai înainte, constat dreptatea (deja, postumă) a lui Mircea Eliade: mesajul atât de bine camuflat n-a fost înțeles! Până acum! Mai exact spus, până la această încercare a mea, care capătă astfel atributele pionieratului!

Nu e vorba aici numai de faptul că opera eliadescă este înconjurată la noi în țară de o tăcere culpabilă, ca un tampon ce se așază circumspect, spre a-i anihila sau amortiza prezența și efectele, ci și de rutina puținilor cercetători literari! Fac paranteza că nu sunt filolog, dar nimic nu mă împiedică să mă delectez cu exegeze literare, precum melomanii trebuie să aibă nu studii muzicale, ci cultură muzicală! Se susține, în general, despre *Nouăsprezece trandafiri* că „miturile și încercările inițiatice se întrepătrund în acest roman cu elemente «realiste», conferind autenticitate celor mai insolite întâmplări" (idem), altfel spus – traduc eu – nimic nou, mesajul acestui roman n-a fost înțeles!

Ce trebuie făcut în fața saltului beletristic, cu adevărat revoluționar, realizat de literatura eliadescă în cultura omenească?! Fac o paranteză, deși poate n-ar fi cazul: până la conaționalul nostru, hierofaniile au fost abordate tangențial de literatura sud-americană, dar în modalități total diferite. În cazul său, însă, trebuie abandonate metodele literare de cercetare? Desigur că nu! Ele trebuie completate cu metode extraliterare – tot culturale, de bună seamă – dar, în speță, metafizice, dintre cele adecvate, care să corespundă și nivelului ridicat de cunoaștere realizat de Mircea Eliade, cât și epocii tot mai complexe spiritual, pe care o trăim acum, noi, contemporanii și urmașii lui. Ca să fiu și mai explicit, nivelul nemaiatins până la el în beletristică necesită în mod corespunzător împingerea mai în față a orizontului cercetării, până acolo încât aceasta să ofere metode practicabile în mai multe domenii odată. Dacă scriitorul Mircea Eliade introduce și dezvoltă în opera sa manifestări omenești de la granița fizicului cu metafizicul, apare neapărat necesară cercetarea lor cu metode de natură metafizică; de unele dintre acestea se ocupă știința parapsihologiei, care continuă azi unele dintre preocupările ezoterismului de ieri.

Respectiva metodă de cercetare cu natură metafizică (sau parapsihică), am amintit-o, datează cel puțin de la Hasdeu! Conform acesteia, reiese fără dubiu că fenomenele fantastice prezente în opera literară a lui Mircea Eliade, considerate de către experții literari drept pure invenții, sau procedee artistice, există aievea în realitatea noastră de zi cu zi, dar... ca paranormale; ceea ce unor literați (și nu numai) le pare fantastic, imaginar, există în realitatea noastră, dar ca paranormal! Iar subsemnatul, preluând metoda hasdeiană, teoretizată și practicată de Eliade însuși, procedez cu textul literar eliadesc de o manieră oarecum structuralistă și dezvălui, prezint și explic mecanismul de acțiune care se ascunde în, sau sub, întâmplările trăite de personajele sale, altfel spus, manifestări paranormale!

→

Faptul că Marcel Aymé nu s-a aflat pe listele autorilor colaboraționiști, publicate în toamna lui 1944 de ziarul *Le Figaro*, nu e întâmplător. Neînregimentat ideologic nici la stânga (dominată de comuniști), nici la dreapta (dominată de fasciști și de naziști), Marcel Aymé a rămas toată viața un apartid, o „singularitate" neînregimentată, un om pur și simplu liber, cu toate costurile implicite: disprețuit și de camarila criticii de stânga, iritând și intelectualitatea de dreapta. În timpul Ocupației, deși a furnizat un scenariu, *Le Club des soupirants,* companiei germane Continental-Films (un scenariu de comedie pur franțuzească, avându-l în rolul principal pe Fernandel), colaborează intens cu regizorul comunist Louis Daquin. Daquin îi încredințează redactarea dialogurilor pentru trei filme: *Nous les gosses* (1941), *Le Voyageur de la Toussaint* (1942) și *Madame et la mort* (1942). Mai târziu, Daquin avea să mărturisească: „Beaucoup de gens se sont étonnés qu'en 1941 et en 1942 j'aie pu collaborer avec Marcel Aymé qui écrivait des nouvelles dans *Je suis partout.* D'autant plus étonnant que j'étais membre du Parti communiste et responsable pour le Front national du cinéma. Dans *Nous le gosses* je voulais, à travers une histoire des mômes, transposer l'idée de solidarité et de résistance à l'occupant. Il fut d'accord avec moi. Jamais je n'eus à rejeter une idée, une phrase du dialogue qui fût pour moi inacceptable idéologiquement. Un jour, Marcel Aymé quitta un repas parce qu'on lui demandait comment il pouvait travailler avec un communiste. Il accusa le convive de dénonciateur. Et il collaborait à *Je suis partout.*" Același colaborator al ziarului progerman *Je suis partout* a fost singurul scriitor care, după mărturia lui Henri Jeanson, în *Soixante-dix ans d'adolescence,* a redactat un articol incendiar împotriva impunerii, de către naziști, a stelei galbene populației evreiești. Cu iresponsabilă „candoare", Aymé a dus articolul la redacția unui ziar parizian, dar, cum era de așteptat, cenzura germană a blocat apariția. Totuși, articolul, care fusese deja cules de zețari, a fost tipărit și a circulat multă vreme clandestin.

După eliberare, invocându-se colaborarea lui cu această companie Continental-Films (scenariul pentru *Le Club des soupirants*), Marcel Aymé a primit, din partea Prefecturii Senei, o scrisoare prin care era înștiințat că fusese condamnat la un „blam fără afișare publică pentru faptul că a favorizat intențiile inamicului". Deși profund dezgustat, nu dezarmează, nu se retrage din viața publică. Dimpotrivă. Intervine, mereu argumentat, însă ferm și, adesea, caustic, pentru apărarea unor „țapi" ispășitori precum Robert Coquillaud, Lucien Rebatet, autorul celebrului bestseller *Les décombres* (*Ruinele*), și a lui Ferdinand Céline. Culmea ironiei face că, la foarte puțin timp după ce primește „scrisoarea de blam", Ministerul Educației propune... să fie decorat cu Legiunea de Onoare. Dincolo de absurdul situației, trebuie subliniată atitudinea de-o consecvență aristocratică a autorului *Vouivrei.* A refuzat distincția, lăsând să se înțeleagă foarte clar că asemenea „onoruri" nu contează și nu vor conta niciodată pentru el. Nu e vorba de orgoliu, ci de o formă de autorespect și, dacă vrem, de conștiința propriei valori, care nu poate fi măsurată printr-un certificat public sau printr-o distincție oarecare. De altfel, câțiva ani mai târziu, Aymé va refuza și un „fotoliu" la Academia Franceză, care i se propusese în mod excepțional, fără ritualicele vizite de curtoazie la membrii instituției. Ca orice spirit anarhist, conștient de vanitatea onorurilor instituționale, autorul *Confortului intelectual* a rămas până la capătul vieții fidel libertății sale și valorilor autentic umane, simplității și inteligenței necabotine. În fond, filosofia lui concordă, până la un punct, cu aceea a vechilor stoici, neajungând însă până la asumarea soluției stoice, ataraxia, predicată de un Seneca sau de un Marcus Aurelius. Marcel Aymé e un stoic disident, un „libertarian" pentru care *fatum*-ul nu-i decât un alt, bun, prilej de rigoladă. E drept, în tinerețe, din cauza cruntei sărăcii, a făcut câteva demersuri și intervenții pe lângă prieteni pentru a căpăta premii literare. Dar nu celebritatea sau prestigiul premiilor contau, ci strict sumele oferite, unele destul de consistente, care-i ofereau independența necesară scrisului.

Notă

1. Marcel Aymé provenea dintr-o familie săracă și cu aprige convingeri anticlericale. Tatăl său a făcut parte dintr-o lojă masonică, iar mama sa, deși credincioasă, a respectat fără crâcnire convingerile soțului ei. Marcel a fost botezat, pe ascuns, abia la vârsta de șase ani. Totuși, în copilărie, mergea la biserică, iar mai târziu, deși niciodată n-a abandonat „republicanismul anticlerical", a avut o atitudine moderat împăciuitoare față de catolicism. Soția lui a ținut să-l înmormânteze creștinește, spre stupefacția și dezaprobarea clerului parizian. Chiar și atunci când atinge o tematică religioasă, precum în *Les jumeaux du diable,* Marcel Aymé nu face teologie, precum Bernanos sau Mauriac, ci ridică întotdeauna o problemă general-umană prin intermediul unui scenariu teologic.

Homo sapiens

Precum am spus-o din capul locului, de data aceasta voi aborda romanul *Nouăsprezece trandafiri,* spre a descoperi și etala oarecum didactic – pentru prima oară – mesajul său, „atât de abil camuflat"!

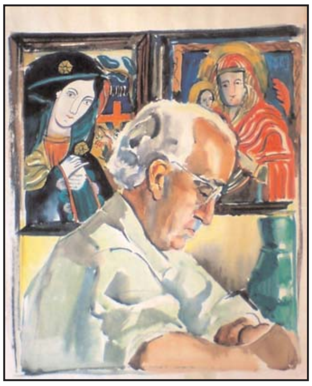
În primul rând, izbește în roman, deși perfect asimilată (deci, mai mult prin consecințe), metoda lui proprie de cercetare și creație: „Greșeala pe care au făcut-o toți dramaturgii contemporani este că am încercat să reinterpretăm drama, adică mitologia antică în perspectiva istoriei moderne! Or, trebuia dimpotrivă, să prelungim și să completăm mitologia antică prin tot ce omul occidental a învățat." Ceea ce explică deopotrivă în subtext totuși și o autodefinire a romanului, „ca o introducere la o dramaturgie a viitorului"! Autorul exemplifică prin spusele aceluiași personaj, regizorul Ieronim Thanase (nume simbolic, precum vom vedea), că „toată lumea e de acord că Hegel era într-adevăr convins că în orice moment istoric se manifestă Spiritul Universal – toți exegeții interpretează această idee în mod simplist, și anume: trebuie să acceptăm evenimentele istorice (...) chiar în cea mai monstruoasă expresie a lor (...), dacă au avut loc, (...) înseamnă că sunt raționale și, deci, justificate și justificabile" (...) „Eu îndrăznesc să-l înțeleg altfel și să-l corectez (...) Trebuie să mergem mai departe: să-i descifrăm semnificația lui simbolică!" În continuarea romanului, Mircea Eliade „îl duce mai departe pe Hegel", abordând, spre pildă, doar una dintre laturile complexului fenomen prefigurat (literar, i-am spune sinecdoca) prin același personaj: „îi reproșez lui Hegel că s-a poticnit la ecuația: eveniment istoric egal o nouă manifestare a Spiritului Universal, în loc să ducă analiza mai departe și să dezvăluie semnificațiile simbolice ale evenimentelor și întâmplărilor (...) descifrare a simbolismului care (...) le deschide spre universal." „Revelarea semnificației simbolice a gesturilor, acțiunilor, pasiunilor și chiar a credințelor noastre se obține participând la un spectacol dramatic, *așa cum înțelegem noi* – cuprinzând adică dialoguri, dans, mimă, muzică și acțiune, sau dacă vrei, subiect."

Ideea filosofică ilustrată în romanul său de Eliade e mai veche, nu-i aparține, el este doar un adept convins al ei și a ales să o valorifice cum ar fi putut el mai bine, adică la modul beletristic. Până la a devoala ideea și mesajul cărții, să reținem viziunea, nici ea nouă, a omenirii ca un grandios spectacol de teatru! Tema romanului, cel puțin într-o latură a sa, aceasta este: pregătirea unui spectacol grandios de teatru, într-o localitate din România comunistă, de către un tânăr regizor talentat.

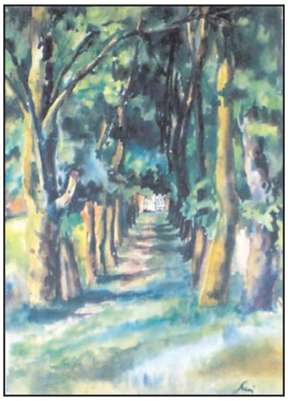
În ce constă abilitatea lui Mircea Eliade, ca scriitor, creator de opere artistice de ficțiune? Este o însușire complexă, ori pot fi mai multe însușiri diferite la un loc, duse de el până la o măiestrie cu totul și cu totul originală în literatura universală și, în aceeași măsură, inegalabilă?! La sfârșitul acestor considerații despre opera în discuție, fiecare lector va fi în măsură să aprecieze singur...

Tema spectacolului teatral, din viața de zi cu zi, s-ar putea zice, este dezvoltată cu întreg arsenalul omului pregătit teoretic și practic în tehnicile indiene de transcendere în metafizic, vechi de când lumea și la fel de actuale, plecându-se de la o sămânță de adevăr, astfel ca ele să pară verosimile, cum se spune în teorie. Așa bunăoară, unul dintre personajele principale, Ieronim Thanase, regizorul, e paralitic, dar când prin anamneză devine conștient de greșeala care i-a determinat îmbolnăvirea, se vindecă brusc; un altul se vindecă de limbuție și oligofrenie prin exerciții spirituale, toate fiind fenomene denumite de parapsihologie ca vindecări paranormale – posibile și reale, după cum cunoaștem cu toții.

Notează undeva Eusebiu Damian, unul dintre cele două-trei personaje principale: „Am încercat fără succes să ghicesc direcția pe care o luasem. Mi se închideau pleoapele de somn (...) când i-am simțit din nou palma lovindu-mi ferm genunchii și m-am trezit brusc, camioanele dispăruseră și șoseaua se deschidea netedă în fața noastră." Iar parapsihologia demonstrează cu dovezi palpabile că fenomenele parapsihice se declanșează la om când funcțiile fiziologice se reduc mult și se instalează acea stare de somnolență ca de dinaintea somnului propriu-zis, stare de somnolență care facilitează saltul corpului subtil al omului în paranormalitate, în meta-fizică. Repet, pentru a nu știu câta oară, o axiomă esoterică, veche de când lumea: universul vizibil și universul invizibil, inefabil, formează împreună un întreg, ca două jumătăți inseparabile ale lui, prima accesibilă simțurilor obișnuite ale omului și cealaltă inaccesibilă acelor simțuri – senzorialul și extra-senzorialul omenesc în percepția Universului în care se manifestă. Sau, după experiențele aceluiași personaj: „Am grăbit amândoi pasul și, cu cât înaintam, cu atât auzeam mai strident și mai numeroși greierii. (...) Dacă n-aș fi fost atât de istovit, aș fi încercat să descifrez și celelalte misterioase fenomene fonetice, care"... Cercetările științifice întreprinse de americanii Raymond Moody, Kennet Ring ș.a. asupra unor subiecți reveniți din moarte clinică au stabilit că înainte de a se fi instalat coma profundă, muribunzii au senzația că trec printr-un

tunel întunecat în care aud și un sunet continuu și strident, ca de sonerii electrice, adică un sunet similar celui al unei mulțimi de greieri – numai că în cazul personajelor literare ale lui Mircea Eliade, fenomenele de tipul celui descris mai sus nu sunt spontane, ci provocate – cum se spune într-o distincție științifică; provocate de un regizor magician, Mircea Eliade, aș spune eu, revenind în marginea beletristicii.

Același Eusebiu Damian mai trăiește complet, cu toate consecințele materiale inerente, „o ieșire din timp", cum o califică un alt personaj, ceea ce este, în termeni parapsihologici, o „retrocogniție", un fenomen parapsihic, invocat și explicat de subsemnatul (conform teoriei altora) în intervenția la al doilea Simpozion național de la Pitești, 2009. Mai întâlnim în context scrieri „în transă", voce telefonică „depărtată, sugrumată" – voci din lumea cealaltă, precum s-au înregistrat de parapsihologi cu instrumente adecvate etc. etc. Iar pentru ca „fantasticul" să fie deplin și autorul să-și justifice prestigiul, aduce două personaje defuncte, pe care le „materializează" pe pământ – Niculina și Serdaru, în timp ce pe eroul principal, Anghel (angel = înger) D. Pandele, scriitorul cu har, îl plimbă dintr-o lume în alta, din fizic în metafizic, introducându-l prin procedee parapsihice, „patentate", ca să spun așa! I se întâmplă și secretarului său, Eusebiu Damian, transportat de colo-colo spre a-și întâlni maestrul, de către șoferi sau motocicliști misterioși (dă bine artistic!), care apar și dispar în mod enigmatic și miraculos, dar și inexplicabil în uzul obișnuit, precum buchetele de câte nouăsprezece trandafiri, toți aceia fiind mesageri „de dincolo", cum i-ar putea numi un parapsiholog.

Fac o paranteză, pentru a mai sublinia, cu reproșuri „retorice", o veche meteahnă a românilor: a trebuit să vină peste noi redescoperirea Indiei antice, cu reinterpretarea fenomenelor ei specifice prin prisma noilor descoperiri științifice ale unor savanți precum cei menționați, pentru ca să ne punem problema (dacă ne-o vom pune) minunatelor basme din folclorul românesc, în care eroii principali se aventurează pe tărâmuri nemaiîntâlnite – cu nimic mai prejos de experiențele spirituale ale altor popoare – în care, pentru a reuși pătrunderea și acțiunea trebuie să înfrunte riscul adormirii și numai la limita somnului inevitabil, a adormirii etc., li se relevă adevărurile fără de care nu pot merge mai departe! Tot Mircea Eliade, cu teoria lui, pune primul problema aceasta și tot la același nivel de intenție a rămas invitația lui pentru și printre români.

Iată ce spune, ilustrativ, personajul principal Ieronim Thanase spre final: „Vom intra curând într-o fază a istoriei universale când niciuna din libertățile pe care abia apucaserăm să le cunoaștem nu va mai fi posibilă. Acesta este prețul cu care ar putea fi evitată catastrofa termonucleară. (...) Pentru unii dintre contemporanii noștri, cu privirile îndreptate nostalgic spre trecut, ceea ce ni se pregătește echivalează cu unul din infernele evocate în *1984*." Subliniez încă o dată, dar puternic de tot: aici Mircea Eliade însuși ne face dovada calității sale de inițiat în ezoterism, ajuns la iluminare și apt de precogniții, de profeții! Și-a scris romanul în 1978 -79, acesta a văzut „lumina tiparului" în 1980: deci Eliade al nostru a prevăzut catastrofa termonucleară de la Cernobîl, cu aproximație de unu-doi ani, dar în mod sigur a pre-știut-o! Pentru ce, doar Cernobîlul? Pentru că acțiunea operei sale se petrece în România, pe care el a continuat să o iubească și din care s-a considerat a face parte.

Iar acum, iată ideea și mesajul romanului *Nouăsprezece trandafiri:* În cartea *Dimineața magicienilor,* publicată de Jacques Bergier și Louis Powell, se enunță pentru prima oară viitoarea revoluție psihologică, cea mai mare revoluție de până acum a omenirii! În toate calitățile lui teoretice și practice de orientalist, Mircea Eliade nu era departe de ea, dar a ales calea artistică pentru a o evoca, deoarece filosofic n-ar fi avut impactul cuvenit, iar ca scriitor de beletristică se instituie indubitabil în pionier, dacă excludem din discuție literatura science-fiction, acel amalgam nelimpezit de concepte și teorii puse în pagina literară. Dovada materială a acestei descoperiri realizate de subsemnatul este că romancierul Mircea Eliade indică în romanul său (prin intermediul unui personaj) și unele dintre căile de realizare a revoluției psihologice: „meditații, rugăciuni interioare, exerciții de respirație și vizualizare", aceleași reamintite de Jacques Bergier și parapsihologie, practicate din vechime de indienii antici și de omenire în general în domeniul extrasenzorialului.

Ducându-și exercițiul beletristic până la capăt și conferindu-i astfel valoare maximă, greu de egalat, Eliade recurge și la simbolistica literară: regizorul Ieronim Thanase, cel ce transcende cele două lumi, e scris cu „th", ducându-ne cu gândul la „Thanatos" și la veșnicia universului, dar toate personajele sunt purtătoare de simboluri; până și agresivul și invidiosul Albini, securistul, prin tot ceea ce e pus să facă peste puterile unui om normal, reprezintă o întreagă instituție etc. Tot în limbaj artistic, acea libertate totală, care va fi interioară, în expresia lui Thanase, este definită de Niculina în termeni religioși, ca fiind o mântuire: „Cui nu i-a fost frică în pragul mântuirii? Și lui Isus Christos i-a fost frică"... Fidel mesajului optimist al artei autentice, Eliade doar sugerează virtualele catastrofe nucleare care ar putea zdruncina omenirea în proxima ei evoluție. Și mai este ceva: dacă mesajul cărții trebuie înțeles cu implicarea activă a cititorului și ca participant, importantă și memorabilă devine călătoria în sine, cu toate emoțiile pe care le implică până în final.

Așadar, evoluția imediat următoare a omenirii va fi interioară, o spirală în interiorul psihicului omului, nu în exteriorul său, ca până deunăzi – reamintesc ideea preluată de la Jacques Bergier. Că și această aparent inofensivă revoluție ar putea fi anunțată prin catastrofe, este posibil, dar nu și obligatoriu! Michel de Nostradamus scria în 1555, în prefața la faimoasele lui *Centurii,* că la cinci sute de ani de la publicarea lor, nu va mai fi necesară decriptarea lor, pentru că fiecare om al acelei vremi le va înțelege fără nicio dificultate. Aceasta înseamnă, după unele estimări, confirmarea tezei conform căreia, multe dintre fenomenele considerate azi paranormale vor deveni normale, uzuale la omul evoluat, trăitor în viitorul nostru imediat și îndepărtat. Se poate mesaj mai optimist?!...

Despre judecăţile morale şi libertatea politică

Marian NENCESCU

Este un fapt incontestabil că secolul al XX-lea şi, cu deosebire, epoca pe care o trăim, dominată de gândirea filosofică postmodernistă, se află, în mare măsură, sub semnul neîncrederii fundamentale în orice formă de morală socială, cu pretenţii de universalitate, practicând intens un fel de nihilism nietzschean, care respinge orice „absoluturi morale", cum ar fi spus Albert Camus, inclusiv termenul tradiţional de *morală.* Aceasta, în ciuda apariţiei unor proiecte grandioase vizând construcţia unor etici globaliste, construite inclusiv prin stimularea de practici colective cu valoare deontologică şi sprijinite pe reflecţia filosofică, ce constau în provocarea unor acţiuni de caritate mediatică, de protejare în faţa unor practici sexuale nepotrivite şi, mai ales, de promovare a unui set de politici sociale, transpuse în limbaj *corect,* termen aplicat uneori în mod neadecvat, inclusiv în mediile culturale şi literare.

Toate aceste practici, vizând resurecţia moralei individuale şi colective, promovate prin acţiuni de tip mediatic, nu reuşesc însă să corecteze impresia generală că ne aflăm, de fapt, în faţa unui fel de fariseism de tip burghez, astfel că se poate spune, anticipând şi forţând oarecum lucrurile, că „secolul XXI va fi *moral*... sau nu va fi deloc", idee menită, în fond, să susţină şi să stimuleze o necesară şi aşteptată resurecţie a eticii, bazată pe un fundament spiritual şi moral sănătos. Acesta este şi motivul pentru care, la mai bine de trei secole de la naşterea filosofului scoţian David Hume (1711-1776), lumea universitară, dar şi profesioniştii unor domenii aplicative de interes public continuă să acorde o atenţie sporită gândirii sale sociale şi politice, care a reuşit, prin cuvinte simple şi provocatoare, să atragă atenţia asupra unui adevăr fundamental: orice formă de gândire, teologică sau metafizică, dacă nu se poate baza pe enunţuri susceptibile de verificări, formale sau experimentale, este o simplă „amăgire sofistică", meritând să fie „dată pradă flăcărilor".

În lumina, aşadar, a proiectării unei etici de tip „analitic", teză îmbrăţişată deopotrivă de epistemologi, dar şi de unii politologi, se situează şi studiul lui Marius Paşcan despre *Concepţia etică a lui David Hume* (Cluj-Napoca, Ed. Eikon, 2014, 280 p.), lucrare care readuce în spaţiul public unele consideraţii privind fenomenul etic contemporan. Faptul că un politician tânăr (autorul, născut la 30 noiembrie 1971, la Tg. Mureş, este poet şi jurnalist, urmând în paralel şi o prodigioasă carieră politică, iniţial în cadrul administraţiei locale, în prezent ca membru al Parlamentului României) este atras de dezbaterile privind implicarea fenomenului moral în contemporaneitate este emblematic.

În primul rând, pentru că, aşa cum observa profesorul clujean Teodor Vidam, în *Cuvântul înainte* al cărţii, în cazul său „fundamentul moralei ţine de simpatie" (op. cit., p. 12). Apoi, pentru că, situându-se pe poziţia humeeană, autorul plasează experienţa la baza manifestărilor morale. Cu alte cuvinte, experimentează pe viu teza că „raţiunea poate oferi opinii despre mijloace, dar nu se poate substitui substanţei vii a moralităţii".

În plus, fapt cu totul semnificativ, Marius Paşcan concentrează analiza sa asupra unor texte mai puţin frecventate ale lui Hume, în special, *Cercetare asupra principiilor moralei* (1749) şi, indirect, *Discursuri politice* (1751), lucrări pe care Hume însuşi le considera „de departe" *cele mai bune dintre scrierile sale,* din păcate, trecute la apariţie aproape neobservate (v. confesiunile din eseul *Viaţa mea,* publicat în *Eseuri politice,* Humanitas, 2005, p. 23). Astfel, şi prin intermediul lui Marius Paşcan, publicul are prilejul să ia cunoştinţă de textele lui Hume, publicate în româneşte, iniţial, în 1943, când apare o traducere din *Cercetare asupra intelectului* (autori, N. Bagdasar, V. Bogdan şi C. Narly, în *Filosofi străini,* lucrare reeditată în 1995, la Ed. Universal Dalsi, cu o prefaţă de Gh. Vlăduţescu), urmate de ediţia din 1987, a aceluiaşi studiu, în tălmăcirea lui Mircea Flonta, Adrian-Paul Iliescu şi Constanţa Niţă (*Cercetare asupra intelectului omenesc,* Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, cu un Studiu introductiv de Mircea Flonta, în fapt, o reluare a ediţiei *definitive,* stabilite de Hume însuşi sub titlul *Cercetare asupra intelectului omenesc şi principiilor moralei*).

După 1990, au mai fost publicate şi *Eseurile politice*, în două traduceri distincte, cea a lui Bogdan Asaftei şi a lui Cristian Ducu (Ed. Incitatos, 2002), folosită şi de Marius Paşcan în susţinerea tezelor sale, dar şi cea a cuplului Adina şi Cătălin Avramescu, apărută la Humanitas, în 2005, de fapt, o *selecţie* a eseurilor politice cuprinse în mai multe versiuni ale *colecţiilor* de eseuri ale lui Hume.

Cu precizarea că majoritatea textelor humeene, tratate în *manieră eseistică,* au fost iniţial gândite ca piese separate şi ca atare nu pot fi subsumate cu uşurinţă unui sistem unitar, vom observa că operele menţionate, începând cu *Cercetarea*... şi sfârşind cu *Discursurile/Disertaţiile politice,* sunt compuse preponderent în manieră eseistică, semn că autorul le hărăzise de la început circulaţiei publice.

În esenţă, Hume constată că fiinţa omenească percepe lumea prin *impresii,* dar şi prin *idei.* Opinia sa este că impresiile generează idei, dar că ideile nu generează impresii. Aici intervine, susţine Hume, rolul *memoriei,* care selectează ideile provenite din impresii, dându-le un *grad de vigoare,* diferită, în funcţie de modul cum ideile se *combină* şi se dezvoltă. Hume este, aşadar, adeptul teoriei după care ideile se referă la particularităţi, iar nu la generalităţi abstracte, iar acestea se grupează, constituind *grupuri* de idei asociate. Rezultatul acestor observaţii conduce spre o evidenţă logică: orice idee, fie că e singură definitiv, fie că e demonstrabilă, nu constituie o dovadă că acel lucru la care se referă există în univers şi nici că dovezile noastre despre adevărul lor nu este un fapt ce intră în constituţia naturii noastre. Dovada este că orice afirmaţie poate fi combătută printr-o contra-afirmaţie.

Această doctrină, numită şi *furca/briciul sau microscopul lui Hume*, stă la baza unui anume raport necesarmente adevărat între adevăr şi fals. Pornind, aşadar, de la analiza „eului", Hume îşi îndreaptă atenţia spre *morală,* constatând că, mai mult decât simpla observaţie asupra obiectelor, morala aduce „o rafinare a impresiilor" proprii, un spor de reflexie asupra modului cum ideile noastre despre virtute şi viciu apar şi se dezvoltă. Această teză, susţinută şi dezvoltată pe larg în lucrarea *Cercetare asupra intelectului omenesc,* pune bazele unei concepţii originale prin care morala este întemeiată pe studiul naturii omeneşti. Enunţul central al tezei lui Hume rămâne, deci, acela că „raţiunea este sclava pasiunilor".

Cum aceste teze, luate în sine, nu pot fi nicidecum considerate drept originale, rămâne ca meritul lui Hume să fie reconsiderat, pornind de la înverşunarea cu care a susţinut întemeierea moralei pornind de la dimensiunea *pozitivă* a naturii umane. Astfel, în viziunea sa, comportarea morală este expresia laturii *raţionale* a naturii umane, pe când viciul este rezultatul unei pasiuni necontrolate. În fiinţa noastră se află profund înrădăcinate anumite *simţăminte* (*feelings*, le spune Hume) al căror rol este acela de a ne pune în valoare sensibilitatea naturală şi imaginaţia.

Pornind de la aceste observaţii cu putere de generalizare, Marius Paşcan constată, de pildă, în cartea sa, că „moralitatea este un garant al vieţii demne" şi aceasta se află în opoziţie cu hedonismul, care conduce la „lene şi moliciune de caracter" (op. cit., p. 45). Generalizând, *politicianul* Marius Paşcan acceptă că „cei care deţin puterea sunt corupţi", pe temeiul că „nimeni nu poate obţine puterea şi prestigiul social fără a corupe valorile de bază".

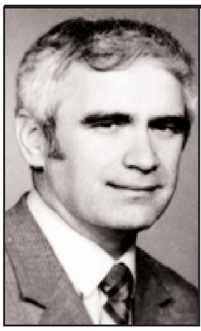
Introducând criteriul moral în relaţie cu dimensiunea *binelui* şi *răului,* Hume pune accentul pe un comportament *decent* în relaţiile sociale, dar şi familiale. În acest fel, se relevă un raport între moralitate şi legalitate. Moralitatea se leagă de apariţia omului pe lume, de parcurgerea unui ciclu esenţial al cunoaşterii, şi reprezintă, sintetic, principala dimensiune psihologică a fiinţei umane.

O altă latură a gândirii lui Hume vizează teoria şi acţiunea politică. Adept al tezei că „politica poate fi redusă la o ştiinţă" (v. eseul omonim, din *Eseuri*, op. cit., p. 33 şi urm.), Hume îndeamnă, în acţiunea publică, la *moderaţie,* constatând, de pildă, că într-o societate „unde este permisă cea mai mare libertate", eliminarea unui ministru pe simpla bănuială că are un comportament corupt exclude, pe viitor, orice formă de protecţie împotriva tuturor miniştrilor căzuţi sub incidenţa aceloraşi fapte. Hume mai face şi alte observaţii pertinente, cum ar fi cele referitoare la alegerea unui conducător/prinţ străin, care ar fi tentat să-şi suspecteze supuşii de lipsă de loialitate, înconjurându-se cu străini dornici să se îmbogăţească, dacă se poate, „cât mai grabnic". Conştient că accederea la putere nu este „obligatoriu o recompensă dobândită doar pe merit", Hume condamnă pe cei care folosesc „forţa, banii sau intriga pentru a-şi procura voturile electorilor".

Statul ideal ar fi, în opinia lui Hume, o societate bazată pe *distribuţia puterilor* şi nicidecum pe acumularea lor într-o singură mână. Referindu-se la asemenea opinii şi la altele asemănătoare, Marius Paşcan nu poate să nu observe că „idealurile etice sunt, la rândul lor, tributare unor normative selective" (op. cit., p. 25) şi, ca atare, în abordarea politicii, la fel ca în morala socială, este nevoie de *înţelepciune,* deschidere, seriozitate şi, mai ales, de o stare de spirit pozitivă, soluţii preconizate cu tărie şi de Hume. „Suntem astfel (mai) determinaţi să-i ajutăm pe ceilalţi", susţine, cu argumente extrase din opera humeeană, tânărul politician mureşean.

Cu precizarea că eseul humeean *Ideea unei republici perfecte* (*Eseuri,* op. cit., p. 240 şi urm.) ar putea constitui un exemplu de gândire politică aplicată, inclusiv pentru generaţia de politicieni căreia îi aparţine şi Marius Paşcan, nu ne rămâne decât să sperăm că o parte dintre învăţămintele lui Hume se vor transforma în principii politice viabile, având la bază ideea că, în orice domeniu acţionăm, trebuie să fim şi să rămânem *oameni.*

Istoria de lângă noi

Ionel Brătianu (III): Marea Unire

Ioan TODEA

Desfășurată într-un cadru internațional favorabil, ca urmare a victoriei Antantei asupra Puterilor Centrale și a destrămării Imperiilor Austro-Ungar, Țarist, German și Otoman, lupta pentru unirea românilor într-un singur stat a intrat în anul 1918 în faza finală.

Basarabia a fost primul teritoriu românesc de unde a început procesul reîntregirii naționale. În atmosfera întunecată a începutului de an 1918, o rază de lumină s-a ivit în teritoriul dintre Prut și Nistru. Fruntașii politici basarabeni au avut convorbiri cu oamenii politici de la Iași, inclusiv cu Ion I.C. Brătianu, pentru pregătirea marelui act al Unirii. În ziua de 27 martie/9 aprilie 1918, Sfatul Țării, întrunit în ședință solemnă la Chișinău, votează, după 106 ani de ocupație rusă, unirea Basarabiei cu România, document de importanță fundamentală în istoria românilor. Actul Unirii, semnat de Ion Inculeț, președintele Sfatului Țării, Pan Halippa, vicepreședinte, și I. Buzdugan, secretarul Sfatului Țării, menționează: „Republica Democratică Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric și dreptului de neam, pe baza principiului că noroadele singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna, se unește cu mama sa, România."

La 30 martie, cu prilejul sosirii la Iași a membrilor Guvernului Republicii Democratice Moldovenești pentru a anunța oficial hotărârea de unire, au fost inițiate grandioase manifestații. După cum relatează ziarul *România Nouă*, „Deși zi de lucru, lumea își uitase de treburi și mii de oameni alergau de dimineață spre gară ca să vadă ceea ce niciodată nu mai văzuseră. [...] Pe tot parcursul drumului – armată, steaguri naționale, ordine și însuflețire." Iar în toastul rostit la prânzul dat în cinstea reprezentanților Basarabiei, regele Ferdinand I spunea: „Vă salut azi, pe voi, frați de dincolo de Prut. Voi sunteți aceia care ați înțeles sentimentul ce demult domnea în inimile fraților voștri moldoveni ai Basarabiei; l-ați înțeles așa de bine că azi putem vorbi unii cu alții și ca frați și ca prieteni. Sărbătorim astăzi înfăptuirea unui vis care demult zăcea în inimile tuturor românilor de dincolo și de dincoace de apele Prutului. Din graniță ați făcut punte, unindu-vă cu țara-mumă și de aceea vă zic: Bine ați venit între noi!"

Prin înaltul Decret Regal nr. 842 din 9 aprilie 1918 a fost adoptat actul de unire a Basarabiei cu România, doi reprezentanți ai Sfatului Țării, Ion Inculeț și Daniel Ciugureanu, fiind numiți ca miniștri fară portofoliu în Guvernul român, iar pentru administrarea provizorie a Basarabiei a fost numit un Consiliu directorial format din nouă persoane.

Basarabia n-a fost anexată de România, cum afirma o notă ucraineană, care cataloga actul unirii ca o agresiune asupra Ucrainei, ci s-a unit cu Patria-Mamă, și anume, pe baza unei hotărâri care a fost luată aproape în unanimitate de Sfatul Țării, de adunarea națională și legislativă a Republicii Moldovenești din Basarabia, organe reprezentative ale acestui ținut românesc.

A urmat Bucovina, unde Congresul General al Bucovinei, întrunit în 15/28 noiembrie 1918, în sala sinodală din Cernăuți, „considerând că de la fundarea Principatelor Române, Bucovina, care cuprinde vechile ținuturi ale Sucevei și Cernăuților, a făcut pururea parte din Moldova care în jurul ei s-a închegat ca Stat;

considerând că în cuprinsul hotarelor acestei țări se găsesc vechiul scaun de domnie de la Suceava, gropnițele domnești de la Rădăuți, Putna și Sucevița, precum și multe alte urme și amintiri scumpe din trecutul Moldovei; [...]

considerând că în 1774, prin vicleșug, Bucovina a fost smulsă din trupul Moldovei și cu de-a sila alipită coroanei Habsburgilor;

considerând că 144 de ani poporul bucovinean a îndurat opresiunile unei ocârmuiri străine care îi nesocotea drepturile naționale; [...]

considerând deci că, cu toate acestea, bucovinenii n-au pierdut nădejdea că ceasul mântuirii, așteptat cu atâta dor și nerăbdare, va sosi, [...] constată că ceasul acesta mare a sunat! [...]

Drept aceea, noi, membrii Congresului General al Bucovinei, întrunind suprema putere a țării și fiind singurii învestiți cu puterea legiuitoare, în numele suveranității naționale hotărâm: Unirea necondiționată și pentru vecie a Bucovinei în vechile ei hotare până la Ceremuș, Colacin și Nistru, cu Regatul României." Toate acestea sunt cuprinse în Declarația de Unire adoptată în unanimitate de Congresul General al Bucovinei, alcătuit din 74 de membri ai Consiliului Național, între care se afla și Iancu Flondor, șeful guvernului bucovinean.

La Congres au luat parte, aderând la Unire, 7 delegați ai germanilor, 6 ai polonezilor și 13 reprezentanți ai comunelor ucrainene.

Basarabia era reprezentată

Deputații Sfatului Țării participanți la ședința legislativului basarabean in ziua de 27 noiembrie/10 decembrie 1918, la care s-a votat reforma agrară și unirea necondiționată a Basarabiei cu România

la Congres de Halippa Pantelimon, Pelivan Ion, Buzdugan Ion și Cazacliu Grigore.

Din Transilvania au venit Crișan Gheorghe, Deleu Victor, Osvada Vasile.

Votul unanim al Congresului a fost adus la cunoștința regelui Ferdinand I printr-o telegramă, în care, între altele, se spune: „Congresul General al Bucovinei, care întrupează suprema putere a țării, în numele suveranității naționale, a votat azi cu unanimitate Unirea necondiționată și pentru vecie a Bucovinei în hotarele ei actuale cu Regatul României."

La rândul său, regele Ferdinand I a răspuns prin următorul mesaj: [...] „Salut cu nespusă bucurie actul măreț prin care Congresul General al Bucovinei, ca expresie a voinței poporului întreg al acestui vechi pământ românesc a hotărât unirea completă a Bucovinei cu Regatul român. Din adâncul sufletului meu mulțumesc proniei cerești care mi-a îngăduit ca, sub domnia mea, fiica răpită acum 144 ani să se reîntoarcă în sânul țării-mame, aducând noi forțe pentru propășirea neamului."

La 18/31 decembrie 1918 a fost emis Decretul-Lege privitor la Unirea Bucovinei, semnat de Regele Ferdinand I și Ion I.C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri și ministrul Afacerilor Externe.

După ce au trăit bucuria retragerii precipitate a vrăjmașului înfrânt, la 1 decembrie 1918 populația Capitalei – scrie Elisabeta Simion în studiul său introductiv la volumul al doilea al *Memoriilor* Sabinei Cantacuzino, pag. XXVIII, „a făcut o primire entuziastă autorităților de la Iași, în frunte cu regele, cu prilejul revenirii în București. În acea zi, în care la Alba Iulia se hotăra Unirea Transilvaniei cu România, alăturându-se astfel actelor de Unire ale Basarabiei și Bucovinei, parcă toți locuitorii orașului ieșiseră pe străzi să se manifeste, să trăiască o realitate mult timp așteptată."

„După doi ani cumpliți, relatează la rândul ei Regina Maria în cartea *Povestea vieții mele,* vol. II, pag. 494, „ne întorserăm biruitori în ciuda nenorocirii și a umilinței, iar visul de veacuri al României era acum împlinit. Nu e de mirare că-și ieșise din fire poporul de atâta bucurie, nu e de mirare că până și pietrele de sub picioarele noastre păreau că ne aclamă și că se îmbată de gloria întoarcerii." La rândul lor, Sabina Cantacuzino și Pia Alimăneștianu s-au aplecat mai mult asupra familiei lor și în special asupra lui Ionel Brătianu. „S-au reîntors, rând pe rând ai noștri – notează Pia Alimăneștianu în cartea ei, *Însemnări din timpul ocupației germane 1916-1918,* apărută în 1929, pag. 127, cei mici mult crescuți, cei mari aproape neschimbați; afară de Ionel, al cărui păr este alb și privirea îngrijorată. Asupra umerilor săi a apăsat o prea încercată răspundere și va mai apăsa până ce se va încheia pacea generală. Nu mai are veselia de altădată, el, care, cu mine, eram cei mai veseli din casă!"

Convinsă că familia Brătianu, în primul rând Ionel, își dovedise dorința de a acționa în consens cu deziderațele țării, Sabina Cantacuzino își încheie astfel volumul al II-lea al *Memoriilor* ei: „Să așteptăm cu încredere echilibrul mult dorit, triumful imanent al adevărului și binelui, luminarea conștiinței naționale prin școală și, mai ales, prin educație. Istoria va pune pe fiecare la locul lui." În 29 noiembrie/12 decembrie 1918, în locul guvernului Coandă demisionat, s-a alcătuit un nou guvern național-liberal prezidat de Ion I.C. Brătianu. „E firesc ca formarea noului guvern să se încredințeze șefului Partidului Național-Liberal, care, declarând războiul, a realizat prin el Unirea tuturor românilor", scria *Viitorul* din 1/14 decembrie 1918. În declarația făcută la reînvestirea sa ca prim-ministru, Ionel Brătianu arăta că în politica externă România va fi „strâns legată de Aliații noștri" și că va acționa „pentru deplina realizare a drepturilor neamului, sprijinite pe atâtea jertfe și exprimate cu hotărâre de toate ținuturile locuite de români". În politica internă guvernul va concentra toată munca lui pentru desăvârșirea fără întârziere a reformelor agrară și electorală.

La rândul ei, Unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România a fost un act hotărât de Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, la care au participat 1.228 de delegați aleși și peste 100.000 de oameni veniți din toate părțile Ardealului și Banatului, îmbrăcați în haine de sărbătoare. Acest eveniment, care a avut loc la 18 noiembrie/1 decembrie 1918, marca încheierea procesului de făurire a statului național unitar român.

Cuvântul de deschidere al Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia l-a rostit Stefan Cicio-Pop, președintele Consiliului Național Român Central, organizatorul acțiunii, după care s-a alcătuit biroul Adunării, al cărui președinte a fost ales Gheorghe Pop de Băsești.

Discursul solemn l-a rostit Vasile Goldiș, unul dintre conducătorii Partidului Național Român din Transilvania, care în final a supus aprobării Rezoluția de Unire. La punctul I al acestui document se prevedea:

„Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 18 noiembrie/1 decembrie 1918, decretează unirea acestor români și a tuturor teritoriilor locuite de dânșii cu România. Adunarea Națională proclamă îndeosebi dreptul inalienabil al națiunii române la întreg Banatul, cuprins între râurile Mureș, Tisa și Dunăre."

Istoria de lângă noi

În discursul său, Iuliu Maniu ruga Adunarea Națională să primească Proiectul de Rezoluție „pentru a întemeia pe vecie România unită și mare și a înstăpâni pentru totdeauna o adevărată democrație și deplină dreptate socială”. La rândul lui, Iosif Jumanca, unul dintre conducătorii Partidului Social-Democrat, „a exprimat adeziunea social-democraților români la unire, pentru că noi, muncitorii, ne simțim una cu întreg neamul”.

După aceste cuvântări, Gheorghe Pop de Băsești, în vârstă de 83 de ani, președintele Adunării, a supus spre aprobare Proiectul de Rezoluție, care a fost adoptat în unanimitate, rostind la sfârșitul ei cuvintele biblice ale dreptului Simion: „Acum slobozește, Stăpâne, pe robul tău în pace, căci văzură ochii mei mântuirea neamului românesc!”

În continuare, la propunerea lui Al. Vaida-Voevod, Adunarea a aprobat componența Marelui Sfat Național, organism cu caracter legislativ, compus din reprezentanți ai diferitelor profesii și categorii sociale.

A doua zi, s-a întrunit Marele Sfat Național, care l-a desemnat ca președinte pe Gheorghe Pop de Băsești, după care a aprobat componența unui guvern provizoriu, numit Consiliul Dirigent, în frunte cu Iuliu Maniu.

În *Neamul Românesc,* N. Iorga aprecia unirea Transilvaniei, care încheia fericit procesul întregirii României, ca fiind „cea mai mare faptă din toată viața neamului nostru. Pentru unii e un vis nebun care se îndeplinește. Pentru noi e o necesitate istorică ajunsă la recunoaștere și o suferință mângâiată, o muncă ce-și găsește răsplata. Și astfel avem dreptul de a crede acest fapt definitiv și etern.”

În ziua de 1/14 decembrie 1918, în uralele mulțimii, sosește în Gara de Nord, întâmpinată de prim-ministrul Ion I.C. Brătianu și guvernul său, delegația ardelenilor alcătuită din Vasile Goldiș, Al. Vaida-Voevod, Miron Cristea, Iuliu Hossu, pentru a prezenta M.S. Regelui și Guvernului român actul unirii săvârșit la Alba Iulia.

Invitat să se adreseze mulțimii, Episcopul Miron Cristea a spus: „Noi, românii de dincolo de Carpați, am venit adesea la voi și am coborât din munți pe acest pământ sfânt al Patriei-Mame. Am fost mânați de o mulțumire sufletească nesfârșită când am venit aici. Patria-Mamă ne-a oțelit întotdeauna sufletele și numai așa am putut rezista asupririlor din acea Patrie, care pentru noi a fost întotdeauna vitregă. Voi ați fost aceia care, la sfatul prea iubitului meu amic Ion Brătianu, în numele legăturilor frățești, căci toți suntem de o lege, de o seamă și de o mamă, ați luptat și ați reușit; voi sunteți aceia care ați făcut sacrificiile cele mai mari și cele mai pline de roade. Vă aduc mulțumirile celor care de veacuri au suferit dincolo!”

La rândul lui, Ion I.C. Brătianu a spus: „În numele acelora care de atâtea veacuri au suferit și au crezut, în numele acelora care au luptat și au înfăptuit, în numele acelora care de acum pe veci se vor bucura de roadele zilelor de azi, vă zic: Bine ați venit! Trăiască România Mare!”

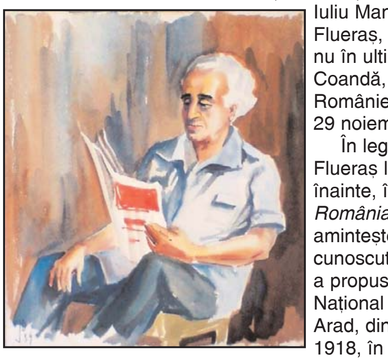
După *Te Deumul* de la Mitropolie, în prezența Regelui și a lui Ion I.C. Brătianu, a urmat remiterea către suveran a actului Unirii, de către Al. Vaida-Voevod, care a dat citire și a prezentat acestuia, scrisă pe un admirabil pergament, *Rezoluția* votată de Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Luând cuvântul, Regele Ferdinand I a spus: „În numele românilor din Vechiul Regat, din Basarabia și din Bucovina, astăzi uniți, cu profundă recunoștință, primesc hotărârea fraților noștri de peste Carpați de a săvârși Unitatea Națională a tuturor românilor și declar pe veci unite în Regatul Român toate ținuturile locuite de români de la Tisa până la Nistru.”

A urmat, la Hotelul Bulevard, un banchet oferit de guvern în onoarea delegației ardelenilor venită în Capitală. În toastul său, Ion I.C. Brătianu a spus: „Prea Sfinți Părinți. Fraților. De o mie de ani vă așteptăm și ați venit ca să nu ne mai despărțim niciodată.

Sunt clipe în viața unui neam de fericire atât de mari că răscumpără veacuri lungi de dureri.

Bucuria noastră nu e bucuria unei singure generații, ea e sfânta cutremurare de fericire a întregului popor românesc, care de sute și sute de ani a stat sub urgia soartei celei mai cumplite fără a pierde credința lui nestrămutată în această zi ce ne unește și care trebuia să vie, care nu putea să nu vie.

Fraților, bine ați venit! V-o spunem noi, cei de față, v-o spune suflarea românească de pretutindeni, v-o strigă toți morții noștri, cei de la Turda și cei din Munții Apuseni și cei de pe Siret.

Și mulțumind bunului Dumnezeu că ne-a dat clipa asta să o trăim, ne îndreptăm gândul spre Regele care a știut să fie al tuturor românilor, spre Regină, care a știut să fie a tuturor suferințelor, spre oștirea care a luptat neclintită în nădejdea izbândei, spre marii noștri Aliați, care ne-au adus triumful dreptății.

Trăiască România Mare!”

Apoi dr. Vaida-Voevod aduce un călduros omagiu familiei Brătianu, al cărui nume este legat de atâtea fapte mari ale istoriei României. „Dacă bătrânul Ion Brătianu a avut gloria de a realiza independența Regatului României, fiului său i-a fost dat să desăvârșească opera începută și să înfăptuiască România Mare. De aceea, numele Brătianu se bucură în tot Ardealul de o mare iubire și de o popularitate fără margini.”

În acest context, în *Memoriile* ei, Sabina Cantacuzino scrie: „Misiunea ardeleană, care venea să notifice Unirea, delegație compusă din episcopii Miron Cristea și Hossu, dr. Vaida, d-nii Goldiș, Brediceanu și Vlad, ceru să vadă pe mama; îi invită la dejun la noi – mai erau poftiți Mihai Popovici, Trifu, Ionel cu Elisa, Pia și Ion Pillat. La sfârșitul mesei, episcop dr. Miron Cristea făcu mamei o prea frumoasă cuvântare, reamintind venerația ce Transilvania o avea pentru numele Brătienilor, începând cu tatăl în 1848, '55, '66, '77 și cimentată cu fiul prin înfăptuirea României Mari. Sfârși. «Ca să fi fost un om în stare de astfel de lucruri trebuia să fi fost crescut de o mamă superioară. De aceea, într-acest cerc de familie, îi poate spune că ea este iubită și venerată de întregul neam românesc și este considerată nu numai ca bunica nepoților ei, ci a fiecărui român. De aceea, deși arhimandrit, îi cere voie ca un nepot obștesc să-i sărute mâna.» I-a sărutat-o. Ionel, foarte emoționat și cu glasul înecat, i-a răspuns: «Dacă a putut face ceva, este fiindcă a fost crescut de astfel de părinți, că totdeauna tata le-a spus că nu le cere altceva decât să fie oameni cumsecade și în ocaziunile mari să-și asculte inima. Inima și-a ascultat și de rândul acesta, de aceea a reușit.»”

Așadar, Marea Unire s-a realizat pe cale democratică, deciziile fiind luate de către organele reprezentative liber alese ale locuitorilor din aceste teritorii, întreaga acțiune a îmbrăcat aspectul unei revoluții de eliberare națională.

La realizarea acestui ideal măreț au contribuit o serie de personalități remarcabile: mai întâi, Regele Ferdinand I și Ion I.C. Brătianu, apoi Ion Inculeț, Pan Halippa (Basarabia), Ion Nistor, Iancu Flondor (Bucovina), Vasile Goldiș, Ștefan Cicio-Pop, Iuliu Maniu, Al. Vaida-Voevod, Ion Flueraș, Iosif Jumanca (Transilvania) și, nu în ultimul rând, generalul Constantin Coandă, prim-ministru al Guvernului României în perioada 24 octombrie-29 noiembrie 1918.

În legătură cu contribuția lui Ion Flueraș la care ne-am referit mai înainte, în cartea sa *Socialismul în România*, Constantin-Titel Petrescu amintește un fapt semnificativ mai puțin cunoscut. Ion Flueraș a fost cel care a propus în prima ședință a Consiliului Național Român Central, cu sediul la Arad, din 21 octombrie/3 noiembrie 1918, în numele Partidului Social-Democrat Român, convocarea unei mari adunări naționale pentru a consulta întreg poporul român asupra viitorului său. Propunerea lui a fost acceptată în unanimitate și astfel la 18 nov./1 dec. 1918 a avut loc Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, care a votat Unirea cu patria-mamă România.

Prin Decretul-lege nr. 3631 din 11 decembrie, publicat în *Monitorul Oficial* nr. 212 din 13 decembrie, se consfințea astfel unirea: „Ținuturile cuprinse în hotărârea Adunării Naționale de la Alba Iulia de la 18 noiembrie/1 decembrie 1918 sunt și rămân de-a pururea unite cu Regatul României.”

În mod firesc, în guvernul Ion I.C. Brătianu instalat în 29 noiembrie/12 decembrie 1918, pe lângă miniștrii național-liberali George G. Mârzescu, Ion G. Duca, g-ral Arthur Văitoianu, Alexandru Constantinescu, Anghel Saligny, Oscar Kiriacescu, Dimitrie Buzdugan ș.a., au fost cooptați și reprezentanți ai teritoriilor unite cu România în 1918 în calitate de miniștri secretari de stat fără portofoliu. Aceștia au fost: pentru Basarabia, Ion Inculeț și Daniel Ciugureanu; pentru Bucovina, Ion Nistor și Iancu Flondor; pentru Transilvania, Alexandru Vaida-Voevod, Vasile Goldiș și Ștefan Cicio-Pop.

Din învățături...

De aceea, și noi, frații mei, dacă facem păcatul, să nu zăbovim cu pocăința, până nu îndreaptă Dumnezeu mânia sa spre noi, căci dacă le vom ascunde, ele ne vor răni, iar mai târziu, chiar dacă le vom îndrepta cumva, cu multă supărare le vom vindeca. Ci, când facem păcatul, îndată să alergăm cu pocăință către Domnul, după cum și apostolul s-a grăbit, dar și să plângem cu lacrimi, ca și apostolul. Căci Domnul nostru este mult milostiv, nu se mânie până la sfârșit, nici nu ține supărare în veci, ci ne va ierta și pe noi, ca și pe apostol.

Deci, fătul meu, sau alt uns al lui Dumnezeu și domn, sau dintre dregători, sau dintre bogați, sau dintre săraci, să ne învățăm, frații mei, ca întotdeauna să facem fapte bune dumnezeiești, ca întotdeauna să fim plăcuți lui Dumnezeu. Căci Domnul nostru vede câtă bunătate și smerenie a făcut pentru noi, iar noi pentru Domnul nostru ce bunătate am făcut sau ce smerenie am arătat? De aceea, când ne va chema Dumnezeu către sine, ca să vedem fața sa împărătească și luminată, cu ce obraz ne vom înfățișa și vom vedea fața lui cea luminată, dacă din faptele lui cele bune nu am săvârșit nici una? Ci să nu ne lenevim cu totul, după slăbiciunea noastră și după mulțimea lenei noastre, pentru că niciodată nu am lucrat pentru Domnul. Să nădăjduim însă în bunătatea lui Dumnezeu, pentru că este mult milostiv, și oricine va merge la dânsul, nici cât de puțin nu se va îndepărta de el.

Istoria de lângă noi

Victoria Socialismului

Constanța VAIDA HALIȚĂ

Iată-mă din nou în zona demolărilor, în inima rănită a orașului nostru, unde cutreieram de-a lungul străduțelor liniștite mânată de obligațiile de serviciu. Se elabora partea tehnică, anexă a decretelor prezidențiale, pentru executarea lucrărilor noului centru al Capitalei, inclusiv demolările și evacuările locuitorilor din perimetru. Executam fișe pentru fiecare imobil, cuprinzând elementele de construcție, anul construcției, calificativul privind starea lui etc. Se cerea avizul (consimțământul!) administratorilor imobilelor proprietate de stat, cooperatiste sau de cult, care se primea automat. Asta, pentru a fi în acord cu cele spuse de „tovarășa", auzite de noi mai în urmă: „Dovada!" Viclenia și cinismul erau concentrate în această cerință. Instituțiile de stat și cele cooperatiste negociau eventual pentru un alt sediu. Dar lăcașurile de cult? Pentru salvarea lor se mai luptau, un timp, modeștii slujitori ai altarelor, cu care ne trezeam câteodată prin birourile noastre, dezorientați, cerându-ne în zadar un sfat. Patriarhia, însă, a semnat avizele fără luptă, fără împotrivire.

Îmi aduc aminte că am văzut răspunsul venit din partea Muzeului de Istorie al Municipiului București, a directorului de atunci, istoricul de prestigiu, vrednicul de aducere aminte Panait I. Panait (1). Acesta, referindu-se la un teren aflat în zona afectată, „a omis" să dea avizul necesar, menționând în răspunsul său importanța cercetărilor arheologice care se desfășurau în sit, cunoscut de oamenii de specialitate sub numele de *Curtea Arsă* sau *Curtea Nouă*. Ansamblul, menit a fi curte domnească, fusese clădit la sfârșitul secolului al XVIII-lea pe dealul Arsenalului (Uranus) și denumit astfel în raport cu *Curtea Veche* de pe celălalt mal al Dâmboviței.

Au existat și situații fericite, de biserici salvate de ingeniosul și curajosul dr. ing. Eugen Iordăchescu (2).

Nu mai puțin de 13 biserici au fost translatate în București și în țară, ascunse în spatele unor blocuri, departe de ochii conducătorului României. Dar unele bijuterii ale arhitecturii, monumente istorice, ca Spitalul Brâncovenesc, Biserica Albă Postăvari (sec. XVII) și altele au avut o soartă potrivnică, dărâmate de loviturile buldozerelor. Circulau zilnic, din gură în gură, relatări despre refuzul unor muncitori de a pune târnăcopul pe altarele sfinte, despre acte disperate ale unor locuitori evacuați, duse câteodată până la suicid.

Se cunoaște împrejurarea în care au fost demolate Bisericile Sf. Spiridon Vechi și Sf. Vineri, ultima fiind condamnată din cauza amplasamentului ei, cap de perspectivă în zona Căii Călărașilor, vizibilă din Piața Unirii. În seara în care se pregătise lovitura, o mulțime de enoriași împreună cu parohul se adunaseră, cu lumânări aprinse, așa cum fac creștinii în momentele lor de cumpănă cumplită. Acești români au asistat neputincioși la distrugerea bisericii lor, păziți de securiștii care îi încercuiseră.

Multe dintre aceste evenimente tragice le-am aflat direct sau din relatarea altora, dar, din păcate, anii le-au șters din memorie sau le-au învăluit în negură. Amintirile au nevoie să nu cadă în uitare, le trebuie îngrijire și dragoste, altfel încep să dispară, să se confunde și să se încurce între ele, ca plantele unei grădini părăsite.

Am regăsit de curând câteva pagini, păstrate întâmplător, cu note din aceea perioadă.

20.XI.1980. Azi am primit o nouă vizită la birou. Era un bătrânel scund și gârbovit, tocit și subțiat de trecerea anilor până la transparență. S-a învârtit de mai multe ori pe culoarul de la etaj, parcă întrebând, dar necerând răspuns, neștiind pe cine căuta de fapt, cum să-și formuleze întrebarea. În fine, s-a decis să mi se adreseze, într-un fel stângaci, dar nu lipsit de o eleganță desuetă. I-am oferit un scaun lângă planșeta mea. Majoritatea vizitatorilor mei erau bătrâni, ca înșiși cartierul de unde veneau. Cartier interesant al vechiului București, singurul conservat atât de bine, funcțional și unitar. Situat pe cornișa luncii Dâmboviței, pe pantele ce formau dealul Arsenalului (Uranus), beneficia, deși central, de o izolare relativă, care i-a conservat atmosfera și tihna. Străzile înguste și încâlcite împiedicau pătrunderea în sufletul lui a celor neinițiați. La fiece colț te puteai întâlni cu o biserică, o casă veche, o poartă sau un grilaj ornamental, o grădină, o cișmea. Până acum, cartierul a fost ocolit de inițiativa edililor, de vizitele inoportune ale celor ce sileau pătrunderea „noului" acolo unde nimeni nu o dorea. Trăznetul asupra locului a căzut acum doi ani. Despicase cu o lovitură împletitura tandră a străduțelor, dând naștere axului viitorului bulevard „Victoria Socialismului".

Sedeam pe scaun, alături de bătrânul care începuse să-mi vorbească. Nu descifram încă mesajul său. Îl priveam îndelung, dincolo de făptura lui și mi-l imaginam, așa cum îl considerau „stăpânii", una dintre miile de lespezi așternute de-a lungul esplanadei, covorul pe care urmau să calce triumfători, la următoarea paradă de 23 August.

– Am venit la dumneavoastră... Povestea mea este mai complicată, nici nu știu cum să încep. Sunt actor și locuiesc împreună cu un câine bătrân ca și mine și cu trei pisici. Formăm o menajerie de ființe neputincioase... Ce să fac cu aceste animale când mă vor muta la bloc? Găsisem să fac un schimb de locuință cu cineva care locuiește într-o fostă prăvălie, dar am aflat că și acolo se demolează...

Bătrânul continua să vorbească. În povestea lui se amestecau trecutul său de actor, cu intrigile din lumea teatrului, succesul pe care îl avusese într-o piesă, cu viața de acum, într-o casă veche cu grădină, la colțul străzii Emigrantului cu str. Mitropolit Antim Ivireanu. Putea vedea, de la fereastră, turla bisericii mănăstirii. Apoi revenea la prietenii săi patrupezi, de care nu se putea despărți, când vor veni „ei" să-l ducă la bloc. Un tremolo punctează povestea lui din loc în loc, pierde șirul, se repetă, cuvinte întregi sunt înghițite.

– Nu trebuie să vă despărțiți de ei! îl asigur.

Nu-i vine să creadă ce-i spun. Nu poate fi atât de simplu. Oricine poate avea un câine, chiar și în bloc, cât despre pisici ele nu trebuie declarate nicăieri, doar transportate într-o cutie de carton.

– Secretul acesta rămâne numai al nostru.

După un timp se ridică, înțelege că nu poate obține o garanție pentru promisiunile făcute.

24.XI.1980. Citesc Italo Calvino, *Orașul invizibil.* Iată un fragment: „Cu aceste valuri revărsându-se din amintiri, orașul se îmbibă ca un burete și se dilată. O descriere a Zairei, așa cum este astăzi, ar trebui să conțină întregul trecut al Zairei. Dar orașul nu-și spune trecutul, îl conține ca pe liniile unei palme, scris în muchiile străzilor, în zăbrelele ferestrelor, în balustradele scărilor, în vergelele paratrăznetelor, mânerele porților, fiecare segment brăzdat la rândul lui cu zgârieturi, zimți, crestături, mâzgălituri."

Revin cu gândul la București și revăd recenta „recoltă" de plăci comemorative din marmură, cu litere aurii, depozitate într-un colț al șantierului, un inventar reprezentativ, martor al caselor memoriale sau monumentelor dispărute pe rând: „Aici a trăit și a lucrat...", „Aici a fost locuința scriitorului..." (Dar nu vom aduna așa, la nesfârșit plăcuțe – gândește conducătorul. Nu e bine să tulburăm sufletele pensionarilor așezați cuminți la coada pentru un carton de ouă.)

Casa logofătului Nestor Ștefan, aflată pe strada cu același nume, veche de vreo 120 de ani, nu va mai fi amintită în inventarul de plăcuțe. Va dispărea pur și simplu, ca de altfel și casa de pe aceeași stradă, câteva numere mai încolo, unde meșterii italieni, după ce au recondiționat parte din pictura deteriorată a Mănăstirii Antim, au pictat pereții holului casei, în maniera sfârșitului de secol, atât de apreciată în saloanele burgheziei timpului.

Toate acestea vor supraviețui sub forma unor fișe tehnice, după demolare, încă un număr de ani, după care vor sfârși, topite la „D.A.C."

Am vizitat casa logofătului într-o dimineață cenușie. Este o casă puțin atrăgătoare, sobră, însingurată, mai curând ciudată. Actualii ei proprietari, descendenți ai dregătorului, oameni cu subțirime de spirit, dar cu energii epuizate, nu-și mai pun demult problema de a menține în viață vechea construcție. Pardoseala camerelor, din dulapi grei de stejar, vibrează sub pașii mei, stârnind nori de praf și miros de mucegai din spațiile dintre scânduri. Tavanele înalte și pereții zugrăviți cu var amintesc chiliile unei mănăstiri reci. O grădină mică, părăginită și umedă, completează atmosfera dezolantă.

28.XI.1980. A venit din nou perechea soților N. din strada Minotaurului nr. 31. Sunt amândoi oameni în jur de 70 de ani și suferinzi. Doamna a trecut de curând printr-o intervenție chirurgicală, iar domnul N. are o afecțiune gravă de cord. Au un fiu invalid care locuiește în același imobil, într-o construcție separată. Am încercat de câteva ori să le ofer un sprijin moral, mai mult nu e posibil. Proprietatea lor este compusă din două corpuri distincte și o curte comună. Ar fi corect să obțină două despăgubiri, dar neavând două acte de proprietate separate, evaluarea se face global pentru ambele locuințe și nu pot încasa decât o singură sumă de bani ca despăgubire, iar aceasta nu poate depăși plafonul de 80.000 lei. Suma acoperă cu greu costul unui apartament modest de două camere.

Astfel legea defavorizează pe cei cu construcții mai mari și mai bine întreținute, a căror valoare depășește plafonul menționat, de două-trei ori. Dacă adăugăm la asta tragediile declanșate în cadrul familiilor dezrădăcinate și traumatizate, putem evalua amploarea undei de șoc care s-a abătut asupra Bucureștiului.

Soții N. fac parte din această categorie. Au muncit o viață în casa și grădina lor și nu-și pot imagina că le vor pierde. Au și o mobilă de sufragerie, sculptată și foarte veche, mă asigură doamna, pe care nu o pot înghesui într-o garsonieră. Și apoi, trandafirii, mușcatele, leandrii!... Mai au o întrebare: cifra-plafon de 80.000 lei este fixă?

Aici se sfârșesc paginile unui jurnal neterminat și parțial pierdut.

Note

1. Panait I. Panait (1931– 2015) istoric și muzeograf, șef de secție și apoi director al Muzeului de Istorie a Municipiului București din 1956. S-a concentrat pe studiul arheologiei medievale a Bucureștiului. A deschis șantierul arheologic de la Curtea Arsă, ulterior pierdut sub ansamblul Casei Poporului. Lucrări de referință: *Cercetarea feudalismului timpuriu pe teritoriul orașului București,*1966; *Începuturile orașului București în lumina cercetărilor arheologice,* 1968; *Curtea Veche din București,* 1974.

2. Dr. ing. Eugen Iordăchescu, director tehnic la Institutul Proiect-București, profesor la Institutul de Construcții București, autor de cărți și manuale de specialitate. După cutremurul din 1977, expertizează și proiectează lucrări de consolidare a clădirilor avariate. Din 1980, inițiază proiectarea și executarea lucrărilor speciale pentru translarea și rotirea unor clădiri monumente de patrimoniu amenințate a fi demolate. Autor a trei brevete de invenție. Decorat cu Ordinul Muncii, clasa a III-a.

România are toate atuurile unui protagonist regional major

Nicolae MELINESCU

*Unul dintre domeniile în care identitatea națională și interesele naționale intră în marea competiție universală sunt relațiile internaționale cu desfășurarea lor practică în câmpul diplomației de cancelarie, al diplomației bilaterale și al diplomației multilaterale. Românismul a purtat prin oameni dedicați afirmării valorilor sale o campanie permanentă ca să poată contribui la îmbogățirea patrimoniului spiritual al omenirii. În paradigme de cooperare, de confruntare sau de coexistență, cultura, credința și tradițiile românești au dovedit angajarea în contingentul popoarelor a căror existență a fost un echilibru între prestația internațională și dezvoltarea națională. Pentru profesorul de relații internaționale **Teodor Meleșcanu** (1), termenul de românism cuprinde totalitatea valorilor individuale și colective ale celor care trăiesc pe teritoriul statului român, la care se adaugă o parte foarte importantă constituită din valorile pe care le-au creat și le creează, în continuare, românii care scriu, compun, interpretează muzică, fac sport, inovează, cercetează în afara granițelor țării, asumându-și identitatea națională.*

E foarte greu să identifici care sunt trăsăturile fundamentale ale românilor și ce înseamnă esența românismului. Noi ne considerăm oameni în general modești, muncitori, cu foarte mult talent, cu dorința de a face lucruri bune, cinstiți, oameni de cuvânt, rezistenți la greutăți, capabili să încorporăm foarte mult din aluviunile care vin din afară și pe care, până la urmă, să le transformăm în valori românești perene. Dar nu totdeauna suntem priviți la fel de străinătate, pentru că ideea pe care și-o fac alții despre români nu se realizează aici, la fața locului, unde ar putea să aibă, într-adevăr, o cunoaștere a realităților românești umane, spirituale, creștine, așa cum există ele. Se conturează opinii după un număr foarte mic de români cu care străinii intră în contact acolo, în afara granițelor. Dacă, din nefericire, aceștia sunt hoți și cerșetori sau azilanți care doresc doar să beneficieze de ajutoarele sociale, imaginea pe care și-o formează străinul despre români și despre România se orientează după acei indivizi veniți cu un anumit scop sau cu anumite trăsături. Semn că noi ne apreciem mai corect decât modul în care suntem văzuți de alții este faptul că toți cei care vin pentru prima oară în România au aceeași reacție: „n-am crezut că așa stau lucrurile la voi, am crezut că e mult mai rău". Imaginea cu care vin întotdeauna cei din afară este mult mai negativă decât realitatea așa cum este, fără să o cosmetizăm, o realitate cu lucruri bune și cu lucruri mai puțin bune, dar care e departe de percepția negativă care există despre noi.

Unul dintre procesele în care identitatea națională și afirmarea intereselor României a cunoscut dezvoltări diferite este diplomația multilaterală. Aceasta a constituit în secolul al XX-lea o etapă intermediară, bazată pe multiplicarea conferințelor și a activității organizațiilor internaționale. Prin formatul și tematica abordată, asemenea spații de dezbatere au implicat tot mai mulți protagoniști, cu o multitudine de puncte de vedere. Diplomația multilaterală a fost precedată de dezvoltarea diplomației bilaterale, prin trimiterea de solii și de ambasadori care reglementau relațiile dintre o țară primitoare și o țară trimițătoare, urmată de practicile și abordările actuale, facilitate, dar și condiționate de globalizare, de libera circulație a informațiilor și a persoanelor. Așa cum remarca Henry Kissinger în Diplomația, *pe vremea schimbului de mesaje prin curieri și porumbei călători, diplomații nu aveau timp să aștepte indicații din centrală și erau nevoiți să elaboreze poziții politice în crize majore pe baza unor direcții principiale ale guvernelor lor. În ziua de azi, ambasadorii pot fi în contact direct cu Ministerul lor de Externe sau cu șeful statului înaintea adoptării unei poziții oficiale*

Am lucrat la Geneva în perioada de înflorire a diplomației multilaterale (1978 – 1985, n.a.), în perioada de realizare a marilor acorduri de dezarmare, care, din păcate, acum reprezintă o preocupare minoră. Aceea a fost o etapă în care interesul României a trebuit să fie realizat într-o bătălie cu foarte mulți alții. Majoritatea negocierilor de dezarmare la care am participat erau concepute pe trei blocuri: cel estic al Tratatului de la Varșovia, blocul vestic dominat de NATO și țările nealiniate. Cheia succesului nostru a fost foarte simplă: constituirea întotdeauna a unor majorități de conjunctură pentru satisfacerea unor interese fundamentale ale României, fără a ține seama de considerente ideologice, de grup, sau de apartenență la un tratat. Am lucrat foarte bine cu țări socialiste când interesele noastre erau apropiate, am lucrat foarte bine cu grupul țărilor nealiniate, cu care am avut cele mai multe puncte comune. Ceea ce se știe mai puțin în prezent este că România a făcut parte din Grupul celor 77, al țărilor în curs de dezvoltare și nealiniate. Între acestea din urmă eram reprezentați (este o părticică de istorie care se va pierde în mod sigur) și eram membri ai subgrupului latino-american (2). România a folosit întotdeauna toate mijloacele aflate la dispoziția diplomaților săi: faptul că eram în Tratatul de la Varșovia, faptul că eram în Grupul celor 77, relațiile bune cu țările occidentale. Secretul a fost acela de a-și crea într-o organizație sau conferință internațională o majoritate care să sprijine interesele proprii României. Când îți dai votul sau sprijinul pentru o idee care chiar te interesează sau nu te afectează în niciun fel, trebuie să ceri ceva în schimb. Diplomația multilaterală cere o viziune foarte clară a ceea ce vrei să faci, trebuie să ai capacitatea de a lucra cu toată lumea, indiferent de grupări și alte considerente de ordin ideologic sau politic și, mai ales, să fii capabil să duci la bun sfârșit orice ți-ai propus. Pentru asta e nevoie de crearea unor majorități constituite și pentru lucrurile importante pentru tine, dar și pentru lucrurile importante pentru alții.

Ultimele decenii ale Războiului Rece au atras o sublimare a acestor abordări, și, în egală măsură, o translație spre proceduri particularizate. Cauzele deplasării au fost pierderea de viteză a lagărului comunist în urma presiunilor ideologice și economice ale Occidentului de liberalizare a vieții interne, conform celor convenite prin semnarea Actului Final de la Helsinki, și presiunea economică generată de cheltuielile de înarmare, care au falimentat sistemul economiilor planificate. În timp ce Statele Unite au rezervat 3-4 procente din produsul intern brut pentru apărare în anii 1980, Uniunea Sovietică atinsese un plafon de 15 la sută, până când Gorbaciov a inițiat, tardiv, reducerea bugetului militar la sub cinci la sută. Odată eșuat comunismul european, România s-a orientat și și-a mobilizat capacitățile și experiența diplomatică spre parteneriatul cu Occidentul și cu Statele Unite, abandonând cel puțin economic piața de desfacere consacrată din Rusia și din China.

Primul lucru care s-a întâmplat după 1990 a fost faptul că Uniunea Sovietică și după aceea Federația Rusă au ieșit din Războiul Rece ca marile învinse. Puterea și capacitatea lor de a influența relațiile internaționale era foarte mică. China, la rândul ei, încă mai parcurgea o etapă de început, cu o economie care producea industrial articole concepute și proiectate și cu materie primă din exterior. Contribuția ei era foarte mică și depindea de piața externă. Grupul țărilor nealiniate și al celor în curs de dezvoltare a cunoscut un fenomen de erodare pentru un motiv simplu: dispariția bipolarismului a dus la diminuarea severă a rolului lor, care ar fi reprezentat a treia cale în relațiile internaționale dominate de cele două sfere de influență. În aceste condiții, e evident că eforturile noastre s-au concentrat pe admiterea în Uniunea Europeană și în NATO. Nu văd ce altceva ne putea asigura securitatea, mai ales în vremuri ca astea, în afară de Alianța Nord-Atlantică și parteneriatul strategic cu Statele Unite. Nu văd cum ar putea economia noastră să progreseze fără un acces nerestricționat pe piețele celorlalte țări europene. Din punctul meu de vedere, este un lucru foarte bun și aș zice că a fost singura noastră șansă. Dar ceea ce s-a întâmplat este că, după admiterea în Uniunea Europeană și în NATO, România nu a mai avut obiective majore de politică externă, au apărut unele ținte mici, de etapă, dar nu un obiectiv de viziune. Prioritară trebuie să fie definirea interesului național, a direcțiilor noastre de acțiune, pentru ca după aceea tot ce înseamnă mecanism de stat, diplomație, ministere de linie să acționeze coordonat pentru realizarea acestor interese.

Ideea de românism și de identitate națională a avut la bază, cel puțin în perioada modernă, conceptul de suveranitate. Aceasta a dat credibilitate și legitimitate entităților statale în raporturile dintre ele și în procesul de aderare la Organizația Națiunilor Unite și la numeroase organisme regionale sau subregionale. Apartenența la structuri federaliste sau suprastatale presupune în diverse situații adoptarea unei suveranități parțiale care, inevitabil, reduce din calitățile suverane, plasând unul dintre parametrii identitari esențiali pentru o țară într-o poziție subsidiară.

Prin tendințele de globalizare care se manifestă la nivel internațional se exercită o presiune foarte mare, mai ales asupra economiilor naționale. Prima presiune este cea exercitată de societatea globală, dar a doua, suplimentară pentru noi, pe care am acceptat-o, este cea a integrării europene. Ea înseamnă desființarea tuturor barierelor din punct de vedere economic, politic, social între țările membre ale Uniunii Europene. Românismul înseamnă identitate, faptul că te regăsești în cadrul unei națiuni. Personal am observat, fără să fac judecăți pripite, un fenomen interesant: există foarte mulți români care au plecat în străinătate și ideea de românism pentru ei este chiar mai importantă decât pentru românii care trăiesc în țară. Există oameni care fac eforturi de integrare în țara de adopție și, în același timp, păstrează o atitudine pro-românească prin continuarea tradițiilor și prin promovarea valorilor noastre.

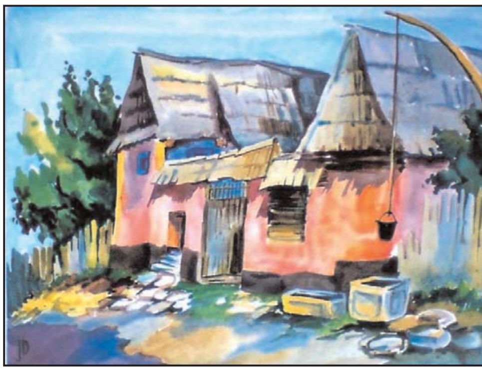
Nevoia de românism

***Fără să punem la îndoială patriotismul** și buna intenție dovedite în momente importante pentru exprimarea identității și a drepturilor individuale și de grup ale celor care trăiesc temporar sau definitiv în afara granițelor dar rămân cu sufletul românesc, contrariază activismul unora dintre ei în momente politice și lipsa de reacție față de cerințele abuzive formulate de unii alogeni de alte tradiții și credințe care le pretind celor rămași acasă, la ei acasă, să renunțe la credința creștin-ortodoxă, la simbolurile icoanelor, ale crucii și ale calendarului bisericesc numai ca să nu le jignească propria credință și propriile obiceiuri. În măsura în care toleranța, obligatorie față de nou-veniții din zone defavorizate, este o dimensiune corectă, conformă cu demnitatea umană, pretențiile exagerate în numele acestei toleranțe dezvoltă anomalii periculoase. Într-o țară a Uniunii Europene, cândva mare imperiu colonial, o familie necreștină i-a cerut unui administrator de cimitir să exhumeze un creștin pentru că aveau loc de veci lângă mormântul acestuia și nu voiau să-și îngroape un membru decedat al familiei alături de un „infidel". Și atunci revine în actualitate întrebarea adresată de către Cicero uzurpatorului Senatului și Republicii romane: „Quo usque tandem abutere, Catilina, patientia nostra?..." – ca să ne găsim echilibrul și securitatea la nivelul comunității și al individului.*

Există anumite tendințe și procese care sunt în evoluție deocamdată. Personal, mă feresc să trag niște concluzii, dar în mod evident conceptul de securitate la ora actuală s-a modificat esențial. Nu e numai securitatea statului, ca atare, ci și securitatea cetățenilor acestui stat. O parte dintre românii noștri sunt în străinătate și o să vedeți că totdeauna când are loc un accident, un eveniment dramatic natural sau provocat de om, prima întrebare este dacă sunt victime și dacă printre ele se află și români. Este o lărgire a conceptului, care să-i acopere și pe românii care nu sunt în România, sau în Uniunea Europeană și trăiesc departe de locurile natale. Toți reprezintă o parte a națiunii române în ansamblul său. Cred că din punct de vedere economic un principiu fundamental al nostru este, sau cel puțin trebuie să fie, că sunt companii românești toate cele care au sediul în România, au activitatea în România, plătesc impozite și taxe statului român și deci fac parte din economia națională. Structura acționariatului este mult mai puțin importantă din punctul meu de vedere. Dacă vă veți uita la cele mai recente cifre din ultimii ani, o să vedeți că majoritatea comerțului exterior al României este făcut de societăți multinaționale care au sediul în țara noastră.

***În plan geostrategic și geoeconomic,** României i se fac preziceri, proiecții și planuri, conforme unor interese potrivit cărora țara noastră ar trebui să devină cnezat, califat, protectorat sau principat, să accepte un statut care să-i anihileze sau chiar să-i înlăture condiția de stat unitar suveran între granițele recunoscute de Actul Final de la Helsinki din 1 august 1975 și de Tratatele de aderare (1 ianuarie 2007) la Uniunea Europeană și la Alianța Nord-Atlantică (29 martie 2004). Calitatea de membru deplin al celor două organisme este garanția menținerii statutului actual, consfințit prin Constituție. Asemenea statut presupune însă o atitudine proactivă, pentru eliminarea unor proiecții depășite și nefondate istoric, politic și strategic.*

Lucrul cel mai important și ceea ce se poate face pentru a răspunde unei interogații foarte directe este schimbarea mentalității noastre despre noi înșine, adaptarea la condițiile în care noi trăim acum. Dacă românii nu au identitatea de sine și nu și-o recunosc, dacă nu sunt mândri de ceea ce au avut în trecut și de ceea ce pot face în viitor, este evident că asemenea pericole nu pot fi combătute. E adevărat că nu se vorbește despre patriotism de către unii oameni, în anumite condiții. Eu personal nu am avut niciodată nici cea mai mică reținere să spun că sunt român care-și iubește țara așa cum respect țările altor oameni, unele mai mult, unele mai puțin, în funcție de afinități de limbă sau de studii pe care le-am făcut, dar asta nu înseamnă că pot sau că trebuie să nu îmi iubesc în primul rând țara mea. Pentru ca acest sentiment să se dezvolte la majoritatea românilor e nevoie de câteva elemente foarte simple. În primul rând, e nevoie de o bună guvernare, pentru ca românii să aibă încredere în cei pe care îi aleg. Să respecte statul care le asigură ordinea publică. În al doilea rând, este nevoie de speranță. Interesele naționale trebuie definite astfel încât oamenii să aibă conștiința foarte clară că în România există un viitor pentru ei și pentru copiii lor. Și, în al treilea rând, înseamnă un respect mult mai mare pentru o schimbare fundamentală a mentalității în raporturile stat-cetățean. Buna guvernare, fixarea intereselor naționale și promovarea lor pe plan internațional sunt elemente fundamentale, care cresc coeziunea socială. Nu se poate să fie păstrată și dezvoltată loialitatea cetățenilor, dragostea lor față de țară, dacă statul nu se preocupă de problemele lor reale: viața de zi cu zi, sănătatea și educația copiilor. În momentul în care statul va fi perceput ca un instrument care aduce bunăstare la nivel individual și securitate la nivel general, contribuabilii își vor plăti fără constrângeri impozitele și taxele.

***Statului român i se propune** dintr-o perspectivă politică minoritară o europenizare totală. Acest proiect rămâne incert atâta timp cât România a fost considerată și tratată ca o entitate europeană consacrată în jocurile continentale încă din perioada premergătoare independenței naționale. După căderea comunismului european, tema apartenenței țării noastre la concertul continentului a fost reluată, argumentată și susținută de prietenii din afara granițelor României încă de la discutarea Parteneriatului pentru Pace în 1994 și pe tot parcursul negocierilor de aderare la cele două instituții euro-atlantice. Discutarea ca proiect politic a definitivării unui proces care prin dinamica sa interioară nu poate fi considerat niciodată încheiat, nu numai în cazul României (a se vedea dezbaterile din Marea Britanie privind statutul de membru în Uniunea Europeană sau contribuția financiară la finanțele comunitare), poate construi o imagine falsă de țară de categoria a doua între membrii unor organisme cu statut legitimat și recunoscut ca egal.*

Din punctul meu de vedere, este o mare eroare să credem că această europenizare este pentru noi un obiectiv strategic. Suntem o țară care am fost europenizată demult și nu vreau să amintesc și că noi i-am europenizat pe alții. În istorie vom vedea că, cel puțin în perioada foarte veche, civilizația europeană, în mare măsură, a avut drept punct de origine zona în care trăim și noi. În România, înainte de apariția statului-națiune ca atare, pe vremea populațiilor, acestea au dat principalele idei europene. Pe teritoriul României de azi, populații pelasgice, tracice, inclusiv triburile dacice și carpice niciodată nu au folosit sclavia, pentru că erau sedentare. În primul rând, erau agricultori și fiecare individ își avea contribuția la activitatea economică și se bucura de fructele ei, cu obligația de a apăra statul sau ordinea respectivă. Adevăratele valori fundamentale ale Europei, cum sunt egalitatea în drepturi, libertatea de a-și face cunoscute părerile, de a participa la adoptarea hotărârilor comune, s-au născut aici. Ceea ce este singurul lucru care trebuie acceptat este un stat bazat pe valorile și pe principiile fundamentale europene, valorile de democrație și de egalitate.

***Integrarea României** în structurile euro-atlantice i-a dat siguranță, dar a adus și obligația statutară de a fi beneficiar și furnizor de securitate colectivă. Spre deosebire de alte teritorii statale, prin geografia sa, care o plasează la extremitatea estică a teritoriilor organismelor din care face parte, țara noastră și-a asumat o răspundere pe care a mai cunoscut-o în istorie, aceea de grănicer de imperiu. Atât ca grad de răspundere, cât și ca importanță pentru parteneri, un asemenea statut atrage și o susținere semnificativă, dar și riscuri de a deveni cea mai apropiată țintă a unor forțe ostile. Nu este o situație singulară. La nivelul luptei împotriva terorismului internațional, cu origini și cu manifestări dramatice în Orientul Mijlociu lărgit, Statele Unite au constituit un Comandament african cu cartierul general lângă Stuttgart, în Germania. Motivul pentru care nicio țară africană nu a găzduit structura respectivă a fost teama că devine ținta directă a unor atentate și atacuri teroriste, chiar dacă partenerul american ar fi luat măsuri suplimentare de siguranță.*

Pentru România, poziția geostrategică de apărător al graniței răsăritene NATO este unul dintre marile avantaje de care dispunem. În momentele în care lucrurile devin mai fluide și mai complicate la nivel internațional, imediat reacția pe care o înregistrăm e de interes mai mare pentru țările din prima linie, inclusiv pentru România. Sigur, din acest punct de vedere eu cred că poziția noastră ca țară de frontieră reprezintă și riscuri și amenințări, evident, reprezintă și nevoia unor eforturi suplimentare față de celelalte țări care se află în spatele celor din prima linie. În același timp, este și o oportunitate, pentru că ea permite a fi din nou un punct important pe hartă. Desigur, asta înseamnă și eforturi, nu putem pretinde că securitatea noastră este garantată numai pentru că suntem membri ai Alianței și pentru că avem un parteneriat strategic cu Statele Unite.

***Într-o frământare politică,** diplomatică și chiar militară, asemenea dezvoltări, evoluții și involuții acaparează și forța de analiză a fenomenelor și a tendințelor, acaparează forța decizională și oferă mass-mediei termeni dramatici ai relatărilor puternic emoționale și mai puțin factuale. Într-o lume tulbure, generalistă și globalistă, pare să se restrângă spațiul de manevră pentru un proces care se focalizează pe afirmarea interesului național și a identității noastre exprimate prin cultură, credință, tradiție și limbaj.*

Românismul poate să însemne atașamentul la o serie de valori care sunt comune altor state, valorile democratice, și în același timp atașamentul nostru față de valorile fundamentale care sunt toleranța, capacitatea de a dialoga cu alte culturi, cu alte popoare. Ele reprezintă, de fapt, principalul nostru argument. România nu va fi niciodată o mare putere militară, dar România se poate implica mult mai activ în soluționarea unor conflicte, tocmai pentru că se află în această regiune, are o experiență istorică destul de îndelungată și are capacitatea, prin gena poporului român de a fi oameni de dialog, de a fi oameni care caută soluții pașnice și nu oameni care și-au construit identitatea națională pe cuceriri, pe războaie și pe bătălii cu arme. Eu consider că România are toate atuurile pentru a deveni în viitor o țară-cheie în această zonă. Nu am trufia să pretind că vom fi *axis mundi*, dar va fi una dintre țările care vor deține un rol esențial în tot ceea ce înseamnă securitate, energie, apă și hrană, dacă vom ști să ne jucăm corect cărțile, dacă vom avea într-adevăr o strategie care să pornească de la avantajele de care dispunem, de la ceea ce vrem să ajungem.

Note

1. Din anul 1973, doctor în științe la Institutul Internațional de Înalte Studii Internaționale din Geneva, cu teza *Responsabilitatea statelor pentru utilizarea pașnică a energiei nucleare*.

2. Pe timpul lui Gheorghiu-Dej, spre deosebire de Uniunea Sovietică și alte țări socialiste, România susținuse la ONU proiectul de denuclearizare a regiunii respective.

(Rubrică realizată de Raluca Tudor)

Acad. Augustin Buzura

Scriitorul Augustin Buzura s-a născut la 22 septembrie 1938 în Berința, jud. Maramureș. Este membru corespondent al Academiei Române din 3 iulie 1990 și membru titular din 12 martie 1992.

A absolvit Liceul „Gh. Șincai” din Baia Mare (1955) și Facultatea de Medicină Generală din Cluj (1964). Renunță la profesia de medic pentru a începe o lungă carieră literară. Începând din 1965 este secretar general de redacție, iar din 1990 redactor-șef al revistei clujene *Tribuna.* Debutează în 1963 cu volumul de povestiri *Capul Bunei Speranțe*. Rămâne atașat genului și în 1966 a publicat un nou volum de povestiri, *De ce zboară vulturul?* Este unul dintre cei mai importanți scriitori români contemporani, „autorul unor romane care au rezistat timpului prin înălțimea personajelor și consistența epică, printr-o solidă construcție a lumii imaginative cu aderențe puternice în realitatea dură socială, istorică, umană”. S-a numărat printre oponenții regimului comunist totalitar, fapt care a și atras asupră-i o intensă vigilență din partea cenzurii. S-a bucurat constant nu doar de prețuirea, ci și de solidaritatea unui public fidel, devenind în scurt timp un scriitor extrem de popular. Toate romanele sale: *Absenții* (1970); *Fețele tăcerii* (1974); *Orgolii* (1977); *Vocile nopții* (1980); *Refugii* (1984); *Drumul cenușii* (1988); *Recviem pentru nebuni și bestii* (1999); *Raport asupra singurătății* (2009) au cunoscut tiraje uriașe și nenumărate reeditări, în țară și în străinătate. Romancierul s-a exersat și în alte genuri literare. A scris un volum de eseuri – *Bloc notes* (1981), un volum de memorii și interviuri – *Tentația risipirii* (2003), augmentat și reeditat în 2009 sub titlul *A trăi, a scrie*, și un volum de convorbiri, *Teroarea iluziei. Convorbiri cu Crisula Ștefănescu* (2004). A scris, de asemenea, scenarii de film – *Orgolii* (după romanul său cu același nume), *Pădureanca* (după celebra nuvelă a lui Ioan Slavici), *Undeva în est* (după romanul său, *Fețele tăcerii*). În 1987 este, alături de mari personalități europene, membru fondator al Fundației Culturale Europene „Gulliver” din Amsterdam. Din 1990 este președinte al Fundației Culturale Române, pe a cărei structură a organizat, în 2003, Institutul Cultural Român, al cărui președinte a fost până în 2005. Din această poziție de demnitate a reprezentat, a promovat și a afirmat cu succes cultura română în plan internațional.

A fost distins de mai multe ori cu Premiul Uniunii Scriitorilor din România (în 1970, 1974, 1980), iar în 1977, cu Premiul „Ion Creangă” al Academiei Române. A fost decorat cu Ordinul Național „Pentru Merit” în grad de Mare Cruce (2000), cu Ordinul brazilian „Rio Branco” în grad de Comandor, cu Ordinul mexican „Vulturul Aztec” și cu multe alte premii, diplome și medalii naționale și internaționale. A fost președinte al Filialei Române a Asociației de Cultură și Știință Europeană cu sediul la Roma și membru în comitetul director al Centrului Euro-Atlantic. Doctor Honoris Causa al Universității „Lucian Blaga” din Sibiu (1997). Membru de onoare al Academiei Româno-Americane (2000), membru al Academiei Braziliene de Litere (2001), membru al Academiei Latinității (2001), membru corespondent al Südosteuropa Gesellschaft, Germania (2001). Este pasionat publicist, fondator, sub egida Fundației Culturale Române, al mai multor publicații de notorietate. În 2005 relansează *Cultura,* revistă săptămânală socioculturală. Editorialele pe care le scrie cu regularitate nu fac decât să-l reconfirme ca pe una dintre cele mai înalte conștiințe artistice și civice ale vremii.

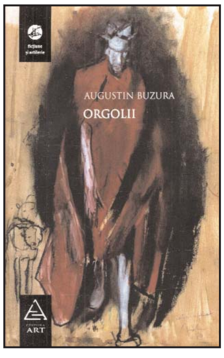

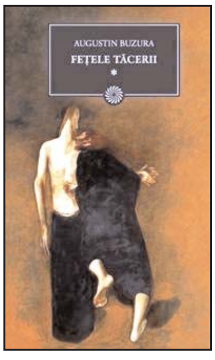
Gravitatea menirii de scriitor

Alex ȘTEFĂNESCU

În 1970, Augustin Buzura publică primul său roman, *Absenții,* în care prezintă un caz de mortificare psihică (cazul unui ziarist obligat ani la rând de autorități să mintă). Având un răsunător succes de critică și de public, romanul îl consacră, plasându-l în prim-planul vieții literare, dar îl și divulgă ca pe un critic al stilului de viață comunist.

Cu tenacitatea unui alergător de cursă lungă, scrie în continuare, timp de aproape două decenii, încă cinci romane masive, însumând peste două mii de pagini, într-o cameră neîncăpătoare, dintr-un apartament la bloc din Cluj. Împreună cu soția sa, Maria Buzura, crește și doi copii, Adriana și Adrian. Fiecare nouă carte pe care o termină îi aduce: războaie istovitoare cu cenzura, premii literare, cronici elogioase în *România literară* și la *Europa Liberă*, atacuri în *Scânteia, Luceafărul* și *Săptămâna*, represalii și, uneori, gesturi de falsă curtoazie din partea oficialității, dovezi de admirație din partea publicului. După moartea lui Marin Preda, Augustin Buzura rămâne scriitorul-conștiință al epocii. Autoritățile îi interzic să se stabilească în București, deși scriitorul face nenumărate demersuri în acest sens.

În 1987 devine membru fondator al Fundației Culturale Europene „Gulliver”, cu sediul în Amsterdam. (...) După căderea regimului comunist, poate, în sfârșit, să se stabilească în București. În 1990 i se încredințează funcția de președinte al nou înființatei Fundații Culturale Române. (...)

Proza lui Augustin Buzura exercită – și azi – o atracție greu de explicat. Această proză este scrisă într-un stil greoi și suferă de monotonie (singura schimbare de ton aducând-o unele secvențe satirice, și ele însă de o mare seriozitate). Predomină analiza psihologică, făcută la persoana întâi, cu o minuție obositoare. Personajul care realizează introspecția este aproape mereu deznădăjduit, pentru că viața i-a contrazis idealurile – înălțătoare, dar și naive. Uneori există o disproporție între vehemența nemulțumirii și cauza – minoră – care a provocat-o. (...). *Înainte* de-a avea motive să fie grav, scriitorul este grav. (George Arion, care i-a luat cândva un interviu, l-a întrebat, exasperat, la sfârșitul convorbirii: „De ce sunteți atât de grav? Nu credeți că asta înseamnă o viziune parțială asupra existenței?”) (...)

De obicei, prozatorul are grijă să inventeze situații dramatice – și uneori melodramatice – care să justifice sentimentul dominant de nemulțumire, de pierdere ireparabilă, de reproș la adresa întregii umanități. Pe de altă parte, deși cuprind multe întâmplări senzaționale (inclusiv crime, violuri, bătăi, sinucideri, prăbușiri morale, nedreptăți strigătoare la cer, dispariții de persoane, arestări, îmbolnăviri de boli incurabile, cazuri de adulter surprinse în flagrant delict, crize de nervi, divorțuri, abandonuri de familie etc.), romanele sale nu au ritm. „Acțiunea” înaintează lent, se împotmolește în ea însăși, cu vâscozitatea unei lave de vulcan.

Aparent, deci, nu există prea multe motive pentru ca această proză să placă. Și totuși, nu numai că place, dar inspiră încredere și pasionează. Explicația constă, probabil, într-un anumit suflu care armonizează stridențele și autentifică, prin consecvență, ceea ce este artificial. Se simte, în timpul lecturii, că scriitorul crede în scrisul său și că mijloacele artistice, fie și precare, la care recurge servesc unui scop nobil, urmărit cu tenacitate, cu devotament și chiar cu spirit de sacrificiu. Nu facem o simplă figură retorică remarcând că romancierul se înfățișează ca un om angajat cu toată convingerea în lupta pentru bine, adevăr și frumos. Cine a vizitat o fabrică de sticlă a văzut cum focul transformă nisipul în cristal. La fel se întâmplă în proza lui Augustin Buzura, unde flacăra mereu nestinsă a încrederii în menirea de scriitor face ca un conglomerat de impurități să devină literatură. (...)

În paginile unor publicații activistico-securistice – *Săptămâna, Scânteia, Luceafărul* (seria „protocronistă”) –, Augustin Buzura a fost acuzat că are o viziune sumbră asupra realității, că vede totul în negru etc. Delatorii de profesie de la aceste publicații voiau ca, fără să spună lucrurilor pe nume, să atragă totuși atenția autorităților asupra atitudinii rechizitoriale a scriitorului față de regimul politic din România.

Practic, Augustin Buzura intenta un proces comunismului, cu mijloacele prozei de analiză. Era un proces incomplet – referitor nu atât la dezastrul din industrie, agricultură, învățământ, urbanistică etc., cât la alienarea ființei umane –, era un proces disimulat în analiză psihologică, pentru a se crea impresia că totul rămâne în spațiul literaturii, și totuși spiritul justițiar al scriitorului a fost sesizat și incriminat de ideologii epocii. (...)

O puternică impresie face publicistica lui Augustin Buzura, reprodusă selectiv în volumele *Bloc-notes*, 1981, și *Tentația risipirii,* 2003. Prin gravitate, prin autenticitatea trăirii, ea distonează atât de articolele convenționale și festiviste scrise de ziariștii de profesie în timpul comunismului, cât și de cele libertine și isterice din presa de după 1989.

Textele din *Bloc-notes,* cele mai multe publicate inițial în revista *Tribuna* din Cluj, circulau, multiplicate la xerox, în perioada dictaturii lui Ceaușescu. Severitatea criticilor formulate în aceste texte la adresa stilului de viață comunist dădea cititorilor sentimentul accesului la adevăruri interzise, ca intransigența morală a emisiunilor difuzate de postul de radio *Europa Liberă*.

În *Tentația risipirii,* Augustin Buzura se simte dator să evoce anii dinainte de 1989, când se afla în dizgrație, întrucât noua sa poziție, de președinte al Fundației Culturale Române, îi face pe mulți să-l considere un iubitor de favoruri din partea oficialității. Scriitorul se dezvinovățește obsesiv, explicând că și-a sacrificat în mare măsură cariera de scriitor pentru a se ocupa de propagarea culturii române în străinătate. Totodată, pune la dispoziția cititorilor documente din dosarul pe care i l-a întocmit înainte de 1989 Securitatea, comentând cu o ironie caustică rapoartele informatorilor care s-au ocupat de el.

(Fragmente din *Istoria literaturii române contemporane (1941-2000)*, București, Ed. Mașina de scris, 2005, reproduse cu acordul autorului.)

Cherchez la femme

Armande Béjart sau cruzimea inocenței juvenile

Paula ROMANESCU

Prin anii '90 de după deschiderea vraiște a granițelor țării noastre spre largul celor patru zări, am poposit și eu prin Parisul acela ca un Cap al Bunelor Speranțe, într-o vară când tocmai începeau *les grandes vacances* și parizienii porneau spre locuri exotice să-și ostoiască alte doruri, lăsând orașul la dispoziția turiștilor cu ochi migdalați, înarmați cu sofisticate aparate de filmat, de fotografiat și cu nelipsitele rucsacuri în spate, sporovăind ca niste vrăbii în jurul unei grămăjoare de grâu, turiști blonzi, din nordul sărac în soare dar bogat în ordine și eleganță, turiști mutați din sudul pârjolit de prea mult soare și rămași să spele străzile metropolelor lumii, turiști cu limuzine, cu iahturi pe Sena, cu conturi amețitoare în bancă, cu cortul, cu șatra, cu pasul.

Eu, vajnică mergătoare pe jos de când cu dusul oilor la păscut în satul copilăriei, iată-mă (în sfârșit!) poposind, grație unei cunoștințe venite cu o donație masivă de carte pe la Institutul Francez din București, imediat după vânzoleala din decembrie '89, la Meudon – suburbie a metropolei, unde se află atelierul lui Rodin și unde, veghează de *Gânditorul* său, odihnește marele sculptor.

Mă întorceam de la vizita la atelierul-muzeu, copleșită de marea artă rodiniană și mai cu seamă de lucrările genialei Camille Claudel – studenta preferată, iubita, egala maestrului inegalat. Pe strada paralelă cu linia ferată, de-a lungul căreia se înșiruie casele Meudonului, între Muzeul Rodin și gară, mi-a reținut atenția, oprindu-mă ca sub vraja unui sunet de dulce corn, o casă modestă, cu o alee îngustă mărginită de crăițe galbene, cu o poartă înaltă de lemn sculptat, cu acoperiș de șindrilă. Sufletul meu românesc a recunoscut ca un fel de „acasă" locul în care mă oprisem privind uimită, așteptând parcă să aud grai moldav. Dar poate chiar eram în Moldova, pe la Liveni, pe la Stupca, pe la Tocilenii lui Conu Ghiță Romanescu, învățătorul viitorului Patriarh al României, Teoctist, sau prin Transilvania, prin Maramureșul cu bisericuțe de lemn cu acoperișul pierdut în albastru–săgeată din dorul pământului de-a fi mai lângă cer, sau prin Argeșul de legendă cu un Manole, meșter mare, și o Ană fără asemănare…

Când mi-am desprins pașii și am ajuns în fața porții înalte, privirile mi s-au oprit pe o placă dintre acelea care știu să înnobileze până și aerul care le învăluie. Scria pe aceasta: „Aici a locuit Georges Enesco (…) în ultimii 25 de ani de viață". Am pornit mai departe cu, în gândul meu care prinsese a fredona, un crâmpei din *Rapsodia întâi,* în suflet cu o lumină de un galben intens ca aureolele micilor crăițe din alee și, în priviri, conturul lunii ghicite, *comme un point sur un i,* suspendată în turla bisericii undeva, în dreapta... Nici nu știu când am ajuns la o răscruce din strada principală, spre o alee mai largă, la capătul căreia se afla Muzeul, fosta reședință a Doamnei Armande Béjart-Molière.

Și timpul a năvălit spre mine cu povestea aceea care începea prin anul 1643, când, undeva, în sudul Franței, într-o trupă de actori ambulanți, s-a născut o fetiță – Armande, fiica celebrei actrițe Madelaine Béjart și a nu se știe cu certitudine cărui tată, Molière fiind cel mai în măsură să bănuiască... În mediul actorilor ambulanți, micuța Menou, cum era alintată de toți, trecea drept surioara mai mică a Madelainei și creștea sub ochii lui Molière. Tot cam de pe atunci se leagă și începuturile de actor și autor de teatru ale lui Jean-Baptiste Poquelin, după ce acesta renuntase la dreptul de a-i urma tatălui său la funcția (invidiabilă!) de valet de cameră al regelui, fiindcă se îndrăgostise până peste urechi de frumoasa roșcovană Madelaine Béjart, care-și alcătuise trupă cu înscrisuri parafate în casa mamei sale, împreună cu alți trei frați. Trupa Béjart-ilor avea un nume ilustru: *L'Illustre Théâtre.* Falimentul nu avea să întârzie. Au urmat 14 ani de peregrinări prin bâlciuri, castele, piețe publice și iar castele, până în 1658, când Parisul li se deschide, iar Regele-Soare le oferă o sală din vechiul Louvre pentru reprezentații.

Armande împlinise 16 ani și de frumusețea ei începea să se cam țină seama, toți bărbații dorind să culeagă bobocul de floare abia deschis. Numai că Madelaine veghea cu strășnicie ca Armande să rămână floare imaculată prin mărăcinișul lumii spectacolelor și nici pomeneală să i se permită să urce pe scenă. Ea trebuia să urce eventual pe vreun tron regal, departe de vulg, sus, cât mai sus. Cât despre regatul scenei, acesta era dominat de treimea feminină cea mai de preț cu care se împăuna teatrul francez de până atunci: Madelaine Béjart, Marquise du Parc, Catherine de Brice. Rivalitatea dintre acestea ajungea cu supra de măsură ca să nu mai fie nevoie s-o adauge și pe ingenua adolescentă în viesparul de... grații care se pricepeau de minune să-l copleșească pe ilustrul director, regizor, autor, actor Molière (deloc insensibil, se pare, la grațiile grațiilor)...

O aluzie deloc palidă, ci mai curând de un verde crud, se desprinde dintr-o scrisoare adresată prin 1659 lui Molière de un prieten al acestuia din copilărie – Chapelle, un chefliu de soi și fermecător libertin – prin care-l invită să vină „cu frumoasele sale la țară să se odihnească puțin", adăugând ca-n treacăt că „toate frumusețile de pe pământ n-ar face decât să sporească și să accentueze verdele proaspăt, abia mijit, împotriva căruia degeaba am cărți de îndată ce jarul lui ne cuprinde…" Urmează apoi niște versulețe despre o mlădie sălcioară cu ramul plin de muguri în floare, mustind de sevă, care și-ar fi propus, nici mai mult, nici mai puțin, să-l ademenească pe cel ce nu îndrăznește s-o atingă... Mai apreciază în continuare autorul răvașului că „Ar fi bine ca femeile dumitale să nu vadă ce-am scris, dar D-ra Menou o poate face pentru că cele scrise se referă chiar la ea și la dumneata".

Așa stau lucrurile, prin urmare! Nu mai constituia pentru nimeni un secret că ochii lui Molière erau plini de chipul frumoasei Armande. Între timp, cele trei dive ale scenei se certau pentru roluri ca la ușa... nomazilor. Atoateștiutorul Chapelle nu se sfiește să-l sfătuiască pe marele său prieten să nu uite că el este asemenea marelui Jupiter de pe când cu răzmerița Troiei și că, dacă își va pune tărtăcuța la contribuție, va reuși să le dea de cap și celor trei grații din viața lui... „Amintește-ți, îi scria Chapelle, în ce încurcătură se afla stăpânul zeilor din pricina încrengăturilor de interese ale trupelor cerești, pentru a le face pe cele trei zeițe să i se supună… Și, în fond, ce rost ar avea să speri că vei găsi rezolvare dacă nici el, Marele Zeu…?"

Sugestia era cât se poate de transparentă: *Les roses de la vie* trebuie culese chiar în clipa înfloririi!

Trei ani a durat frământarea sufletească a omului Molière în încercarea de a stinge pârjolul care-i cuprinsese inima, iubirea aceea care nu semăna cu nicio altă iubire. (Unde ești tu, iubire din tinerețe pentru roșcata Madelaine, însoțitoarea lui dintotdeauna la zboruri și căderi?) Nu mai era nomadul dintr-o trupă de nomazi-actori; era de-acum directorul unui teatru aflat sub protecția lui *Monsieur,* fratele Regelui-Soare, teatru pe a cărui scenă și Absolutului Ludovic îi plăcea să joace; piesele sale făceau deliciul unui public stilat, punând în același timp pe gânduri clerul cu a lui autoritate și suveranitatea intelectuală a protipendadei nobiliare salonarde...

Ce-i mai lipsea lui Molière? Avea glorie, avea protecție regală, bogăție și mai avea și 40 de ani! Ar mai fi avut nevoie de o nimica toată: blonduța aceea tinerică, flecuștețul de ingenuă cu ochi mari și limpezi de vițelușă stăpână pe pajiștile sufletului său, zâmbetul ei savant dozat (de unde o fi știut?) cu miere și otravă – leac pentru cea de nevindecat maladie cu numele de iubire.

Îi lipsea Armande și iubirea ei. Pe Armande avea s-o obțină. Iubirea ei, nu!

Găsește curajul să-i spună partenerei sale Madelaine Béjart terifianta veste. Strigătul-sfâșiere al acesteia nu va fi fost niciodată egalat de niciun alt strigăt al niciunei eroine dintre cele care-și urlau disperările în teatrul clasic francez din secolul al XVII-lea. Ar fi vrut poate nefericita Madelaine să ridice prin vaierul ei nearticulat, nu o baricadă, nu un zid, ci un ocean întreg cu înalte talazuri în fața acelei tragedii de neacceptat pentru sufletul ei. Cele mai dragi ființe din lume o crucificau. Fiica ei (și a lui?), pura Armande, și omul ei drag, Jean-Baptiste, îi dădeau lovitura de grație.

Gurile rele ale mereu clevetitoarei lumi vorbitoare încep să colporteze cele mai veninoase zvonuri. După pronunțarea cuvântului „incest", biserica s-a dus cu jalba la rege să ceară pedepsirea blestematului. Regele, la cei 23 de ani cât avea pe atunci, n-avea timp să-și plece urechea la bârfe; abia găsea timp să se ocupe cu vânătoarea de „căprioare" de prin vastele lui domenii, în vreme ce „domesticitele" de la curte îl așteptau cuminți în țarcurile lor aurite.

Și-a fost ziua de 20 februarie 1662. Armande este condusă la altar. Mireasa strălucea de tinerețe. Mirele, de iubire. „Nici nu devenise bine Armande Molière, scrie un contemporan de-al lor, Grimarest, că s-a și văzut cu rang de ducesă; nici nu stârnise cât de cât râsul într-o comedie (pe scenă, desigur!), că un trântor-curtezan a și început să-i facă ochi dulci."

Molière scrie anume pentru ea comedia *Școala nevestelor,* în care rolul ingenuei Agnes îi era rezervat. Câtă luciditate, cât amar trebuie să fi amestecat Molière în această piesă, care nu era decât măsura marii nefericiri pe care o reprezenta propria sa căsnicie. Frivolă, Armande și-a adjudecat, încă la începutul statutului său de Madame Molière, trei amanți (gentelmeni, se-nțelege!), trei play-boys cum s-ar zice azi cu un termen internaționalizat: contele de Guishe, abatele de Richelieu (a nu se confunda cu Cardinalul!) și contele de Lauzun. O fi dus-o mintișoara să-și fi planificat oarecum preaplinul de farmece între atâtia curtezani, chiar dacă în căpșorul ei zulufat aritmetica nu era tocmai la ea acasă, deși calculul...

Un autor anonim, în piesa *La fameuse comédienne,* lasă să transpară viața de cuplu Molière-Armande: „De-ați ști cât sufăr, v-ar fi milă de mine. Îmi spun adesea că și ei îi este poate la fel de greu să-și înfrângă predispoziția spre cochetărie și mă găsesc mai curând în situația de a o plânge decât de a o învinui. Îmi veți spune că trebuie să fiu nebun ca să iubesc în felul acesta. Eu cred că oamenii care n-au simțit o asemenea duioșie n-au iubit niciodată cu adevărat."

În 1664 Armande naște un copil, Louis, care deși avea să-l aibă ca naș pe regele însuși, avea să moară înainte de a împlini un an.

În 1666 Molière „adoptă" în trupa lui un copilandru orfan, fiu de actori, de 13 ani. Se numea Michel Baron. Armande e furioasă pentru atenția cu care Molière îl înconjoară pe Michel și, când i se ivește prilejul, nu ezită să-l chelfănească. Copilul se vede nevoit să plece. Revenea în trupă după cinci ani. Era un tânăr frumos, fermecător. Armande nu ezită să și-l facă amant. Molière află. Relațiile de cuplu devin un joc amar între frivolitate (ea) și resemnare (el). „Am exact ceea ce merit", își spune Molière... De dincolo de timp, dar nu de prea departe, Shakespeare ar tălmăci mai bine acea poveste:

„Dragi vinovați, tot eu vreau să vă scuz;/ Tu o iubești doar pentru că mi-e dragă/ Iar ea, știind cât mi-ești de drag, și-a spus/ Că m-ar jigni nedându-ți-se-ntreagă."

Cherchez la femme

Dialog cu poeta Victoria Milescu

Maruca PIVNICERU

***Dragă Victoria,** ești o poetă cunoscută, cu numeroase cărți, multe apărute în ediție bilingvă, membră a Uniunii Scriitorilor, dar ca om, mult prea modestă. Să începem cu începuturile tale literare. Când ți-a apărut prima carte?*

– Prima carte mi-a apărut destul de târziu, fiindcă am prins acea perioadă a concursurilor de debut în volum, care reprezenta un triaj drastic pentru cei ce-și doreau să le apară o carte. Până în '88, publicasem în aproape toate revistele literare din țară, participasem la festivaluri de poezie, luasem diplome și premii, citisem în cenacluri, dar nu reușeam să scot o carte. Nu pentru că aș fi avut o literatură subversivă... Trimisesem manuscrise la editurile care existau atunci, puține, în comparație cu ce există acum, așteptând un semn. Abia după mulți ani de așteptări, în 1988, am primit un telefon de la redactorul Editurii Facla din Timișoara, scriitorul Eugen Dorcescu, care mă anunța că am câștigat concursul de debut și urma să apar în volumul *Argonauții II*. La câteva zile a venit un telefon și de la editura bucureșteană Cartea Românească, de la regretatul scriitor și redactor Mircea Ciobanu, anunțându-mă că luasem și aici concursul de debut, urmând să fiu inclusă în volumul de debut colectiv *Prier*.

– Așadar, după acest dublu debut, ai intrat în linie dreaptă și ai început să-ți publici manuscrisele care, presupun, se adunaseră de ani de zile.

– Așa credeam și eu, după ce așteptasem atât să-mi apară o carte, dar când m-am dus la Cartea Românească, după '89, să-mi depun un nou manuscris, mi s-a spus că acele concursuri nu mai sunt valabile, așa că prima carte mi-a apărut abia peste cinci ani, în 1994, la o editură particulară, Fiat Lux, și s-a numit *Welcome December/ Bun venit, Decembrie.* Decembrie venise și pentru mine, iar cartea se voia un ecou la acele evenimente din decembrie, absurde și sângeroase. Este o ediție română-engleză, versiunea în limba engleză îmi aparține, pentru că am intenționat să-i măresc suprafața de receptare; în acea perioadă România era în centrul atenției, era privită în lume cu interes și respect, primind numeroase ecouri de solidaritate față de cei ce s-au jertfit în evenimentele care au dus la căderea fostului regim politic.

– Ce impact a avut această carte?

– A fost prima mea lansare, una amplă, la Sala Dalles, cartea fiind prezentată, între alții, de fostul meu profesor de la Facultatea de Filologie din București, regretatul critic Romul Munteanu, iar dintre actorii care au participat, memorabilă și de mare emoție pentru sala arhiplină, a rămas recitarea regretatului actor Silviu Stănculescu. Din păcate, cartea nu a avut un tiraj prea mare, iar difuzarea, nici ea nu a fost la nivelul așteptărilor. Eram deja în economia de piață, pentru care nici editorii, nici autorii nu prea erau pregătiți.

– Cam acestea au fost începuturile, cu asperitățile lor inerente...

– Pot să spun și așa, orice început dificil e poate un test de anduranță, dar am observat că cei care debutează târziu sunt autori de cursă lungă. În timp, mi se adunaseră foarte multe manuscrise care visau să se corporalizeze în volume, dar... Multe dintre ele n-au mai avut nicio șansă, fiindcă nu mai răspundeau noilor mele idei, noilor provocări ale vremurilor. A fost o selecție nemiloasă, am considerat că sunt etape arse, depășite, fiindcă cel ce scrie trebuie să fie în pas cu vremea sa, ba chiar cu un pas înaintea ei. Asta nu înseamnă însă că trebuie să ne grăbim să dăm tiparului absolut tot ce scriem. Există un echilibru foarte fin ce ține de inspirație, talent și moment, între a ști când să te grăbești cu o carte și când să aștepți timpul ei. Astăzi există o goană de a scoate cât mai multe cărți, unii autori închipuindu-și că numărul volumelor înseamnă neapărat și un cuantum de valoare. Se grăbesc să publice a doua zi ce au scris peste noapte, iar unele edituri, de apartament, de familie, îi primesc cu brațele deschise, publicând ce oferă autorul, fără rezerve, fără corectură etc., iar cărțile care apar în acest fel, de o valoare îndoielnică, având greșeli de limbă ori de redactare, creează confuzie și descurajare. Editurile cu un corp redacțional complet și competent au cam dispărut, iar cele cu adevărat profesioniste sunt din ce în ce mai puține.

→

Molière scrie, Molière regizează și joacă pe scenă, Molière plânge, Molière stârnește talazuri de râs. Toți Tartuffii, Don-Juanii, mizantropii stârnesc râsul spectatorilor și furia instituțiilor demascate prin personajele create de autor, de parcă adevărul i-ar arde pe toți cei vizați, iar minciuna, veșmântul lor de gală, ar face concurență straielor împăratului din poveste...

Armande se plictisește repede de Michel Baron. Cu remușcarea în inimă, acesta îi rămâne devotat lui Molière până în ceasul de pe urmă al acestuia, când, în seara blestemată de 17 februarie 1673, la cea de a treia reprezentație a piesei *Bolnavul închipuit,* lumina Molière avea să se stingă. Exact după un an de la stingerea Madelainei Béjart.

Dar, până la stingerea din urmă, să mai zăbovim puțin prin acea vale a plângerii care a fost viața omului Molière alături (din ce în ce mai alături) de Armande Béjart. Aceasta avea să mai nască o fetiță, căreia i-a dat numele de Madelaine. Iată și o Madelaine Béjart-Molière! Este singurul vlăstar al cuplului Molière (mai exact, născut de Armande), care va trăi până în anul 1723. Fără urmași. Fără nicio legătură cu scena. Pe scenă a jucat Armande pentru toate dramele pe care le-ar fi vrut Molière scrise de el dacă viața, mare meșteră, nu l-ar fi obligat să le trăiască, sub un cer care nu iartă nici chiar pietrei de-a fi piatră...

Armande va continua să interpreteze (pe scenă, că în viață...) roluri de ingenuă create anume pentru ea de cel care o ridicase pe tron de Madonă Dumnezee prin iubirea lui, „dezvelindu-și cu zgârcenie pe scenă farmecele trupului, dar cu o dezarmantă generozitate în afara scenei", cum zicea un *médisant* de-al vremii.

Unui singur om i se refuza ea: soțului ei. Că acesta era chiar Molière? Ei și? Până în seara cu cea de a treia reprezentație a piesei *Bolnavul închipuit.* Scos din scenă pe brațe de fidelul Michel Baron, în aplauzele mulțimii care credea că Molière adăugase o nouă găselniță regizorală spectacolului, Molière a mai apucat să audă „corul laudelor deșarte" ale curtezanilor prezenți în cabina soției sale, hohotele lor de râs, complimentele dulcege, ca tot atâtea moduri de batjocorire a iubirii lui. Ea n-avea timp și nici chef să-l urmeze acasă sau măcar să se intereseze de starea sănătății lui. El era condus acasă de „copilul lui de suflet", în patul lor din care ea lipsea demult, să moară puțin. Michel Baron aleargă la teatru să-i spună infidelei să se grăbească, Molière nu poate muri de dorul de a o mai vedea măcar o dată. Ea vine într-un târziu. Prea târziu. Molière plecase, cu ochii ațintiți spre ușa prin care ea ar fi trebuit să se ivească. Ea, draga lui dragă, blestemul și binecuvântarea vieții lui.

Dar drama nu se încheiase. Biserica îi refuză lui Molière înmormântarea în pământ sfințit. Tartuffii, ipocriții în sutană, găsiseră momentul să se răzbune. De dragul doamnei Molière (să fi fost mâna abatelui Richelieu?), Biserica îngăduie cu mare greutate, călcându-și pe inimă (?!) ca trupul nemuritorului să fie pus în pământ, fără ceremonie, în timpul nopții de 21 februarie 1673. S-a presupus că Biserica (Doamne, cum de-ai îngăduit?!) a dispus apoi deshumarea trupului neînsuflețit și aruncarea lui la groapa comună. Dar și care vor fi dispus mizeria aceasta sunt astăzi locatari „dans la fosse commune du temps" – singură groapă „a uitării celei oarbe".

În noaptea din acel 21 februarie, din cer cădeau peste Paris fulgi moi de nea, ca pentru a acoperi urmele de ură de pe pământul oamenilor.

Patru ani după moartea genialului Molière, Armande avea să se căsătorească cu actorul Guérin d'Etriché, tot numai mușchi, o brută cu mintea cât un bob de mei. Măsura ei perfectă. Cu câțiva pumni bine plasați, actorul consort îi frăgezea frumoasei Armande obrăjorii, scutind-o și de corvoada machiajului, ochii ei fiind mai mereu aureolați de un vinețiu care o prindea grozav de bine... Doar că ea, nerecunoscătoarea, nu știa să aprecieze norocul care o pălise...

Rămasă succesoarea lui Molière și, deopotrivă, a Madelainei Béjart, la conducerea trupei de teatru de la Palais Royal, se cuvine să-i recunoaștem „meritul" de a nu se fi priceput să conducă treburile pe care le presupune o astfel de responsabilitate, ea cerând regelui să aprobe fuzionarea Trupei lui Molière (de la Hotel Guénégaud) cu Trupa lui Racine (Hotel de Bourgogne) și astfel, prin Decret regal, la 18 august 1680 ia ființă faimoasa *La Comédie Francaise,* care durează încă și va dura cât va dura pe scena lumilor și teatrul francez.

Fie de neuitat așadar și numele Armande Béjart-Molière, din a cărei nepricepere „managerială" s-a născut amintita instituție teatrală și din a cărei neiubire a cunoscut Jean-Baptiste Poquelin gustul fierbinte al lacrimii pe care genialul Molière a preschimbat-o prin creația sa în cascade amețitoare de râs – blestem și binecuvântare, răstignire și punere în mormânt (dar mormântul nu l-a răbdat, trimițându-l în lumină în veci de veci – zeu comediei, rob fericit și stăpân scenei).

Armande Béjart-Molière a murit în reședința ei princiară de la Meudon de lângă Paris, în anul 1700. Avea cincizeci și opt de ani. „Secolul Luminilor" nu i-a îngăduit să-i treacă pragul.

Omul Molière a durat sub cer doar cincizeci și unu de ani. Autorul Molière? Cum, n-ați aflat? Toate scenele lumii și-l dispută. Altfel poate n-am mai ști noi astăzi nici farmecul râsului izbăvitor, izvoditor de neștiute lacrimi, traducerea perfectă a dictonului latin *castigat ridendo mores.*

Există nume predestinate să se confunde cu teatrul. Molière este unul înscris cu majusculă.

Clanul Béjart ne-a binecuvântat să ajungem contemporani cu un alt vlăstar din nemuritorul arbore al Béjart-ilor, marele coregraf dansator Maurice Béjart, născut în 1927 și mutat în stea (el, Steaua baletului francez!), la începutul mileniului trei, lăsându-ne ca amintire a trecerii lui prin lumea ca o scenă cu albatroși exilați la sol, esența zborului când aripile sufletului dor de greul înălțimilor...

Madelaine Béjart – o comediantă al cărei nume istoria teatrului francez trebuie să-l înscrie cu majuscule, fie chiar și (dar nu numai!) pentru că în trupa ei s-a format cel mai cunoscut autor de comedii din Franța și, deopotrivă, pentru crezul ei în puterea artei de a exprima, ajutându-ne să vedem ce se află dincolo de vălul aparențelor în care totul n-ar rămâne decât o nesfârșită monotonie, un joc de-a viața, de-a păcăleala, de-a minciuna.

Armande Béjart – o femeiușcă de trei parale, pe care iubirea unui geniu al râsului, care a cunoscut din plin drama existenței fără iubire, a înveșnicit-o.

Lângă Armande, Molière a aflat că a fi bolnav de iubire nu-i deloc de glumă

Într-unul dintre cântecele interpretate de actorul-cântăreț Serge Reggiani, prin care se face o succintă ilustrare a vieții omului Molière, răzbate ca un ecou al tristeții versul:

„Il dit qu'être seul est bien pire qu'être cocu". (El zice că a fi singur e mult mai rău decât a fi încornorat.)

Așa o fi.

Trecători prin Franța, dacă ajungeți la Meudon, opriți-vă, după ce veți vizita casa păzită de *Gânditorul* lui Rodin și înnobilată de sculpturi semnate de Camille Claudel, și pe la „conacul" Armande Béjart-Molière!

Se ajunge ușor: este între Muzeul-Atelier Rodin și casa în care a locuit Georges Enesco în ultimii douăzeci și cinci de ani ai vieții, trudind din greu să-i asigure „Domniței Doamnei sale" mijloacele de a-și ține deschis „Salonul" de prețioasă prințesă cantacuzină în *jour fixe* (pentru că blestemăția de *noblesse,* cu toanele ei cu tot, *oblige* al naibii pe adevărații nobili cu sufletul!).

Dar asta e altă poveste!

Cherchez la femme

Mă gândesc la Editura Albatros, care a dispărut, unde am publicat *Izbânda furată,* în 1995, la editura de mare prestigiu, care publica preponderent poezie, Eminescu, unde am publicat *Şlefuitorul de lacrimi,* în 1995, şi *Arleziana*, în 2000, editură care, ulterior, a fost vândută în mai multe rânduri unor particulari, iar acum îşi trage ultima suflare pe undeva, prin provincie...

– Ca licenţiată a Facultăţii de Filologie a Universităţii din Bucureşti, limbile română şi engleză, ai lucrat strict în acest domeniu? Cum te-ai împărţit între serviciu şi creaţia literară?

– La terminarea facultăţii, am fost repartizată în învăţământ, iar după un stagiu de trei ani, m-am transferat ca referent de limba engleză la Departamentul Aviaţiei Civile. Aici am lucrat zece ani, timp în care, în paralel, am publicat în revistele literare, am participat la concursuri, la festivaluri, bineînţeles, atunci când am reuşit să mă strecor printre rigorile serviciului. După '90, posturile blocate până atunci s-au deblocat şi am reuşit să mă angajez în presă, apoi în editură. Cea mai frumoasă perioadă a fost cea în care am lucrat la cotidianul *Realitatea românească,* la secţia Cultură, o perioadă fructuoasă, deşi epuizantă, căci evenimentele culturale se ţineau lanţ, cu forme proaspete de exprimare, după lunga perioadă de cenzură. Am avut atunci ocazia unei priviri de ansamblu asupra fenomenului cultural la zi, am cunoscut personalităţi culturale din diverse domenii, de la care mi-au rămas interviuri deosebite: Marin Sorescu, Horia Bernea, Ludovic Spiess, Mircea Ciobanu, Oleg Danovski, Mircea Spătaru etc. Am publicat cronici literare, cronici plastice, interviuri în limba engleză cu ambasadori, poezii, reportaje, pe care poate voi reuşi într-o zi să le strâng într-un volum.

– Cum a fost, ca poetă, să lucrezi într-o editură?

– Pentru un poet este un loc de muncă ideal. Am considerat un noroc şi un privilegiu să fiu prima care vede manuscrisul unui autor şi să-l girez. Atât la Editura Scripta, cât şi la Editura Nemira, am avut ocazia să lucrez cu autori consacraţi, dar şi cu începători, să pătrund în intimitatea laboratorului lor de creaţie, să-i cunosc şi ca oameni. Dacă cel ce lucrează în editură este el însuşi scriitor, e solidar cu autorii, îi susţine, stabilindu-se legături de prietenie, care duc la o colaborare editorială excelentă. Unii autori cărora le-am susţinut debutul au avut un parcurs frumos, au confirmat, cum se spune, ajungând chiar în Uniunea Scriitorilor. Şi acum unii dintre aceştia mă roagă *să-mi arunc un ochi* peste manuscrisul lor înainte de a-l depune la o editură.

– Tu, personal, ai avut şansa să dai peste un redactor inspirat care să-ţi sugereze câte ceva la o carte, eventual titlurile unor cărţi, unor poezii?

– În cazul cărţilor mele, am fost autor, redactor, corector. Din păcate, sau din fericire, redactorii editurilor la care am publicat au fost mai mereu de acord cu textele mele, nu mi-au clintit o virgulă; nu ştiu dacă asta mi-a fost favorabil sau dimpotrivă. Uneori simţi nevoia unei păreri avizate, poate chiar tăioase, dar sincere. Nu e vorba de a cenzura ceva, ci de a cunoaşte o opinie competentă asupra viitoarei cărţi, care se naşte din „sânge, sudoare şi lacrimi" şi care va fi supusă ulterior judecăţii largi a publicului.

– Spune-mi câteva dintre titlurile celor aproape 20 de cărţi publicate şi ce semnificaţie au ele?

– Dacă în cazul titlurilor poeziilor, cred eu, mă mai descurc, cel mai greu îmi este să găsesc titlul cărţii care le subsumează. La fel de greu îmi este şi să compun autografe în cazul lansărilor. Unele titluri au venit de la sine şi nu aş putea să le explic, fără a le bagateliza: *Şlefuitorul de lacrimi, Flacăra nevăzută, Conspiraţii celeste, Zâmbet de tigru, Inimă de iepure, Roua cuvântului, Bucuriile triste, Dreptatea învingătorului, Fenomenele fără cauză, Existenţele fastuoase* etc. Cea mai frecventă întrebare a reporterilor care au venit la câte o lansare a fost: „Ce reprezintă titlul cărţii pentru dumneavoastră?" Le-am răspuns invariabil: nu ştiu, aşa a venit, poate că asta este ceea ce numim uneori inefabil. Eu am scris, alţii vor veni să interpreteze, să descifreze, să le placă, să nu le placă etc.

– Ai scris şi cărţi pentru copii. E greu de scris pentru copii?

– Este o prejudecată că e greu să scrii cărţi pentru copii. Nu-i greu deloc, dacă iubeşti copiii, dacă mai ai un suflet de copil, dacă te mai poţi copilări din când în când, renunţând la convenţii. Spunea Constantin Brâncuşi: „Când nu mai suntem copii, înseamnă că am murit de mult". Am scris cărţi interactive ca reflex al activităţii mele didactice, cele mai multe în versuri, în care am îmbinat partea educativă cu cea artistică. În *Cartea cu surprize, Alfabet-ghicitoare, Ghiceşte rima,* am încercat să le stârnesc copiilor interesul pentru lucrurile noi care pot fi descoperite prin lectură. Am intenţionat să le dezvolt imaginaţia, să-i familiarizez cu elemente de cultură generală, de limbă şi literatură română, să le exemplific poetic ce înseamnă rima, ritmul. Am şi tradus numeroase cărţi pentru copii din limba engleză, aşa că mă simt confortabil în acest univers al copilăriei, care te eliberează de angoase, te revigorează.

– În această perioadă în care interesul pentru cartea tipărită este tot mai scăzut, difuzarea deficitară, cum se mai poate trezi interesul pentru carte?

– Difuzarea este haotică, nu-ţi poţi urmări o carte, nu poţi recomanda unui cititor unde ar putea găsi cartea ta, nu ştii dacă ea este în reţeaua de difuzare sau nu etc. Nemaivorbind că această carte tipărită, de multe ori finanţată cu eforturi de autorii înşişi, se află sub presiunea concurenţei cărţii electronice. Că slova scrisă circulă astfel mai mult şi mai departe decât filele unei cărţi cu tiraj limitat nu e rău, dar cred că acea carte între filele căreia se simte vibraţia sufletului celui care a scris-o, care are o căldură specială, nu va fi abandonată. Ce poate să însemne faptul că Bill Gates a cumpărat cea mai scumpă carte din lume, *Codex Leicester,* în fapt, un manuscris al lui Leonardo da Vinci, decât preţuire pentru hârtia scrisă şi recunoaşterea valorii ei. Acum, cel mai mult suferă cartea de poezie, în care palpită sufletul nostru ca naţie, care tezaurizează frumuseţea lexicului, eufoniei limbii române. Din păcate, editurile au rezerve în a o tipări, excluzând cazul în care poeţii îşi scot cărţile pe banii lor, iar librăriile o resping pe motiv că nu se vinde. E un cerc vicios. Cel ce ar dori să cumpere o carte de poezie nu o găseşte pentru că librăriile nu o achiziţionează. Poeţii sunt marginalizaţi şi foarte puţini au forţa de a continua, de a-şi urma chemarea scrisului, care cere timp dar şi dedicare uneori sacrificială. Cum s-ar putea exploata acest mare zăcământ de talent pe care îl are ţara noastră? Prin intervenţia statului, care trebuie să susţină cultura naţională. Până acum s-a dovedit că pentru răspândirea mai largă a cărţii nu sunt suficiente librăriile, lansările, târgurile de carte ale editorilor, lecturile publice ale autorilor.

– Şi totuşi, la ora actuală există foarte multe concursuri de poezie care descoperă şi încurajează noi talente, au loc festivaluri naţionale şi internaţionale de poezie.

– S-ar părea că este un paradox, unii spun că se scrie mai mult decât se citeşte. Aceste concursuri scot la iveală o mulţime de tineri înzestraţi. Unii vor continua cursa grea a afirmării pe un plan mai larg, alţii vor rămâne cunoscuţi doar în plan local, depinde şi de şansa fiecăruia. Oricum, aceste manifestări sunt stimulative, poeţii din generaţii diferite pot să se cunoască, să schimbe idei, sunt benefice, căci nu ştim niciodată de unde va apărea marele poet naţional.

– Şi tu ai participat la multe astfel de manifestări. Cum ţi s-au părut?

– La unele am participat din curiozitate, vrând să mă verific, fiindcă îmi plac întrecerile, competiţiile corecte. Cea mai mare bucurie am avut-o atunci când am câştigat concursurile cu motto, considerându-le cele mai obiective. Însă există unele concursuri care limitează participarea după unele criterii precum vârsta concurenţilor, dacă au publicat sau nu volume, dacă sunt membri ai unor uniuni de creaţie etc. Cred că ar fi normal ca aceste concursuri să aibă o deschidere mai largă, pentru a da posibilitatea de participare tuturor generaţiilor, fiindcă talentul nu are vârstă, iar singurul criteriu de departajare nu trebuie să fie decât valoarea textului prezentat. Eu am fost şi de o parte şi de alta a baricadei: odată concurentă, altădată membră a juriului de acordare a premiilor, iar ultima ipostază mi s-a părut mult mai grea.

– Care sunt cele mai recente premii pe care le-ai primit?

– Sunt premii mai mult onorifice: Premiul de creativitate Naji Naaman, 2011-2012, Liban, Trofeul Apollon la Concursul internaţional de poezie şi proză „Vis de toamnă", 2013, Premiul „Eminescu" la Festivalul Internaţional de Poezie „Mihai Eminescu", 13-15 ianuarie 2014, Drobeta-Turnu Severin, la care se mai pot adăuga câteva diplome, dar premiile nu reprezintă pentru mine un scop în sine, ci sunt o bucurie, o şansă de a te întâlni cu alţi autori care împărtăşesc aceleaşi idealuri. Distincţiile pot fi un imbold de a continua pe un drum care nu ştim unde duce, dar pe unii doar lucrurile misterioase îi atrag, iar poezia este un mare mister.

– Ca de obicei, întrebarea standard la finalul unui interviu. Care este următoarea ta carte, fiindcă n-ai de gând să te opreşti, nu-i aşa?

– Aştept să-mi apară o carte de versuri la eLiteratura, editura domnului Vasile Poenaru, de fapt o antologie, *Cununa de flăcări.* Acum, deja lucrez la altceva, fiindcă realitatea din jur îmi oferă atâtea pretexte încât am impresia că cele mai multe texte vin singure la masa de scris şi ele îmi întind mâna pentru a face cunoştinţă.

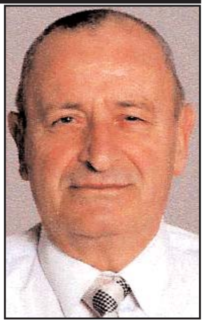
– Îţi mulţumesc pentru interviu, draga mea, şi îţi doresc să-ţi trăieşti mai departe cu aceeaşi seninătate şi dăruire viaţa şi poezia.

(Vara anului 2014)

Desen de Nicolae (Cucu) Ureche

Gabriel Sudan și prietenii

Paul RADOVICI

Anii de război, 1940-1945, întăresc prietenia dintre Gabriel Sudan, Grigore C. Moisil și Nicolae Teodorescu.

Aceștia frecventau împreună întrunirile matematice din ziua de luni de la Facultatea de Matematică din București și, așa cum se menționează în volumul aniversar dedicat lui Grigore C. Moisil, au ținut primele cursuri de analiză numerică în cadrul Institutului de Statistică, condus de Octav Onicescu.

În cadrul acestui institut, Nicolae Teodorescu scrie o lucrare privind loteria, iar atunci când statul român importă tunuri Skoda și acestea vin fără tablele de tragere, N. Teodorescu este cel care le întocmește.

În această perioadă, toți trei devin profesori universitari. Sudan scrie primele lucrări legate de teoria elementară a numerelor și continuă studiul asupra teoriei geometrice a numerelor.

După terminarea războiului, Miron Nicolescu devine secretar general al Învățământului și cu această ocazie se reatestă toate titlurile de profesor universitar.

Sudan este chemat să țină cursuri la Facultatea de Matematică din București, unde susține un curs de „Probleme interesante de matematică", la anul final de studii, și care va constitui titlul unei cărți care se va publica în 1969 la Editura Tehnică. Cursul conținea teorema progresiei aritmetice în varianta Baudet-Van der Waerden, probleme de geometria numerelor, rezolvarea unei probleme de aritmetică cu ajutorul funcției Gamma, rezolvări de ecuații diofantice.

Cursul a stârnit interesul studenților, dar politicienii din Facultatea de Matematică i-au reproșat că acest curs este abstract și nu folosește dogmele materialist-dialectice. Sudan se retrage din Facultatea de Matematică, unde nu va mai reveni decât în calitate de invitat al conducerii facultății.

Ține la mai multe facultăți cursuri de analiză matematică, matematici speciale, geometrie analitică, ecuații diferențiale.

În același timp, este solicitat de conducerile acelor facultăți să facă propagandă în rândurile studenților. Refuză categoric orice colaborare de acest gen.

Atitudinea sa irită propagandiștii comuniști din facultăți și începe să fie reclamat și șicanat. I se pun examene duminica, știindu-se că el este credincios.

Sudan ținea examenul oral începând cu ora 8.00, iar când se făcea ora 10.00 spunea „duminica, orice bun catolic este la biserică", întrerupea examenul și îl relua după terminarea slujbei, dând teza între orele 15.00 și 17.00.

Cu timpul, se renunță la aceste șicane.

A fost odată reclamat la ministrul Învățământului, Ilie Murgulescu, că, după terminarea cursurilor, merge uneori cu anumiți profesori la restaurant, „în timp ce clasa muncitoare trudește în uzine și pe ogoare pentru a susține excentricitățile unor indivizi ce profită de pe urma muncii acestora". Academicianul Ilie Murgulescu îl cheamă la minister, îi arată reclamația, îl felicită pentru activitatea didactică și științifică, iar la plecare îl întreabă ironic:

– Acum unde vă duceți? Iar Sudan răspunde:

– Ați ghicit!...

În cadrul acestor întâlniri, se discuta literatură, muzică, se derulau pagini de istorie trăită, precum și unele întâmplări nostime.

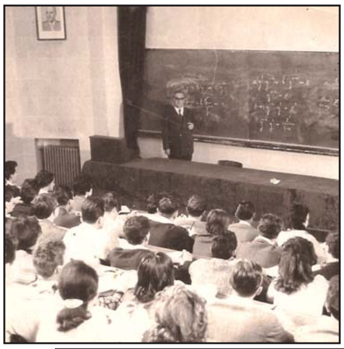
Astfel, așa cum relata Grigore G. Moisil, unul dintre frații săi, de asemenea profesor universitar, era făcut răspunzător pentru toate relele care se întâmplau în facultatea unde funcționa, de decanul facultății, pe numele său Bucurescu. Decanul este surprins într-o situație indecentă cu o studentă și este demis.

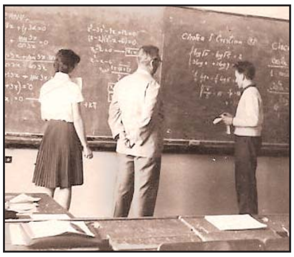
A doua zi, fratele academicianului Moisil lipește pe ușa decanatului versurile:

„Partea întâi pe românește
E noroi pe franțuzește, (Bu)
Partea a doua e mai ușor –
Pe ea stă orice muritor, (c...)
Partea a treia, din litere patru,
E titlul unei piese de teatru. (*Escu* de Mușatescu)
Toate trei de le unești,
Decan mazilit găsești."

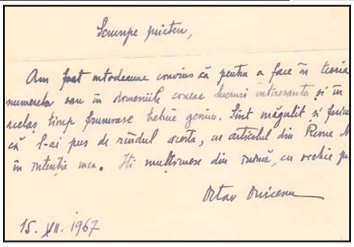
Lui Sudan i se interceptează corespondența, iar invitațiile la congresele de matematică i se înmânează cu întârziere, de obicei la o lună sau două după terminarea manifestării științifice. Lucrările pe care dorește să le publice în străinătate sunt interceptate și nu ajung la destinație.

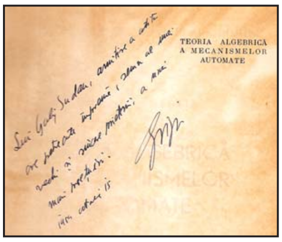
Sudan apelează la prietenii săi, Nicolae Teodorescu, Grigore C. Moisil și Octav Onicescu, care duc duplicatele lucrărilor la destinația dorită.

În 1956, sub egida Academiei Române, se organizează de către Simion Stoilow (directorul Institutului de Matematică), în calitate de președinte, și Nicolae Teodorescu, ca secretar, cel de al patrulea Congres al Matematicienilor Români de pretutindeni. Cu această ocazie, vin în țară, printre alții, Rozsa Peter, Grell, W. Blaschke, A. Denjoy, J. Hadamard, S. Eilenberg. Se revede cu primii doi, cu care se cunoscuse în perioada studiilor din Germania.

Scumpe prieten,
Am fost întotdeauna convins că pentru a face în teoria numerelor sau în domeniile conexe lucruri interesante și în același timp frumoase trebuie geniu. Sunt măgulit și fericit că l-ai pus de rândul acesta, cu articolul din Revue N[o. 9] în intenția mea. Îți mulțumesc din inimă, cu veche p[rietenie].
Octav Onicescu
15. XII. 1967

Este ultimul Congres ținut în perioada comunistă.

Următorul Congres, al cincilea, se va desfășura în 2003 la Pitești, apoi la București în 2007, la Brașov în 2011, iar următorul va avea loc la Iași în 2015.

În acea perioadă, casa sa din strada Teleajen nr. 34 este gazdă primitoare pentru prieteni, în special pentru Dan Barbilian (Ion Barbu). Acesta este atacat pentru poezia sa, alături de Tudor Arghezi, precum și pentru trecutul său efemer legionar. Se scriu articole denigratoare, caracterizându-i poezia ca fiind fără orizont și în contradicție cu realismul socialist dominant în epocă.

Tinerii, cu excepția profesorului Nicolae Radu, îl evită pe Barbilian, unii dintre ei atacându-l fățiș, profitând de poziția lor politică.

După moartea sa, survenită în august 1961, Octav Crohmălniceanu publică în *Viața românească,* în 1963, un articol elogios referitor la opera poetică a lui Barbilian.

Întrebat de Crohmălniceanu ce știe despre Dan Barbilian, Sudan îi înmânează o copie după articolele denigratoare scrise în perioada 1950–1960, afirmând că sunt singurele lucruri pe care le știe despre Ion Barbu.

În anul 1963, Sudan este propus pentru a fi membru al Academiei Române și, cu toate referatele elogioase scrise de somități în domeniu, este respins în urma unui referat făcut de secretarul de partid al Academiei din acea perioadă.

Poartă corespondență până la moartea sa, survenită în 1977, cu Georges de Rham, cu O. Boruvka, I. Schönberg, Octav Onicescu.

Georges de Rham îl invită să țină două conferințe de teoria numerelor la Universitatea din Lausanne. Este prima dată după 1945 când merge în Elveția și ține aceste conferințe. Revine după doi ani în Elveția, unde își vizitează și rudele îndepărtate, apoi, după anul 1975, se retrage în liniștea căminului, departe de pasiuni și de oameni, fiind vizitat doar de cei apropiați.

Trece în legendă la 22 iunie 1977 și este înmormântat la cimitirul Bellu catolic, alături de părinții săi.

Opera sa cuprinde în jur de 40 de articole și două cărți și este legată de teoria numerelor, în special de teoria geometrică a numerelor și de teoria mulțimilor.

Lucrările sale sunt caracterizate succint de Octav Onicescu într-o scrisoare adresată lui Sudan: *Am fost întotdeauna convins că pentru a face în teoria numerelor sau în domeniile conexe lucruri interesante și în același timp frumoase trebuie geniu. Sunt măgulit și fericit că l-ai pus de rândul acesta în articolul din Revue No. 9 în intenția mea. Îți mulțumesc din inimă, cu veche prietenie. 15-XII-1967, Octav Onicescu.*

Grigore C. Moisil, în dedicația dată lui Sudan pe cartea *Teoria algebrică a mecanismelor automate,* spune: *Lui Gaby Sudan, amintire a atâtor ore petrecute împreună, semn al unei vechi și sincere prietenii, a unei mari prețuiri, 1959 octombrie 15.*

O. Boruvka îi mulțumește lui Sudan în 2 iulie 1959 pentru primirea cărții *Geometrizarea fracțiilor continue* și încheie: *Îmi aduc aminte cu mare plăcere de întâlnirea noastră din România și mă bucur anticipat de o eventuală întâlnire viitoare.*

Un loc aparte al valorii moderne a operei lui Sudan îl constituie demersul inițiat de Grigore C. Moisil la sfârșitul anului 1972 și începutul anului 1973 privind un ciclu de conferințe relative la opera lui Sudan ținute la Radiodifuziunea Română.

El împărtășește academicianului Solomon Marcus faptul că Sudan ar fi dat primul exemplu de funcție recursivă care nu este primitiv recursivă, dar moare în 21 mai 1973, la Ambasada Română din Canada, lăsând nelămurită afirmația respectivă. Acad. Solomon Marcus, împreună cu Cristian Calude și Ionel Tevy, găsește acest exemplu în lucrarea „Sur le nombre omela-la-omega" și îl comunică public în amfiteatrul Spiru Haret, în iunie 1975. Sudan nu a participat la comunicare, dar a comentat cu tristețe: „Ce păcat că lucrurile bune în viață vin întotdeauna cu întârziere".

Am scris acest ultim articol în memoria lui Gabriel Sudan, sub impresia morții mamei mele, Cornelia Mărculescu, care, coincidență, a decedat la o distanță de treizeci de ani de iubita sa mătușă Paula Sudan, tot în ziua de Crăciun, în jurul orei 10.

Închei cu un citat din articolul „Profesorul Gabriel Sudan" de Nicolae Teodorescu, apărut în 1977 în *Gazeta Matematică* nr. 9: *El* (Sudan) *a fost mereu actual, fără ostentație, și noua orientare a matematicii după apariția calculatorului electronic, care a dus la o înflorire nebănuită a analizei numerice, îl aduce într-o actualitate fructuoasă care se va menține și în perspectivă.*

Dialoguri esențiale

Theodor Codreanu - 70

Raia ROGAC

Raia Rogac: *Credeți că pentru un critic literar este important să vină în literatură după ani buni de profesorat? Știu că aceste două îndeletniciri v-au împărțit inima, ba chiar și destinul, dar am avut ocazia să constat că vă sunt la fel de dragi...*

Theodor Codreanu: Nu neapărat. Într-adevăr, sunt două îndeletniciri pe care le-am cultivat cu pasiune decenii întregi. Aș spune însă că pasiunea pentru creație și critică literară a premers apostolatului la catedră, fiindcă am descoperit-o încă din clasele gimnaziale, cristalizându-se, ca opțiune devenită destin, în anii de liceu, la Bârlad, patimă de care nu am putut să mă vindec întreaga viață. Cu trecerea anilor, m-am convins că vocația nu este o alegere, ci o fatalitate pe care acela care crede că o poate confunda cu ceva „opțional" fi-va condamnat la ratare, la o dureroasă neîmplinire profesională și existențială. Confirm, din acest punct de vedere, magistralele intuiții despre vocație și personalism energetic ale lui Constantin Rădulescu-Motru. Iar, din această perspectivă, decizia de a deveni profesor de limbă și literatură română s-a corelat, în chip fericit, cu vocația primă. Pot spune că, de aceea, am fost, oarecum, un dascăl atipic, deoarece nu m-am lăsat niciodată dominat de mania didacticismului, ci am „silit" literatura, alături de elevi, să devină act de creație, un consonantism, cum îl va numi marele savant care a fost Ștefan Odobleja.

R.R.: *Aproape că nu scrieți critică de întâmpinare, deși sunt absolut sigură că ați putea ferici multe persoane în căutarea luminii ochiului RA, ori cel de-al treilea, adică exclusiv al inspirației.*

Th.C.: Este adevărat că nu m-am profesionalizat în postura de critic de întâmpinare, în așa-numita critică impresionistă, dominantă în cultura românească, începând cu E. Lovinescu, Pompiliu Constantinescu, Vladimir Streinu, Perpessicius, Șerban Cioculescu până la Nicolae Manolescu, Eugen Simion, Mihai Ungheanu, Gheorghe Grigurcu și atâția alții.

Am urmat calea mai grea, mai puțin spectaculoasă pentru opinia publică de la noi, aceea a criticii cu sistem, reprezentată rarisim pe malurile Dâmboviței, spre deosebire de cultura occidentală, strălucitoare prin construcții fondate pe metode integratoare: structuralism, semiotică, psihocritică, critica arhetipală, poetica elementelor etc. Între rarii constructori ai criticii românești se numără puține personalități: Mihail Dragomirescu (autorul *teoriei capodoperei*), Tudor Vianu (centrat pe filosofia literaturii/culturii la nivel stilistic), Dimitrie Caracostea, preocupat de conceptul de *creativitate*, Edgar Papu (creator al *ontologiei stilurilor*), Adrian Marino (părintele *ideocriticii*). În ce mă privește, am pariat pe o poetică a *oglinzii*, variantă a *criticii ontologice*, dintr-o perspectivă transdisciplinară/transmodernă, fecundă în cărțile despre Eminescu, Caragiale, Bacovia, Ion Barbu, Grigore Vieru, Cezar Ivănescu sau Victor Teleucă. O variantă a criticii ontologice e de găsit și-n *mitopo(i)etica* lui Mihai Cimpoi. Ca și în cazul generației poetice a *ochiului al treilea* (Nicolae Dabija), se poate vorbi și despre o critică a *ochiului al treilea*, specifică noii paradigme culturale a transmodernismului.

Pe de altă parte, mă văd obligat să corectez imaginea unui critic care refuză „critica de întâmpinare". De altfel, Raia Rogac, ai atenuat afirmația cu adverbul *aproape.* Am scris foarte multe cronici și recenzii literare, însă preocuparea mea nu este una impresionistă, ci, mai degrabă, de *diagnostician.* Personalități precum Basarab Nicolescu și Magda Ursache mă consideră cel mai bun „diagnostician" din critica literară actuală. Pentru mine, esteticul nu poate fi restrâns la simpla artă a cuvântului, ci se extinde la nivel ontologic. Îi urmez, din acest punct de vedere, pe Platon, Heidegger sau Constantin Noica.

R.R.: *Ați împărțit literatura în română și basarabeană, înainte sau după scoaterea sârmei ghimpate, sau... niciodată?*

Th.C.: Nu, nu am considerat niciodată că literatura basarabeană este altceva decât cea română. O fac, din păcate, critici și istorici literari de mărimea și prestigiul unui Nicolae Manolescu, care, cunoscând foarte vag ceea ce se petrece și s-a petrecut în Basarabia, consideră că între Prut și Nistru nu există literatură, ci doar câteva nume care s-au „sincronizat" cu moda literară din Țară. Ceilalți ar fi „depășiți", „tradiționaliști" etc. Pe de altă parte, nu încape îndoială că există un specific basarabean și-n literatură, semn al varietății în unitate. Și acest specific trebuie semnalat și valorificat. Principala maladie a criticii noastre literare însă este că judecă lucrurile într-un referențial unilateral, la nivelul „complexelor de cultură", ignorând „complexele de profunzime", singurele care dau cu adevărat dimensiunea consistenței canonice într-o cultură. A te raporta doar la mode și la curente literare efemere înseamnă a rata esențialul în spațiul spiritului.

R.R.: *Cu deplină măsură vi se poate atribui calificativul, la fel ca academicianului Mihai Cimpoi, de Călinescu al Basarabiei. Când și cum v-ați apropiat la început de creația literară de peste Prut?*

Th.C.: Să nu exagerăm cu asemenea calificative, fie și din pricină că fiecare personalitate este unică, în felul ei.
Pe de altă parte, nu ne putem compara cu un arhitect cultural de anvergura și complexitatea lui Călinescu. Cât privește apropierea mea de literatura basarabeană, faptul s-a produs grație apariției cărții lui Grigore Vieru, *Steaua de vineri,* la Editura Junimea din Iași, în 1978. Apoi, după insistențe îndelungate, am reușit, în anii '80, să fac abonament la revistele *Literatura și Arta* și *Nistru.* Din 1987, am scris primele eseuri și cronici despre Mihai Cimpoi, Grigore Vieru și Ion Druță, în reviste din Moldova și din București. Vor veni și cărțile, după 1989: *Basarabia sau drama sfâșierii* (trei ediții), *Duminica Mare a lui Grigore Vieru, În oglinzile lui Victor Teleucă, Mihai Cimpoi: de la critica arhetipală la mitopo(i)etică, Basarabia eminesciană.* Ca să nu mai vorbesc de zecile de studii, eseuri, cronici despre alți scriitori basarabeni.

R.R.: *Ați consacrat operei lui V. Teleucă mai multe studii literare. Vă este aproape de suflet scriitura acestui poet, traducător, eseist sau încercați să oferiți Cezarului ce este al Cezarului, să îndreptă-țiți un lirosof, definiție a acad. Mihai Cimpoi, pe nedrept aflat până mai ieri într-un con de umbră?*

→

Născut la 1 aprilie 1945, în Sârbi, jud. Vaslui, fiul lui Iordachi și Tinca Codreanu.

După studiile medii, a absolvit Facultatea de Filologie, specialitatea Limba și literatura română, a Universității „Al.I. Cuza" din Iași (1970).

Critic și istoric literar, prozator și publicist, doctor în filologie, membru al Uniunii Scriitorilor din România, membru al Societății Scriitorilor „C. Negri" din Galați, membru al Academiei Internaționale „M. Eminescu" din India cu sediul la Calcutta, membru al Centrului Academic Internațional „M. Eminescu" din Chișinău.

Autor a peste patruzeci și cinci de cărți.

Debutează în 1969 la *România literară.* Colaborator prodigios la numeroase reviste din țară și străinătate: *Convorbiri literare, Cronica, Ateneu, Luceafărul, Astra, Steaua, Porto-Franco, Viața românească, Bucovina literară, Oglinda literară, Pro Saeculum, Noua Revistă Română, Însemnări ieșene, Poesis, Contemporanul. Ideea europeană, Limba română, Literatura și arta, Viața Basarabiei* (ultimele trei din R. Moldova), *Origini, Lumină lină* (SUA.) ș.a. Editorial a debutat în 1981 cu romanul *Marele Zid,* la prestigioasa Editură Junimea din Iași.

Teodor Codreanu s-a impus în critica literară ca un eminescolog de anvergură, cu volumele: *Eminescu – Dialectica stilului* (1984), *Modelul ontologic eminescian* (1992), *Controverse eminesciene* (2000), *Mitul Eminescu* (2004), *Eminescu în captivitatea „nebuniei"* (2011), *Eminesciene* (2012) ș.a. Este autorul unor exegeze profunde: *Complexul Bacovia* (2002), *Caragiale – abisal* (2003), *Duminica Mare a lui Grigore Vieru* (2004), *Ion Barbu și spiritualitatea românească modernă. Ermetismul canonic* (2011), *Cezar Ivănescu – transmodernul* (2012). Autorul realizează prima sinteză românească în domeniul transmodernismului (2005). Cel mai concludent exemplu în acest sens este voluminoasa lucrare *A doua schimbare la față* (2008). Alte cărți de valoare unicat sunt: *Istoria „canonică" a literaturii române* (2009), *Polemici „incorecte politic"* (2010) ș.a.

Un loc aparte în creația criticului este dedicat literaturii din Basarabia. După 1989 i-au apărut mai multe cărți, printre care: *Basarabia sau drama sfâșierii* (trei ediții), *În oglinzile lui Victor Teleucă, Mihai Cimpoi: de la critica arhetipală la mitopo(i)etică, Basarabia eminesciană.*

Dintre multele proiecte, unul mai deosebit este romanul *Numere în labirint,* conceput în zece volume, dintre care primele patru au și apărut la diverse edituri.

A primit numeroase premii, medalii, distincții naționale și internaționale: Medalia jubiliară Eminescu – 150, acordată prin brevet și decret prezidențial (2000); Premiul Uniunii Scriitorilor din Moldova și Premiul Societății Scriitorilor „C. Negri" din Galați pentru volumul *Modelul ontologic eminescian;* Premiul Național „M. Eminescu" – Suceava, 2000, pentru volumul *Dubla sacrificare a lui Eminescu;* Premiul revistei *Literatura și Arta* din Chișinău; Cetățean de Onoare al Municipiului Huși. Premiul „Titu Maiorescu" al Academiei Române i-a fost decernat la sfârșitul anului 2013 pentru cartea *Ion Barbu și spiritualitatea românească modernă. Ermetismul canonic,* apărută la Editura Curtea Veche din București, cu această ocazie criticul mărturisind: *Este cea mai înaltă recunoaștere a unui for științific din România, cu atât mai mult cu cât se acordă o singură dată în viață. O consider și ca o răsplată pentru munca mea de o viață pe tărâmul literaturii și culturii românești, concretizată în cele 45 de cărți publicate până azi. E și un semn că Academia Română e deschisă nu numai către valorile naționale din capitală sau din marile centre culturale din țară, ci și spre cele care se ivesc din „margine". Celelalte premii? Sunt, firește, importante, dar premiile nu trebuie să devină scopul creatorului de cultură, acestea fiind adesea conjuncturale. Mă gândesc, bunăoară, că Academia Română nu l-a premiat pe Eminescu pentru volumul* Poesii *(1883), tocmai atunci când poetul ar fi avut stringentă nevoie și de o recunoaștere financiară, în anii cei mai grei ai vieții. Or, pe vremea aceea, premiile Academiei erau și consistente bănește.*

Cărţi şi autori

Cultură şi politică, în vreme de război şi azi

Marian NENCESCU

Cu siguranţă, o discuţie despre *românism* în zilele noastre, chiar şi în accepţiunea acordată de C. Rădulescu-Motru, când înseşi conceptele filosofice pot genera consecinţe politice, este la fel de riscantă ca atunci când Flaubert rostea fraza „Scrisul e ca un mod de viaţă”. Dovadă este că toate regimurile totalitare care s-au perindat, din zorii istoriei moderne şi până azi, au încercat să pună sub obroc cultura, să adoarmă pe cât posibil conştiinţa valorilor şi a năzuinţelor colective, să împiedice, până la urmă, acest „imperativ al sângelui şi al neamului”.

„Un popor, ca să aibă istorie, are mai întâi nevoie de poezie populară, apoi de cronicari, pe urmă de un Alecsandri, un Bălcescu, un Eminescu.” rostea profetic I.L. Caragiale într-o conferinţă despre „Literatură şi politică” susţinută în faţa... *conservatorilor monarhişti,* aflaţi sub „gloriosul drapel al Republicii Ploieştilor”.

Dincolo de aspectul oarecum glumeţ al formulărilor caragialiene, vom remarca faptul că niciun text academic din domeniul teoriei ori al ştiinţelor politice nu poate anula sau înlocui operele literare fundamentale ale omenirii, chiar şi în era când tehnocraţia tinde să domine democraţia. Dovadă sunt eseurile pe teme politice ale lui Florin Nicolescu (1907-1941), autor mort prematur, pe frontul de Est, nu înainte de a fi lăsat o substanţială operă eseistică, readusă recent în circuitul politic prin bunăvoinţa Editurii Detectiv şi a îngrijitorului de ediţie, profesorul Petre Florea.

Reflectând în întregime personalitatea autorului, care pendulează între angajamentul civic şi cel cultural, cu finalitate pedagogică, cartea lui Florin Niculescu *Despre Paul Valéry şi alte eseuri,* ilustrează, dincolo de demersul ştiinţific al autorului, şi o anume relaţie dintre politică şi literatură, fiind, în partea ei cea mai solidă, *un mic tratat de istorie contemporană a ideilor şi culturii.* Semnificativ în acest sens este şi eseul *Românism şi cultură,* în fond o reinterpretare a teoriei lui C. Rădulescu-Motru despre românism văzut ca un destin colectiv al neamului. Privind din perspectivă postmodernă, ne punem întrebarea în ce măsură acest discurs despre om în relaţie cu societatea poate să ilustreze armonia socială. Dacă destinul unui popor (în cazul nostru, românismul) înseamnă cultură, oare ce ne lipseşte ca, sporindu-ne eforturile, să ne construim acel destin visat? Răspunsul este, poate, în *proasta utopie.* În preajma războiului care a schimbat, la propriu, destinul omenirii, fostul profesor de filosofie şi pedagogie de la Scoala Normală Carol I, din Câmpulung, punea la temelia românismului *datina.* Instituţia sa se dovedea temerară, mai ales că, în zilele noastre, nu se mai poate închega nicio înfăptuire politică fără o viziune inspirată. Avem nevoie de o reinterpretare a conceptelor care ne-au marcat destinul, asta dacă mai credem, la fel ca Florin Nicolescu, că „destinul unui popor înseamnă cultură”.

Cu puţin timp înainte de a pleca pe front (articolul a apărut *postum,* în nr. 75 (1-2), 1942, al revistei *Convorbiri literare*), autorul visa la „mobilizarea energiilor etnice pentru ridicarea Patriei”, un ideal care ar trebui să ne însufleţească şi pe noi, dacă nu vrem ca speranţele să se transforme, mai degrabă, în vorbe pustii...

(Articolul este reprodus la pagina următoare a revistei, n.red.)

Th.C.: Contactul meu cu literatura lui Victor Teleucă ţine de un anume paradox: el fiind un autoizolat, după 1989, nu l-am întâlnit la Uniunea Scriitorilor, în drumurile mele destul de dese la Chişinău. Şi nici nu l-am prea citit până în anul 2000, când Mihai Cimpoi mi-a expediat, la Huşi, un voluminos pachet de cărţi apărute în acel an, rugându-mă să mă uit prin ele şi să decid care ar merita Premiul Uniunii Scriitorilor pe anul 2000. Cum sunt conştiincios din fire, le-am citit aproape pe toate, între volume dând şi peste o carte proaspătă a lui Victor Teleucă, *Piramida singurătăţii.* A intrat imediat pe lista pe care o propuneam pentru premiere. Într-adevăr, cartea avea să ia Premiul de excelenţă al Uniunii Scriitorilor din Moldova. Din păcate, nu l-am cunoscut faţă către faţă nici în anii următori, poetul stingându-se din viaţă în anul 2002, înainte de a-şi vedea tipărită cartea *Ninge la o margine de existenţă.* Aceasta avea să-mi fie dăruită de Dumitru Gabura, lectura ei convingându-mă că ar merita să fie declarată Cartea Anului în întreg arealul spaţiului literar românesc. Cu timpul, scrierile mele despre Victor Teleucă s-au finalizat în opul din 2012, *În oglinzile lui Victor Teleucă.* După Grigore Vieru, Teleucă merita o monografie critică menită să-l consacre între fruntaşii generaţiei '60, alături de Nichita Stănescu (cu care a şi fost comparat), Marin Sorescu, Grigore Vieru, Adrian Păunescu, Ana Blandiana ş.a. El este, într-adevăr, lirosoful generaţiei, cum fericit şi exact l-a definit Mihai Cimpoi.

R.R.: *Mi se pare că astăzi, în comparaţie cu perioada de până la cel de-Al Doilea Război Mondial, literatura şi critica literară (doar cu unele excepţii) se lasă a fi scrisă de capul ei...*

Th.C.: Interesantă observaţie! Corectă însă în măsura în care, între cele două războaie mondiale, predomina cultura majoră, ajunsă la deplina conştiinţă filosofică şi critică. Numai că, din păcate, după 1945, scriitorii n-au prea fost lăsaţi să scrie „după capul lor”, dacă ţinem cont de „îndrumarea” ideologică dură din anii proletcultismului. Dictatura ideologică a fost şi mai dramatică în Basarabia. În Ţară, Nicolae Labiş spărgea zidul, scriind *Moartea căprioarei,* apoi *Baladă,* chiar în anul năprasnicei morţi, intrată în legendă. După „obsedantul deceniu”, cum l-a numit Marin Preda, ar părea că scriitorii şi criticii au fost lăsaţi să „scrie de capul lor”. Mă îndoiesc însă că e chiar aşa. După opinia mea, nici chiar după 1989 nu se scrie în deplină libertate. Nici acum n-au dispărut ideologii din umbră, de astă dată sub umbrela „corectitudinii politice”, de unde şi curentul „demitizărilor”, atacurilor concertate împotriva unor valori naţionale precum Mihai Eminescu, George Călinescu, Nicolae Iorga şi atâţia alţii. Paznici ai culturii au fost întotdeauna. Poate că ei vor să ne dea impresia măsluită că scriitorii şi criticii sunt lăsaţi să scrie „după capul lor”. Într-adevăr, scriitorii adevăraţi asta şi fac, riscând marginalizarea şi alte sancţiuni.

R.R.: *Cum apreciaţi fenomenul editorial din ultimii ani, se editează mult, se citeşte puţin şi se cumpără şi mai puţin?*

Th.C.: În ciuda faptului că literatura de orice fel a devenit Cenuşăreasa culturii, încă se scrie şi se publică mult, ceea ce dă speranţe că omul mai are nevoi spirituale puternice. Din păcate, este mult veleitarism, diletantism. Puţine edituri au scăpat de tentaţia deprofesionalizării, preferând să publice nonvalori. Lipseşte, în stadiul următor, critica profesionistă care să cearnă valorile. De aceea, personalităţile care au ceva de spus nu se disting din mediul egalizator al literaturii de consum. De aici, impresia greşită că nu mai apar personalităţi care să se impună precum cele din perioada interbelică sau din epoca marilor clasici.

R.R.: *Mă întreb şi vă întreb dacă există azi tineri critici promiţători şi care să citească operele scriitorilor de la prima la ultima carte?*

Th.C.: Cam greu de găsit o asemenea specie. Cauzele sunt multe, în primul rând, proasta circulaţie a cărţii. La noi, „descentralizarea” a devenit un pericol naţional: scriitorii din Banat nu mai comunică şi nu mai citesc pe cei din Iaşi sau din Constanţa. Cartea nu intră în librării decât selectiv, tirajele fiind confidenţiale. După Marea Unire, generaţia lui Mircea Vulcănescu şi a lui Mircea Eliade se întreba cum trebuie realizată *unitatea spirituală* a provinciilor româneşti, după ce sute de ani trăiseră despărţite în state diferite. Acum, problema e şi mai dramatică, fiindcă se produce autonomia culturală care, vrând-nevrând, pregăteşte terenul pentru atomizarea politică. Aceasta este şi una dintre cauzele majore ale lipsei de apetit unionist în sânul populaţiei şi inteligenţiei din Basarabia. În ce mă priveşte, cunosc critici tineri foarte valoroşi care ar putea să exprime exigenţele unei lecturi integrale a operei scriitorilor de azi. Dar ei sunt frustraţi de inexistenţa coerenţei unei circulaţii normale a cărţilor. Posedă ceea ce scriitorii se îndură să trimită pe la diverse redacţii. E prea puţin.

R.R.: *Vă mai întreb cum de reuşiţi să scrieţi atât de mult sau, dacă mai reuşiţi să vă recreaţi, cine vă este de ajutor? Cât aţi datora celui permanent, de orice natură, inclusiv de ordin literar, oferit de doamna Lina Codreanu – însoţitoarea dvs, de câţi ani? Cuibul familial joacă un anume rol în desăvârşirea operei unui creator?*

Th.C.: De trudit, am trudit toată viaţa, trecând de la „antrenamente” necontenite la scrierea cărţilor. Când cineva mă întreabă ce mai fac, îi răspund că mă aflu în sala de antrenamente, eu considerând lectura o perioadă de pregătire *sine qua non.* Şi am citit enorm, fie scotocind bibliotecile locurilor, biblioteca lectoratului francez de la Universitatea „Al.I. Cuza” din Iaşi, fie am cheltuit o bună parte din leafă pe cărţi, încât, astăzi, nemaiavând unde le depozita, fac donaţii la Biblioteca Municipală „Mihai Ralea” din Huşi, bunăoară. Dar scrierile mele nu sunt simple opere de erudiţie, ci, după cum au observat destui critici, opere de creaţie, de proză, pur şi simplu. Mă pot lăuda că sunt un scriitor productiv, cu peste patruzeci de cărţi publicate, dar nu atât de productiv, încât nu mă pot compara, măcar în mică proporţie, cantitativ vorbind, cu un Nicolae Iorga, care deţine recordul absolut, cred, la nivel mondial, în ce priveşte puterea de creaţie şi numărul cărţilor. De altfel, nu numărul contează, ci dacă dintre cărţile tale măcar una singură va supravieţui în faţa timpului. Mai trebuie să menţionez că mă pot considera un mare noroc, având o soţie exemplară, cu simţ pragmatic şi, în acelaşi timp, ea însăşi o creatoare de talent, cu vocaţia cercetării. Să amintesc că a trudit peste cincisprezece ani la masiva lucrare *Theodor Codreanu. Bibliografie critică* (editată prin grija Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu” din Chişinău), întreprindere singulară în asemenea tip de cercetare.

R.R.: *Anul 2014 v-a adus „în avans” mai multe cadouri aniversare. Mă refer la volumele apărute la mai multe edituri din Ţară, inclusiv la Detectiv literar, cred că anul jubiliar 2015 va fi şi mai bogat.*

Th.C.: Într-adevăr, din punct de vedere editorial, anul 2014 a fost unul dintre cei mai bogaţi. Mi-au apărut nu mai puţin de patru cărţi: *Caragiale – abisal* (ediţia a doua, revăzută şi adăugită, Editura Muzeului Naţional al Literaturii Române, Bucureşti); *Eminescu incorect politic* (Editura Scara, Bucureşti); *Numere în labirint* (vol. IV, Editura Detectiv literar, Bucureşti); *Literatura română – acasă* (Editura Ideea Europeană, Bucureşti). Cum se vede, un fel de cucerire a Capitalei.

R.R.: *Cu ocazia aniversării celor şapte decenii de viaţă şi activitate vă doresc La mulţi-mulţi ani cu sănătate, necesari pentru a vă întregi minunata operă literară, pentru că de restul – talent, inspiraţie, asiduitate etc. – Dumnezeu v-a dăruit cu prisosinţă. Mulţumesc pentru interviu.*

Th.C.: Mulţumirile se cuvin, deopotrivă, din parte-mi.

Cărți și autori

Românism și cultură

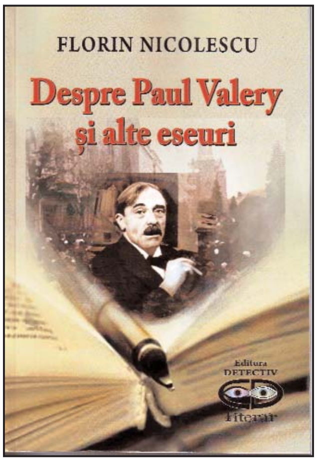
Florin NICOLESCU

Titlul acestui articol n-are nicio legătură specială cu *Românismul* d-lui profesor C. Rădulescu-Motru, chiar dacă unele idei ce schițăm aici găsesc oarecare potrivire sau contradicție cu cele expuse în lucrarea fostului președinte al Academiei Române. Intenția noastră este să arătăm, atâta cât este cu putință în spațiul restrâns al unui articol, legătura dintre ceea ce numim cultură și „specificul" național românesc. Nu ignorăm ansamblul discuțiilor întreprinse asupra ideii de „specificitate națională" și de „etnicitate" de către oamenii de știință și de filosofi, dar ele nu-și vor avea locul în preocupările de față. Românismul este o atitudine activă și critică, conștientă și voluntară, în raport cu realitatea care constituie ființa noastră națională. Este atitudine activă, conștientă și voluntară, pentru că prin ea se caută să se adâncească și să se promoveze tot ce se raportă la valorile legate de neamul nostru pe planul bio-politic, economic și mai ales cultural.

De altă parte, datorită poziției critice, românismul își propune să împiedice și să elimine infiltrațiile ideologice și afective, străine sufletului nostru autohton, care tind să-l pervertească și să-l înăbușe. Cu toate că această atitudine pare să fie socotită de unii doctrinari ca fiind cu totul nouă, părerea noastră este că ea a continuat să se manifeste, sub forme felurite, încă din secolele trecute.

Tradiția românismului s-a păstrat, cu toate vicisitudinile istorice; ideea de neam a fost multă vreme sinonimă cu aceea de creștin; o credință românească însă ce diferenția poporul român de ceilalți vecini și-i impunea astfel o solidaritate aproape echivalentă cu aceea națională din zilele noastre.

La aceasta să adăugăm asemănările de vorbă și port, amintirile legendare ale legăturilor noastre cu Roma prin Bizanțul cu care raporturile politice și culturale n-au fost efectiv întrerupte. Este un mare păcat că până acum, afară de vastele cunoștințe și sinteze ale profesorului Iorga, istoricii noștri n-au căutat îndeajuns să reconstituie firul psihologic și etnic al românilor, lăsând să dăinuiască în mintea multora dintre noi ideea unor „goluri" în timp, care, pentru explicarea formelor culturale apărute la anumite perioade, ne-ar duce la admiterea unei creații „ex-nihilo" sau la acceptarea unor influențe străine covârșitoare, ceea ce nu poate fi considerat logic, căci și o ipoteză și alta implică eliminarea cel puțin parțială a însuși românismului. O altă greșeală ce se comite stă în ideea pe care ne-o facem atunci când vorbim de etnic și etnicitate. Putem fi de acord că noțiunea de rasă nu corespunde științific unei realități precise, că din punct de vedere antropologic amestecurile determinate de atâtea cauze istorice, economice și sociale fac imposibile delimitările concrete ale raselor, dar nu tot astfel se pune problema etnicului. S-a zis că etnicul reprezintă o „aglomerare" de elemente, dintre care cele biologice formează esențialul. A admite asemenea concepții înseamnă a ne arunca în brațele acelorași dificultăți pe care le găsim în teoria raselor. Etnicul este din contră legat de conștiința neamului și durata lui în timp. El implică o filiație biologică, dar și una istorică. Și în aceasta din urmă intră toate amintirile comune, reacțiile psihice structurale în virtutea aceluiași destin și aceleiași experiențe intime. Lărgind în felul acesta conținutul ideii de etnic, ne va fi ușor să înțelegem și filiațiunea culturală a poporului, deoarece este de așteptat ca structuri sufletești asemănătoare și solidare să dea naștere unor valori foarte apropiate, atât din punctul de vedere al caracterului, cât și al semnificațiilor lor. Căci cultura nu este cu totul identică cu știința de carte. Aceasta este numai un mijloc pentru dobândirea și producerea valorilor mai largi, putând însă exista independent de cultura propriu-zisă, care presupune posibilități și atitudini sufletești de integrare conștientă a omului în ansamblul aspirațiunilor sociale și naționale. Cultura este constituită din valorile felurite în care credem și care formează climatul spiritual al individului ca și al poporului. Ierarhia valorilor este un semn de disciplină și ordine sufletească, ajustarea lor în funcție de timp și împrejurări, fără a se distruge prin aceasta substanța etnică din care au izvorât, este aspectul dinamic al forțelor generatoare de cultură nouă. Din această idee rezultă un corolar pe care generațiile române din a doua jumătate a secolului trecut îl ignoraseră, dar pe care cele actuale tind să-l pună în drepturile lui: este vorba de continuitatea aceleiași substanțe, în ciuda transformărilor ce se operează și pe care noi le numim tradiție. S-a vorbit de culturi superioare și de culturi inferioare și în imitațiunile fară discernământ suficient s-a căutat a se modela primele de către cele din urmă, crezându-se că este posibil să se ajungă la același nivel, trecându-se pe deasupra legăturilor și țesăturilor etnico-istorice. De asemenea crize am suferit și noi, românii. Rezultatul a fost doar un fard de cultură, fără consistență și vitalitate. După concepția noastră nu există cultură inferioară și cultură superioară decât în măsura în care o națiune reușește să-și creeze o tradiție adevărată.

Fiecare cultură își are anumite forme și semnificațiile ei, deoarece fiecare corespunde unui anumit mod de a vedea și înțelege viața. Este totuși inutil să nu observăm că ceea ce am considerat cultură superioară au fost tocmai lucrurile acelea care au ajuns să aibă o tradiție de sine stătătoare, în conformitate cu geniul unui anumit popor. Ideile și valorile astfel cristalizate au căpătat caracterul de universalitate, fiind socotite bune pentru orice grupare etnică. Nu se poate [ignora], desigur, universalitatea relativă a unor valori culturale, dar tot așa desigur și mai mult chiar rămâne faptul că avuția culturală împrumutată nu dă roade decât dacă se altoiește cu adevărat pe caracterul etnic al poporului debitor. Noi vorbim de o cultură antică, de o cultură a Renașterii, dar uităm să gândim îndeajuns că ele au fost opera aproape exclusivă a unor popoare, iar dacă asimilări noi au intervenit, ele nu s-au realizat cu uniformitatea pe care o admite de obicei logica unificatoare și schematizantă a rațiunii noastre. Privind în perspectiva istoriei cultura Renașterii, de pildă, ne place să vedem unitate acolo unde în fond a dominat o pronunțată diversitate. Renașterea italiană nu este identică celei franceze, sau aceea spaniolă nu se confundă cu aceea germană. Efortul umanismului de a crea o cultură europeană unică pe resturile spiritualității antice, în fuziune cu creștinismul Evului Mediu, a rămas în genere străin marilor mase etnice. Dacă împrumutul efectiv de valori intelectuale, morale, religioase, estetice și literare aduce un sprijin real culturilor naționale, nu trebuie să se creadă că el poate să se substituie integral modurilor de experiență și trăire, oarecum specifice fiecărui popor. Ca și omul, cultura nu se improvizează, ea își înfige adânc rădăcinile în fondul tendințelor inconștiente ale neamului, pentru ca de aici să izvorască acele idei abstracte care, îmbrăcate în haina logicii raționale, capătă forța circulatorie în masele sociale capabile să le înțeleagă. Agenții propagatori sunt tocmai personalitățile și elitele aparținând diverselor societăți etnice.

Trecând la considerații asupra culturii române, după ce am schițat într-un chip atât de abstract punctul nostru de vedere, suntem obligați să facem câteva constatări de fapt și de drept. În manifestările sale conștiente, ca și în atitudinile mai puțin exprimate, poporul nostru pare că a fost deosebit de atras către pământul pe care s-a plămădit și dezvoltat. Solul n-a fost socotit numai ca mijloc pentru hrană și stabilitate socială, ci în aceeași măsură mijloc de inspirație poetică, filosofică și obiect „păgân" de credință. Sunt popoare la care acest cult nu există, ele putându-și schimba asezarea în conformitate cu împrejurările și interesele economice. Legătura dintre ele și pământ este temporară și în funcție de contingențe. La români, atitudinea aceasta de profundă atașare de pământul străbun este mai mult decât o iubire caldă, ea este o valoare culturală care face parte din însăși pasta ființei sale. Chiar când românul este nevoit să se îndepărteze de glie, el rămâne veșnic cu dorul ascuns sau manifest de a reveni pe locul părăsit, fie pentru a-și petrece bătrânețea, fie pentru a muri și a fi înmormântat lângă ai săi. În cazuri în care aceasta nu-i este cu putință, el își adoptă un alt colț al țării sale, asupra căruia transferă dragostea și cultul inițial. Din păcate, nu s-a ținut îndeajuns seama de această latură a firii noastre, mai ales atunci când a fost vorba de organizarea și fixarea țelului școlilor noastre secundare. Dar eroarea trecută tinde să fie complet eliminată. Și este îmbucurător.

A doua constatare pe care ne îngăduim să o facem, cu riscul de a veni în contradicție cu istoricii, se referă la unitatea funcțională, sau, mai bine gândit, continuitatea funcțională, existența unor atitudini aproape identice de concepție asupra vieții, de simțiri și reacțiuni sufletești în toate straturile sociale etnice. Clase sociale și ierarhii au existat, aduse în bună parte de străini, dar în rosturile mari ale vieții naționale și religioase, de la domn până la țăran, de la „vlădică până la opincă", aceleași sentimente au dominat istoria poporului român, cel puțin până la infiltrarea insidioasă a străinismului de tot felul, infiltrare față de care spiritul sănătos al neamului nu s-a sfiit să lupte chiar când se părea că el capitulase. După perioade de rătăciri „boierești" conștiința etnică repliindu-se asupra ei însăși a căutat să revină pe pașii parcurși la apa răcoritoare a forței sale proprii. De aici și multiplele tatonări și oscilări pe care le constatăm în evoluția sinuoasă a culturii noastre. Este nevoie să se amintească asemenea lucruri tocmai pentru a contrabalansa acele idei care se îndreaptă în direcția susținerii „autonomiei culturii" față de caracterul etnic al poporului, pastificând cu aceasta necesitatea împământenirii cu orice preț a așa-zisei culturi occidentale-universale. O cultură „autonomă" este o formă goală întrucât este lipsită de viață.

Națiunile ce reușesc să trăiască în timp și spațiu – mai ales în timp! – sunt tocmai acelea la care cultura este expresia ființei lor. Se sinucid în schimb națiunile care uită acest imperativ al sângelui și spiritului. Pentru noi, românii, există un cuvânt care ne face impresia că exprimă în același timp un întreg program cultural. Este cuvântul *datină*. Datina nu este numai obișnuința – și nu orice obișnuință intră în conținutul ei –, nu este numai conștiința valorilor istorice și a credinței strămoșilor, ea este ceva mai mult: expresia năzuințelor noastre de a dăinui și realiza un destin demn de puterile verificate ale neamului. Și destinul unui popor înseamnă cultură. Românismul actual se îndreaptă către acest destin. Mărturie stau toate eforturile venite de sus și de la întreaga națiune, care cere mobilizarea tuturor energiilor etnice pentru ridicarea Patriei la rangul pe care-l merită în virtutea vechimii ei și a dublei moșteniri ce-i stă la bază: rezistența îndârjită a spiritului de libertate, mândrie și credință în eternitate a dacilor și forța de efectuare a legiunilor romane.

Notele editorului

1. Apărut în *Convorbiri literare*, an 75, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1942, pp. 65-67.
2. Constantin Rădulescu-Motru (1868-1957), filosof român. În 1936 a tipărit *Românismul. Catehismul unei noi spiritualități.*

O carte-document

Ion C. ȘTEFAN

În *Tribuna învățământului* din 12-18 ianuarie 2015, acad. Eugen Simion publică articolul *Maladia lui Eminescu și maladiile imaginare ale eminescologilor*, Prefață la volumul cu același titlu, care cuprinde lucrările colocviului organizat de Fundația Națională pentru Știință și Artă și Academia de Științe Medicale cu tema „Patografia lui Eminescu, adevăr și legendă”, la 27 iunie 2014, carte-document despre ultimii ani ai poetului.

Profesorul universitar Nicolae Georgescu a tipărit, de curând, la Editura Floare Albastră, volumul *Boala și moartea lui Mihai Eminescu: Documente, Mărturii, Ipoteze,* ultima dintre cele peste 20 de cărți semnate de distinsul eminescolog, unanim recunoscut ca autoritatea cea mai documentată în privința destinului existențial și artistic al Luceafărului poeziei românești, coincidența făcând ca respectivele apariții să fie aproape simultane.

Interesul crescând acordat poetului nostru național, în ultimii ani, vine în contrabalans față de cei care au încercat să diminueze meritele sale de excepție, ca semn că eternitatea lui nu poate fi umbrită de câțiva defăimători care cred că, prin negație, se pot ridica ei înșiși spre glorie. Viața noastră spirituală scoate însă la suprafață doar adevărul cristalizat de timp, singurul dintre mai multe posibile și comentate, acceptat de specialiști și cititori.

Deși uneori merg în completare, cele două volume menționate au unele părți și informații în contradicție, care nu diminuează însă prea mult meritul cercetătorilor care le-au stabilit, diferențierile fiind doar după forma de interpretare sau după sursele de informare. De fapt, dintr-un astfel de punct de vedere, mă opresc în articolul meu, deocamdată, la volumul lui Nicolae Georgescu, considerând că, prin alcătuirea și concepția sa, pare deosebit, îmbinând documentarea științifică și interpretarea critică a documentelor, pe principiile oglinzilor față în față, aduse la zi ca informare, mai ales că autorul completează cu o serie de date colaterale fiecare stare analizată din documentele vremii, unele certe, altele mai puțin credibile, dar demne de luat în seamă pentru înțelegerea contextului spiritual care le-a declanșat.

Cred că nu trebuie să luăm întotdeauna, ca literă sfântă, orice știre din presa vremii, mai ales că unele, la vremea aceea, aveau o nuanță subiectivă, determinată de emoția de moment a jurnalistului și de faptul că unele materiale nici nu erau semnate, fie dintr-un complex de interese ale epocii, fie din cauza apartenenței la o grupare culturală sau politică a vremii.

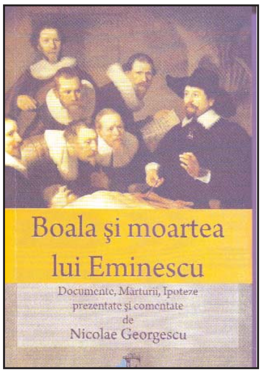
Cartea lui Nicolae Georgescu se străduieste să păstreze adevărul obiectiv, autorul evitând, pe cât posibil, o stare afectivă, manifestându-se ca un cercetător imparțial, pentru care doar știrile verificate din mai multe surse contează, pentru a fi luate drept bune.

În paginile cărții este elucidată și ușor estompată acea concepție de odinioară, voit festivă, a relațiilor lui Mihai Eminescu, Titu Maiorescu, Ioan Slavici și alți corifei ai vremurilor acelora, arătându-se atât părțile bune, cât și cele umbrite ale acestor relații.

Se afirmă apoi ceva cu totul diferit și surprinzător: că și politicienii vremii, diplomați români sau europeni, au fost implicați în aceste țesături, aproape indescifrabile, ale momentului, în cultura și, mai ales, în politica vremii.

Poetul ne apare astfel nu doar ca un genial creator, ci și ca patriot român și jurnalist de talie europeană, prin activitatea sa în presa vremii.

Meritul esențial al lui Nicolae Georgescu, în situația respectivă, este acela de a ne da ocazia să ne informăm din noi surse și să formulăm propriile noastre opinii.

Așa, de exemplu, în primul capitol, „Cum a murit Eminescu”, autorul prezintă articolele din presa vremii, despre varianta decesului poetului, rănit cu o piatră de un alt bolnav din spital, episod povestit de Dumitru Cosmănescu, fost frizer al poetului, cu date mai puțin verificate, nereluate în studiile ulterioare ale lui George Călinescu ori George Munteanu, deoarece aportul ulterior al doctorului Vineș explică decesul din cauza unei boli mentale, ori a unui greșit tratament, arătând că adevărata cauză a decesului poetului ar fi fost de natură medicală și nu accidentală.

În paralel, ca în paginile unui adevărat roman psihologic, scris peste un secol, despre întâmplări reale și dramatice, este prezentat cazul politic al lui G. Djuvara, deputat al vremii, care demisionează din Parlament din cauza unui articol al lui M. Eminescu, purtându-ne apoi, cu mai multe exemple, prin presa timpului.

Capitolul următor se referă la ecoul imediat al decesului poetului: „O știre care înconjoară lumea”, „Ultimul scandal de presă iscat de Eminescu”, „Cum era ca bărbat Eminescu”, „Pentru binele lui și al societății”, amintind unele acțiuni anterioare de binefacere, donații și contribuții publice adunate și dirijate spre poet de sora sa și de primarul orașului Botoșani.

Capitolele trei și patru, „Concordanțe Cosmănescu” și „Efectul Cosmănescu”, reactualizează momentul înmormântării poetului, comemorarea și pelerinajele la mormânt, unde sunt evocate unele discursuri sau articole, semnate de câțiva scriitori ai vremii, Alexandru Vlahuță, I.L. Caragiale, Vasile Voiculescu, din intervenția căruia am extras un fragment splendid: „Înălțat până la geniu, coborât până la mizerie și nebunie, poet universal, profet, gânditor social și politic, minte împodobită cu toate darurile spirituale, suflet îmbogățit cu toate durerile abstracte, Eminescu ne poate acoperi cu personalitatea lui genială și reprezenta în fața umanității, cu specificul nostru etnic, potențat până la universal” (p. 78).

Un capitol aparte este „Anamneza Hanrietei”, elucidând contribuția sorei poetului la strângerea unor fonduri pentru îngrijirea lui medicală, pentru organizarea unui consult la Iași, despre „Eminescu și editorii săi”.

Urmează „Raportul anonim”, de fapt, mai multe rapoarte și reveniri asupra bolii lui Eminescu, la cauzele discutabile ale decesului său, referindu-se și la părerile lui George Călinescu și ale lui Ovidiu Vuia asupra acestor dileme, precum și la unele opinii din presa vremii.

Finalul cărții mi se pare dilematic. „În loc de încheiere, teama de adevăr”, prezentând „Amintiri din Casa poeziei”, „De ce ne ferim de *Adevărul*”, „Ultimele zile ale lui Eminescu. Moarea și înmormântarea” și, reluând, aproape obsesiv, sub altă variantă: „De cine ne temem, totuși?” – ca o sugestie că tema rămâne deschisă, iar autorul cărții nu-și asumă alt merit decât să aducă în fața ochilor noștri documentele cele mai edificatoare.

Oricum ar fi fost sistematizat (eu l-aș fi preferat cronologic), materialul adunat în cei peste șase ani de eminescologie tipărită (mi-i imaginez pe cei peste zece-cinsprezece ani anteriori de documentare și studii) ai lui Nicolae Georgescu îl proclamă ca fiind unul dintre cei mai buni eminescologi și cel mai informat cercetător în acest domeniu. Mulțimea datelor adunate aici și a comentariilor laterale, prezentate din pozițiile pro și contra, adică adevărul sprijinit, în ultima lui existență, numai de adevăr, mă îndreptățesc să cred că cercetătorul ne va mai oferi o carte: aceea a unor sistematizări și concluzii personale, pentru uzul cititorilor de rând, mai puțin inițiați în tema atât de complexă a eminescologiei. Evident că volumul lui Nicolae Georgescu rămâne esențial pentru specialiști, dar cititorii de rând sunt dornici de un studiu concluziv, mai simplu, pe înțelesul lor.

Un rapsod al neamului românesc

Ion C. ȘTEFAN

Domnul academician Nicolae Dabija, de la Chișinău, aparține românilor de pretutindeni, atât ca om de știință, cât și ca poet: „Zeița la care ședeau noroadele să i se închine/ și s-o slăvească aproape păgân,/ m-a ales dintre toți muritorii pe mine/ și mi-a îngăduit să-i fiu stăpân” (*Zeii sclavi*, p. 52). Această zeiță este poezia – muza sa de suflet, la care toți ne închinăm, alături de poet, ca un preot de lumină, în Altarul neamului, deoarece: „Eu fotografiez fulgere/ despicând bezne,/ ceruri/ sau brazi;/ pe dealurile cele mai înalte,/ pe blocurile cele mai suple,/ lângă arborii bătrâni și însingurați” (*Fotograful de fulgere*, p. 120).

L-am cunoscut pe autor cu prilejul serbărilor revistei *Curtea de la Argeș*, inspirat intitulate „Podul de reviste”, alături de *Literatura și arta,* de la Chișinău, și de *Bucureștiul literar și artistic.*

Apoi, l-am întâlnit la Librăria „Mihail Sadoveanu”, din București, cu prilejul lansării cărții sale *Psalmi de dragoste*, apărută la Editura Detectiv literar, în 2013, aflând mai multe date despre omul pe care-l admiram, printr-o comuniune spirituală de idei și de simțăminte, în „aburul minunii” creative, unde: „Privirile mele îndrăgostite/ de lanuri, de păduri, de ape, de răchite,/ te caută și te găsesc în toate:/ în lujere și fulgere,/ în arbori și cioate” (*Nădăjduiri,* p. 6).

Cele câteva exemple, introductive, la care am apelat vin să susțină afirmația mea că poetul Nicolae Dabija este o apariție contemporană de excepție în lumea culturală românească, de-o rară sensibilitate și de-un firesc al îmbinării cuvintelor atât de convingător, încât adesea rămânem uimiți în fața versurilor sale, unde, dintr-o dată, asemenea lui Tudor Arghezi, ele au un caracter testamentar: „Copiii mei, își toarce steaua firul –/ cu poezia nu aduni avere:/ vă las ca moștenire trandafirul,/ lumina lui de pace și durere” (*Testament,* p. 8).

E drept, cu poezia nu poți strânge decât bogății spirituale, dar atât de strălucitoare încât străbat timpul și spațiul, într-un glorios zbor, între pământ și cer, pe unde, asemenea Luceafărului eminescian spre Demiurg: „Mă agăț, ades, de nori/ ca să trec peste hău/ și strig: Iată-mă, Doamne!/ Uită-te, Doamne! –/ acesta sunt eu!” (*Paracliser în munți,* p. 24).

Autor al mai multor volume de versuri și eseuri, ca *Ochiul al treilea, Apă neîncepută, Lacrima care vede, Fotograful de fulgere,* precum și al romanului *Tema pentru acasă,* considerat, conform unui sondaj, cea mai citită carte de beletristică în ultimii zece ani, Nicolae Dabija a obținut și câteva premii prestigioase, dintre care amintim Premiul „Mihai Eminescu” al Academiei Române, Premiul „Sfântul Gheorghe” al Festivalului Internațional de Poezie din Serbia, Premiul Național al Republicii Moldova și altele.

De altfel, cuvintele mele pălesc în fața talentului său, înconjurat de-o tăcere a meditației sublime: „Tăcerile sunt pline de cuvinte: ele au colți,/ sunt colorate,/ și prezic;/ dânsele pot preamultul a-l cuprinde/ cum vorbele, ades, nu spun nimic” (*Tăceri asurzitoare*, p. 113).

Recunosc, într-adevăr, un poet de excepție, puternic, energic și activ, ca scriitor și ca director al revistei *Literatura și arta*, a Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova, delicat și sensibil ca autor, rapsod al neamului românesc.

Cărți și autori

Intelectualul și destinul neamului său

Monica DUȘAN

Ni se pare potrivit să reluăm și să nuanțăm aici unele observații cu privire la opera lui Mihail Diaconescu, pe care le găsim în ampla și erudita monografie *Fundamentele teologice ale fenomenologiei narative,* scrisă cu dăruire și competență de prof. univ. pr. Dumitru Radu (Editura Arhiepiscopiei Tomisului, Constanța, 2005).

Ca reinterpretare artistică și redimensionare filosofică a unor valori consacrate, opera lui Mihail Diaconescu, scriitor care se declară *tradiționalist,* este mereu surprinzătoare. Este *nouă în spirit.* Este plină de puternice accente critice adresate contemporanilor. De altfel, romancierului, demisia spiritului critic i-a fost totdeauna străină. În actele de promovare a valorilor românești, Mihail Diaconescu nu este niciodată defensiv, obosit sau conciliant. Este ferm. Este categoric. Este insistent demonstrativ. În plus, scepticismul, agnosticismul și relativismul civic și moral, ca atitudini intelectuale, i se par hidoase. Asa cum hidoasă i se pare și agitația sterilă și grotescă a celor apucați pe drumul înfundat, plin de gropi, al așa-zisei avangarde artistice, de fapt, o formă a propagandei întreținute în Europa de Komintern și plătită cu bani mulți din bugetul Uniunii Sovietice.

Toate romanele lui Mihail Diaconescu, observă părintele Dumitru Radu, conțin evocări ale unor epoci istorice care au în prim-plan creatori de cultură și operele lor. Pentru romancier, lumea românească poate fi înțeleasă prin raportare la operele acestor intelectuali și la valorile artistice, morale și filosofice dăruite lumii de ei. Fiecare dintre aceste personalități, împreună cu operele lor, sugerează profilul cultural al epocilor istorice pe care le reprezintă și, implicit, al întregului neam românesc.

Eroii săi reprezentativi sunt intelectuali preocupați (obsedați în anumite momente) de operele la care lucrează. Ei sunt pictori, filosofi, muzicieni, diplomați, sculptori, teologi, juriști, istorici, scriitori, medici, dascăli, tipografi, actori, regizori de filme și de teatru, coregrafi, folcloriști, etnografi, teoreticieni ai actului militar, oameni politici, sociologi, în general naturi vizionare și anticipative, angajați total în eforturile stăruitoare de realizare a creațiilor care le marchează destinele.

În relație cu modul specific de a înțelege omul, *tema creației* are caracter fundamental în toate romanele diaconesciene care, laolaltă, formează *fenomenologia narativă a spiritului românesc.*

Mesajul personajelor diaconesciene se revelează în actele lor de creație. Ca instituire, respectiv ca realitate nouă adăugată celei vechi, ca participare la sensul spiritual al lumii și ca neliniște a spiritului care se caută pe sine prin raportare la Absolut, creația dă sens, valoare și îndeosebi demnitate vieților agitate ale acestor personaje.

Omul creator ca *imago Dei* și aspirație spirituală are o demnitate și o *valoare unică* prin raportare la întregul univers. În acest punct, convingerile filosofice și morale ale lui Mihail Diaconescu se întâlnesc cu cele religioase. Apare limpede faptul că el este un mare apologet al valorilor creștine. Antropologia creștină ortodoxă susține *sensul* romanelor diaconesciene.

Niciun alt scriitor n-a evocat în cultura română atâtea ipostaze ale actului de creație intelectuală câte a înfățișat Mihail Diaconescu în romanele sale.

Trecerea epică de la fenomene la esența spiritualității omenești, respectiv de la om ca realitate contradictorie și mister inepuizabil în manifestările sale cele mai diverse, dar mai ales în actele de creație, ne revelează în Mihail Diaconescu un scriitor orientat de mari elanuri teoretice și demonstrative.

Așa cum s-a mai spus, creatorii de cultură înfățișați de Mihail Diaconescu nu sunt personalități istorice de prim-plan. Dar, prin ceea ce au creat pentru contemporanii lor și pentru posteritate, ei marchează mult mai profund și mai durabil evoluția istorică a neamului românesc și a lumii întregi decât personalitățile care au fost în prim-planul vieții politice.

Creațiile în care ei se angajează sunt ordonate și ierarhizate de valori pe care le servesc cu credință neabătută. Creațiile acestea sunt acte de îndrumare a spiritului și a faptei celor care le cunosc și le iubesc.

Prin aceasta, autorul spune limpede că istoria culturii se leagă, prin numeroase fire, de planurile economic, social, politic, militar și diplomatic, dar nu se confundă cu ele.

Interpretarea eroică și tragică, asociată cu viziunea monumentalizantă a unor creatori de valori intelectuale cvasinecunoscuți, din care Mihail Diaconescu a făcut eroi literari de prim-plan *i-a surprins* pe mulți cititori și critici. Dar această interpretare eroică și această viziune monumentalizantă sunt temeinic și rafinat acreditate artistic. Ele s-au impus.

Eroii portretizați de Mihail Diaconescu sunt veșnic nemulțumiți, frământați, dedicați creației, dominați de idealurile sublime în care cred. Ei trăiesc mereu între cele două stări abisale de „agonie” și „extaz”. Ei nu acceptă decât în perspectiva unei lucide și riguroase situări analitice și critice opiniile dominante în epocile în care trăiesc.

Acești intelectuali creatori sunt, pe de altă parte, niște privilegiați ai sorții, ființe care pot să vadă sublimul. Ei sunt ochii prin care lumea reusește să întrezărească sclipirile împărăției Divine, să vadă Frumosul și Binele din lume, de care altfel ea nu ar fi conștientă. Creatorii au menirea să sensibilizeze, să educe, să înalțe, să șlefuiască și să „construiască”. Ei modifică realul dându-i trăsături noi, expresive. Ei conturează spiritual o întreagă epocă, marcată de creațiile lor. După fiecare nouă epocă în cultură, lumea nu mai este cum a fost. Ea face un salt evolutiv, crește spiritual. Fără acești creatori, inovatori, am fi rămas mereu la stadiul de culegători primitivi.

Tema intelectualului creator de valori, ca de altfel orice altă temă literară, este inepuizabilă. Tocmai această problematică, importanța extraordinară pe care creatorii, cu autoritatea lor intelectuală și morală, au avut-o în conturarea destinului istoric al neamului nostru, l-a fascinat pe Mihail Diaconescu. De aceea, prin intermediul acestora, el a dorit să reliefeze epic și simbolic o serie de epoci de cultură reprezentative pentru istoria și spiritualitatea poporului român. Eroii săi sunt dominați de vocația lor creatoare și spirituală. Ei sunt distinși, eruditi, introvertiți, dar în același timp sensibili și fragili, mereu activi, angajați în proiecte îndrăznețe. Pentru a finaliza aceste proiecte, ei trebuie să dea dovadă de curaj și înverșunare, să adopte un mod specific de viață, ascetic, să depășească obstacolele care le stau în cale. Aceste lupte și neliniști, căutări, căderi și înălțări sunt prezente în operele artiștilor și comunicate lumii prin intermediul unor simboluri.

Eroii intelectuali portretizați de Mihail Diaconescu se remarcă prin sensibilitatea lor dureroasă, insuportabilă uneori, în contextul unor momente istorice tensionate, apăsătoare și ostile. Ei sunt preocupați de explorarea sinelui, de coborârea în abisul ființei umane, pentru a descoperi și analiza resorturile spirituale care îi susțin pe semenii noștri.

Ei cred în forța purificatoare a artei. Cred și în arta care are puterea de a regenera modul de a simți, de a gândi și de a trăi al oamenilor de pretutindeni. Pentru că adevărata artă se adresează oamenilor de pretutindeni. Însetați de real, ei cred în criteriul evidenței sensibile, dar și în vocația metafizică pe care o servesc.

Fiecare dintre acești intelectuali este un om vulnerabil, fragil, preocupat de trăirea valorilor intelectuale, civice și morale, angajat în variate proiecte. Fiecare este atras de contemplație, deoarece fără aceasta, fără visare, nu ar mai putea crea și nici trăi. Intervin atunci când este necesar, acționează și în planul real, implicându-se în evenimente sociale de mare amploare. Operele lor sunt revelatoare, deoarece răspund atât vocației speculative și filosofice a creatorilor, cât și unor necesități spirituale, sociale și istorice precise. Existența lor complexă revelează, de fapt, dramele, neliniștile, tragediile, împlinirile, proiectele, țelurile și speranțele oamenilor din epoca în care trăiesc. Ei sunt însă, în primul rând, slujitori ai *valorilor morale* în care cred. Privirile lor sunt îndreptate mereu, indiferent de solicitările din existența pe care o trăiesc, spre cer, spre lumina, puterea, frumusețea și sprijinul ce vin de acolo, fiind într-o relație permanentă și indestructibilă cu Divinitatea, susținând, în orice condiții, vechea spiritualitate ortodoxă a neamului nostru. Vocația lor metafizică este puternică și se manifestă în variate moduri.

Deși străbat experiențe tragice, eroii aceștia s-au smuls definitiv din mizeria, satisfacțiile efemere, platitudinea, mărunțișurile, lipsa de perspectivă și noroiul vieții cotidiene. Toți au vocația eroismului, a creației, a transcendentului, a eternității, a înduhovnicirii. Preocuparea acestor eroi pentru creație, filosofie și sfințenie apare ca un aspect semnificativ al istoriei spirituale a românilor și, pe un plan mai larg, a neamului omenesc.

În suferințele teribile ale personajelor tragice create de Mihail Diaconescu putem sesiza ceva din modul cum el, ca scriitor, istoric și estetician, s-a raportat la lume și îndeosebi la epoca sumbră, contradictorie și violentă în care noi toți trăim. Marea demnitate, morala severă, aspirația spre Absolut și salvarea prin creație caracterizează personajele de care Mihail Diaconescu se simte puternic atașat sufletește. Frumusețea și sublimul creației sale romanești pot fi înțelese în primul rând prin raportare la aceste personaje.

Ceea ce este *eroic, tragic, moral, spiritual, misionar, sacru* și *sublim* în viața și creațiile acestor personaje, semnificative pentru destinul românilor în lume și în istorie, ne apare ca un imperativ la o trăire demnă, dedicată unor idealuri înalte și semenilor noștri de pretutindeni. De aceea, în pofida accentelor ei tragice, opera lui Mihail Diaconescu degajă un optimism fundamental.

Acesta este unul dintre motivele pentru care admiratorii lui Mihail Diaconescu văd în el „un om mare”, respectiv pe „cel mai reprezentativ scriitor al spiritualității românești, începător al scrisului nostru viitor” (cuvintele acestea aparțin părintelui Dumitru Stăniloae), un „titan al culturii” (cum a scris părintele acad. Irineu Popa, Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei), un „mag” („magul de la Vulturești”, cum s-a exprimat criticul și istoricul literar Nicolae Georgescu), „o personalitate de anvergură hasdeiană” (aprecierea aceasta îi aparține criticului și istoricului literar Theodor Codreanu, care este și un eminent filosof al culturii), un scriitor „care a schimbat definitiv modul nostru de a percepe realul istoric transfigurat artistic” (afirmația aparține părintelui Dumitru Radu), un „aristocrat al spiritului”, un „mare boier al artei cuvântului” (sunt afirmațiile criticului și istoricului literar Sergiu I. Nicolaescu).

Sunt opinii care explică faptul că despre Mihail Diaconescu s-a scris mai mult decât despre oricare alt romancier din literatura noastră de la cumpăna secolelor al XX-lea și al XXI-lea.

Numai cine l-a auzit pe Mihail Diaconescu vorbind în public, în special în fața studenților și a masteranzilor, știe cu câtă energie, eleganță, spirit ardent, fermitate intelectuală și risipă de argumente își afirmă el convingerile, de la care nu s-a abătut niciodată. O memorie prodigioasă, o erudiție mereu aplicată și o atitudine categorică îl ajută în afirmarea acestor convingeri.

Cărți și autori

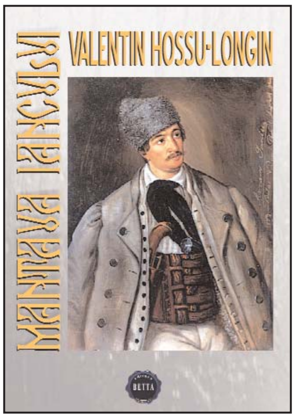
Mantaua Iancului

Eliza ROHA

Scriitorul Valentin Hossu-Longin vine cu a sa carte *Mantaua Iancului și alte istorisiri/ evocări transilvane* (Ed. Betta, 2014), urmărind să mențină trează conștiința de sine a românilor într-o vreme în care deschiderea granițelor și fluctuația, mai ales prin Europa, a milioane de compatrioți în căutarea unui loc de muncă, au ametit și au bulversat simțul apartenenței la un neam.

Rod al unei trude de documentare, trecute prin filtrul unei profunde gândiri și reflectare, timp de peste treizeci de ani, acest interesant, captivant volum scris cu talent și cu suflet reașază la locul cuvenit noțiunile de neam, de patriotism, act sacrificial, ca valori morale, spirituale, perene, statornicite prin jertfa de sine a unor mari personalități care au rămas și vor rămâne în istoria noastră ca puncte de reper.

Marile evenimente înfățișate de dl. Valentin Hossu-Longin, cu acribie și responsabilitate, se înscriu într-o fenomenologie ce vizează frământările social-economice ale timpurilor respective, marile evenimente istorice. Date istorice, unele mai puțin cunoscute, lămuresc pe deplin cititorul, mantaua Iancului și povestea sa devenind astfel un simbol al omeniei și dragostei întru binele omului din popor. Pe o vreme cumplită, Avram Iancu, hăituit de autoritățile austro-ungare, hălăduiește prin munți, prin zăpada ce-i vine până la brâu. Pe o cărare întâlnește o tânără învățătoare cu bebelușul bolnav, înfășurat în paie. Degrabă taie poalele mantalei lăsând să-l acopere doar până peste mijloc și oferă bucata de postav femeii să-și înfeșe copilul.

Marile figuri istorice evocate au un destin pe cât de măreț pe atât de tragic, pentru că, în logica împrejurărilor istorice care ne-au pus la încercare manifestarea sentimentului patriotic, nu se poate exprima decât ca act sacrificial.

Valentin Hossu-Longin este un povestitor înnăscut, care captează atenția cititorului cu vraja talentului său, cu stilul limpede și sfătos al scriiturii. Evenimentele istorice la care ne face părtași se derulează cinematografic, într-o coerență a cauzelor și faptelor care par a veni de la sine și a se reclama unele pe altele. Povestirile nu respectă o cronologie. Ne poartă prin viața unor personalități, asistăm la perindarea unor evenimente majore ale istoriei din diferite timpuri, toate având ca numitor comun sacrificiul, dragostea de neam și lupta împotriva cotropitorilor de orice fel.

Avram Iancu, *Crăișorul Munților,* marele luptător național împotriva opresiunii austro-ungare, este nevoit să se retragă într-o acceptare dureroasă, depresivă și fără speranță, totuși lucidă, la fel ca Mihai Eminescu, doar un deceniu mai târziu.

Istoria poartă pașii amintirilor înapoi la alți sacrificați: Horea, trădat și chinuit de autoritățile austro-ungare, în suplicii de o înspăimântătoare cruzime, pe platoul supranumit „La furci", în fața a peste șase mii de țărani. Alături îi stau Cloșca și Crișan. Torționarii unui alt imperiu, cel roman, l-au crucificat pe Iisus. Analogia este semnificativă. Faptele vorbesc de la sine: așa-zisele imperii s-au ridicat prin acte de sălbăticie, jaf, tâlhărie ca politică de stat, astăzi luându-și pompoasa denumire de exemplare democrații și model de conviețuire și dezvoltare social-economică și culturală, ocupația producându-se cu aceeași sălbăticie, dar la nivel economico-financiar.

Valentin Hossu-Longin este un scriitor-cercetător, un împătimit arheolog și istoric, un autentic patriot, devotat adevărului și intereselor naționale, care vine, îngemănând rafinamentul intelectual, spiritul de observație, cu o anume noblețe a spiritului, să surprindă episoade ale istoriei noastre mai apropiate ori mai îndepărtate. Nu comentează faptele, nu le analizează în mod direct, ci doar le povestește, într-un fel inedit, devoalând sorgintea unor cuvinte și denumiri legate intrinsec de practica vieții și statornicia dacică pe aceste meleaguri. Înaintând prin negura vremurilor în anii de demult, pe linia obiceiurilor, a tradițiilor, a modului de viață, merge pe firul istoric până la daci, cu răbdare și încăpățânare bazate pe adevăr și dreptate și o logică de netăgăduit.

Pagini tulburătoare închină marelui poet național Mihai Eminescu. În devenirea sa, poetul debutează la vârsta adolescenței cu un periplu inițiatic prin Ardeal și Maramureș, căutându-și rădăcinile dacice, uimind încă de atunci, risipind sclipiri geniale în discuțiile cu intelectualii întâlniți în drumurile sale, parcă însemnând cu borne diamantine traseul ce va dăinui în memoria neamului. Greutățile vieții sunt surmontate cu haz și curaj de adolescentul bine clădit, nepretențios, doritor de cunoaștere, iubitor de viață și de oameni.

Războaiele daco-romane reprezintă un alt capitol istoric interesant, în care explică larg semantica Posadei. Cuvinte de înaltă prețuire și recunoștință aduce ilustrului arheolog, prof. Hadrian Daicoviciu, bunul și de neînlocuit prieten care i-a deschis porțile cunoașterii în domeniul arheologiei, ca și dezamăgirea sinceră a scriitorului împătimit de cercetarea arheologică în fața nepăsării autorităților pentru păstrarea vestigiilor de inestimabilă valoare, întâlnite la tot pasul în Munții Orăștiei, în arealul cucerit de romani.

Vine și rândul preumblării prin vremurile „descălecării", a formării primelor state voievodale, a povestirilor despre originile acestora, transmise pe cale orală, din generație în generație. Călăuzit de datele existente, dar și de o logică de necombătut – fie în adevărul istoric, fie în imaginație – face lumină în desișul legendelor ce s-au țesut, eliminând confuziile.

Volumul de ***istorisiri și evocări transilvane*** se încheie apoteotic, cu o descriere amănunțită și o analiză la obiect a marelui eveniment petrecut la 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia: „Urmează o lungă și pertinentă demonstrație a legimității poporului român împotriva celor ce i-au fărâmițat-împărțit vatra, fiind amintite *momentele* Mihai Viteazul, Horea, 1848-1849, Cuza Vodă, Independența din '77. Vasile Goldiș dă apoi citire proiectului de rezoluție al cărui prim punct consfințește: *Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia, în ziua de 1 Decembrie 1918, decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dânșii cu România!* În procesul verbal al adunării, se specifică: *Aplauze frenetice; Trăiască România Mare!* Lumea se scoală în picioare, mâinile se ridică. Ora era punct 12."

Recomand tuturor românilor să citească această frumoasă carte, care devine și mai valoroasă prin includerea textelor a doi scriitori fascinanți: acad. D.R. Popescu, cu textul-escortă de pe coperta IV, în care elogiindu-l pe autor spune: „(...) Ai scris proză, ai făcut parte dintre reporterii ce-au avut în cătare geografia și istoria României, nu ai practicat insulta lejeră, harțagul, pârțagul și relativismul balcanic! Nu te-ai îmbățoșat că ai dat de pământ cu injustiția sau că ai pus în lojă justiția istoriei – doar le-ai comentat, oglindindu-le. De aceea, aștept cu încredere să aflu ce-ai descoperit în timpul când Avram Iancu a lipsit din istorie (...)", și Emil Lungeanu, cu prefața *Sf. Giulgiu al moților, mantaua lui Avram Iancu,* în care apreciază că „(...) Principala distincție a acestui demers istoriografic față de precedentele în materie o fac, totuși, nu (atât, n.n.) contribuțiile documentare proprii, ci (mai ales, n.n.) poeticitatea și însuflețirea în care îl recunoști pe autor (...)." Și, tocmai aici stă noutatea. Autorul a descoperit multe lucruri pe care le veți afla numai citind cartea, care este un adevărat *tezaur istoric.* Cred cu tărie că aceasta, prin numeroasele informații, foarte bine documentate, autorul parcurgând cu pasul ani de zile Apusenii, discutând cu bătrânii locurilor, aflând legendele și poveștile ce vin din vechime, poate avea un impact deosebit asupra tinerilor, asupra formării conștiinței lor de neam, asupra sentimentelor de patriotism, de dragoste și de mândrie că aparțin unui neam harnic și cinstit, eroic în lupta sa continuă pentru a-și păstra identitatea națională și a se impune ca națiune în marea familie europeană, în ciuda vitregiilor abătute asupra sa de-a lungul vremurilor. Cartea poate fi un ghid util și un stimulent pentru tinerii care doresc să-și îndrepte pașii spre studiul istoriei naționale.

Închei cu poemul *Apusenii,* ce precedă istorisirea, scris cu inimă poetică de Valentin Hossu-Longin.

Apusenii

Peste tot trecut-a Iancu, peste tot a fost un Horea;
Sfinții neamului și-ai Pietrei și-au făcut din munți o Țară,
Apele-au sculptat cetate, moții – linguri și ciubără.
Brazi de sânge și colinde au cântat în vremi durerea
Moților zdrobiți de ură și de aurul din ei
Iarba taie ca securea, în pământ ard focuri vii,
Pe podișuri transilvane râurile-s argintii.
Ne-au călcat copite multe, mulți țărână au rămas;
Și din munți crescut-au moții, fala mândrului Ardeal;
Tulnicau văile toate, dintr-un deal înspre alt deal...

Tulnicele sună iară, curg pe Crișuri amintiri,
Satele-s muzee grele, cu pereți de codru-adânc.
Intră în străfund izvoară, pe sub nori trec turme albe,
Roua-i aurul de ziuă din lumina rece-a lunii
Și în Apuseni răsună fluierele din străbuni.
Pe sub ziduri iese fierul – cel de plug și cel de spadă –
Peșterile-s catedrale cu potire de zăpadă.
Pe cărările spre Vidra și spre Țebea, spre Abrud,
Urcă dorurile toate și se-ncing până-n amurg.
Peste Padiș toacă brazii, umplând inima de liniști,
De-l auzi horind pe Iancu hora Celui frânt pe roată...

Lin coline vin spre tine, umbra îți rămâne-n pajiști –
Cu pecetea cea de suflet imprimată-n ȚĂRI DE PIATRĂ.

Găsim în opera sa un naționalism consecvent, puternic spiritualizat, afirmat limpede și transfigurat cu mijloacele oferite de subtilitățile artei epice.

În această operă, forma străveche și foarte stabilă a romanului (ea vine spre noi din Antichitate) a fost utilizată pentru a comunica, în egală măsură, un naționalism ferm, dar și un umanism neabătut, dedicat oamenilor de pretutindeni, așa cum sunt ei, în cel mai autentic spirit al moralei creștine ortodoxe. Naționalismul său puternic interiorizat, transfigurat și proclamat artistic este expresia valorilor culturale, civice și morale, care l-au zidit sufletește, dar și al dragostei și al respectului total față de infinita bogăție spirituală a neamului omenesc de pretutindeni. Forța ideilor și convingerilor lui Mihail Diaconescu lucrează temeinic în cultura română de azi.

„Personalitățile de cultură și operele lor, remarcă părintele profesor Dumitru Radu în legătură cu personajele diaconesciene, determină mersul ascendent al istoriei spirituale a lumii. Sfinții, teologii, filosofii, savanții, juriștii, logicienii, pictorii, scriitorii, preoții, ierarhii, monahii, sihastrii, dascălii, sculptorii, muzicienii, actorii, constructorii, tipografii, aurarii și învățăceii tuturor acestora, pe care Mihail Diaconescu îi evocă atât de insistent în romane, ilustrează și determină evoluția spirituală a neamului românesc în timp și în lume. Ei contribuie, fiecare după puterile sale, la sfințirea pământului românesc prin creații orientate de cele mai nobile aspirații spirituale. Ei trăiesc mereu amenințați de pericole copleșitoare, în epoci de criză socială profundă, și își pun întrebări grave, insistent reluate, despre semnificațiile cele mai înalte ale vieții lor.

Sensul istoriei este obiectul cel mai important al gândirii lor creatoare." (cap. *„Magul de la Vulturești" sau mitul Mihail Diaconescu. Datoria morală a elitelor,* pag. 359-360).

Cărți și autori

Drumul fermecător

Gabriela CĂLUȚIU-SONNENBERG

***Nu-mi amintesc când am citit** ultima oară o carte așa splendid scrisă; multe pasaje m-au mișcat până la lacrimi... Sper din tot sufletul că presa noastră, cea obsedată de celebrități, va face o excepție de la meniul ei obișnuit, atrăgând atenția cititorilor asupra unei opere de literatură adevărată,* spune un comentator al reputatului *The Telegraph* din Londra cu referire la o carte scrisă despre România: *Along the Enchanted Way – A story of Love and Life in Romania,* autor William Blacker.

Ziaristul cu pricina nu e singurul încântat. „Captivant", „aproape de sufletul meu", „farmec e cuvântul cel mai potrivit", „umor, poezie și pasiune", „bine scris, cuceritor, extrem de original", sunt calificativele venite din partea altor critici britanici.

Cum să reziști, român fiind, tentației de a o citi? Cât de rar avem ocazia de a ne vedea prin ochii altora! Și cât de des ne sunt servite păreri preconcepute sau, mai rău, opinii bine frizate, ca să nu ne simțim cumva lezați!

Nu e cazul lui William Blacker, care își propune în mod expres să spulbere „miturile moderne" inventate despre o Românie care nu există, emise de unii care adesea nici n-au văzut țara cu proprii lor ochi sau care judecă doar la suprafață, manipulați de presa știrilor de senzație.

După șapte ani petrecuți în România, nu în capitală, ci în creierul munților, prin sate cu străzi încă neasfaltate din Ardeal, Blacker nu suflă o vorbă despre conți vampiri, copiii străzii, câini vagabonzi sau hoțomănii țigănești. Cu toate acestea, sau poate tocmai de aceea, reușește să fascineze mai mult decât au făcut-o mințile fanteziste care se dedau la speculații elucubrante despre plaiurile mioritice. Adevărul, ca de obicei, atunci când e spus curat, emoționează mai mult decât orice produs al imaginației.

Poate că mirajul cărții se explică prin faptul că Blacker a scris-o în mod expres pentru conaționalii săi, pe care dorește să-i deturneze de la direcția greșită a opiniilor prefabricate despre România. Cu atât mai interesantă devine pentru noi, cititorii români, incursiunea în propria noastră lume, privită parcă invers, printr-un ochean întors.

„Uneori ai impresia că-ntreaga ta viață converge spre un singur moment, în care cu simplitate și claritate iei hotărârea să faci ceva care schimbă totul, definitiv", spune eroul unui film la modă, *Avatar*, atunci când ia decizia de a renunța la destinul său de pământean, devenind cetățeanul unei planete neatinse de virusul uniformizării. Așa trebuie să fi simțit și William Blacker atunci când, curios să vadă Europa de Est după dispariția Cortinei de Fier, s-a oprit într-un sat maramureșean rupt parcă dintr-o realitate paralelă și... s-a hotărât spontan să rămână acolo.

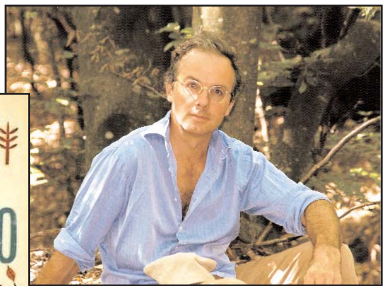
Opțiunea sa radicală de a locui la țară pe timp nedeterminat (la stabilire, autorul n-a făcut un plan, nici cincinal, nici pe vecie, și nici provizoriu), departe de confortul și de facilitățile care literalmente i-au fost puse în leagăn, e dovada unui caracter integru și bine conturat, cu calități morale de valoare, impresionant. Cine oare, indiferent din ce mediu provine, se mai încumetă să facă un asemenea pas definitiv? Cine alocă ani din viață unui asemenea ideal pe care mai nimeni, nici cei mai apropiați, nu l-ar fi luat în serios de la bun început?

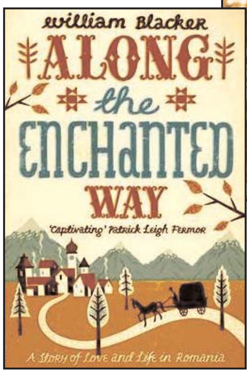
De-a lungul drumului fermecat – Povestea unei iubiri și trăiri în România se citește fluent și fără sincope, deși acțiunea ei nu e palpitantă ca a unui film de aventuri, ci armonios-ritmică, precum ciclurile naturii și ale vieților protagoniștilor ei: țărani maramureșeni, țigani maghiari, sași ardeleni, români din Podișul Transilvaniei și... un englez care vorbește dialectul din nord, își cumpără coasă și cal, renovează casele celor plecați spre alte zări, se îndrăgostește de temperamentul vulcanic al țiganilor și prinde gustul bucatelor și obiceiurilor din străbuni.

Setea lui nestăvilită de a cunoaște cât mai mult din tradiția ancestrală îi atrage simpatia celor în mijlocul cărora s-a strămutat, dar trezește și dorința unora de a profita de pe urma lui, respectiv animozități, acolo unde prejudecățile și autoritățile locale se tem de orice schimbare, fie ea și în bine.

Autorul, în același timp și personaj principal, dă dovadă de curaj atunci când se aliniază datinilor locale, adoptând inclusiv portul popular, nu din dorința de a se deghiza, ci pur și simplu pentru că recunoaște că acela este modul ideal de a te îmbrăca în climatul și condițiile de viață de la fața locului (nu degeaba costumul cu opinci s-a cristalizat pe parcusul a sute și mii de ani; să vedeți ce teorie bine fundamentată are William pentru a salva de la dispariție acest complement vestimentar!).

Curajul necesar adaptării menționate în paragraful anterior este unul și același cu curajul opunerii față de normele oarbe și absurde, care se ploconesc mottoului „de ce să schimbăm

ceva, dacă așa a fost dintotdeauna?" Aici, personajul-autor se opune nedreptății, după cum îi dictează instanța morală proprie, observând că ceva deviază de la făgașul echilibrului. Actele sale comportamentale sunt mai curajoase decât ale celor care preferă soluția nedreptății, motivând palid că ar fi mai simplu de supraviețuit așa.

E-adevărat că uneori dă dovadă de mai mult atașament față de glie decât mulți dintre localnici, dar nu-nseamnă că ar condamna pe cineva. Nu transpare nicăieri nici urmă de critică la adresa celorlalți. Tabloul general e oricum mult prea complex pentru a putea fi ciopârțit transant în „buni" și „răi", „activi" și „inactivi", „alb" sau „negru". Dimpotrivă, ideea că tocmai coloritul divers al lumii noastre este cel care ne conferă farmecul unic și caracterul autentic este cea care câștigă teren.

William Blacker învață de la gazdele sale – un cuplu de țărani demni și respectați – nu doar limba, ci și dedesubturile vieții lor simple, patriarhale, acele lucruri care nu se transmit conștient, dar pe care el se încăpățânează să le formuleze în cuvinte, spre amuzamentul celor din jur. O face, în parte, pentru că asta știe să facă cel mai bine, să scrie, și în parte pentru că simte că dacă n-o face el, n-o va face nimeni și, mai ales, pentru că știe că acele lucruri sunt, de fapt, făcute pentru a fi „imposibil de spus".

Pariu asumat, pariu câștigat! Cuceritor, precum farmecul pe care nu întâmplător l-a inclus în titlu, britanicul încăpățânat ia taurul de coarne și ne face cadoul cel mai frumos posibil, cel care ne redă pe noi înșine nouă, naturii noastre intrinsece, pe care n-am uitat-o, dar poate am... marginalizat-o puțin.

Dintre evenimentele care punctează viața obștii satului, legate de muncile agricole, de succesiunea anotimpurilor sau de ciclul vieții, înmormântările se remarcă în mod special, nu pentru că ar fi un subiect spectaculos, ci pentru că sunt descrise cu un amestec de luciditate, smerenie, mirare și umor delicat la care nimeni nu s-a încumetat până acum. Tonul mișcător, dar fără patetism, se potrivește ca o mănușă tragismului și implacabilului situației. Lui Blacker îi reușește fenomenalul șpagat între vesel și trist, performanță pe care doar înțelepciunea populară o poate egala, aceea de a zugrăvi neutru, dar absolut, cel mai captivant ceremonial încărcat de sensuri din viața comunității, „plimbarea imaginară", compactă, pe fragila linie de demarcație dintre viață și moarte, dintre spus și nespus, dintre revoltă și împăcare, dintre durere și desprindere fericită. Nu scapă ochiului său veșnic treaz nici comentariile admirative la adresa vestimentației îngrijite a defunctului pe ultimul drum, dar nici eleganța gesturilor ritualice, pline de demnitate, ale familiei îndoliate, nici crescendoul tragic al bocitoarelor și nici sticla de horincă strecurată în sicriu, ca merindă pentru ultimul drum.

Ca probă de umor nevinovat, fără intenție, merită exemplificată întrebarea candidă a englezului cu privire la sensul mistic și la eventuala semnificație adâncă a borcanului cu nisip în care arde o lumânare, pe care-l vede în repetate rânduri așezat pe pieptul morților în timpul priveghiului. Pe măsura întrebării, răspunsul țăranului e la fel de dezarmant: „Borcanul cu nisip e util ca să nu se răstoarne sau să se stingă lumânarea". Superb! Dovadă că nu trebuie să ne cantonăm în ezoterisme, căutându-le acolo unde nu sunt, unde e doar viață în stare pură.

O altă mirare și probă de foc pentru autor este cea legată de sacrificarea porcului în ogradă. Onoarea de a gusta nu doar o dată, ci chiar de două ori din urechea porcului Grigore, cu care apucase să se împrietenească înainte, îi e fatală bietului William. Nu reușește să înghită șoriciul, lăcrimând ca un copil care refuză convertirea la canibalism, sub privirile amuzate ale maramureșenilor contrariați.

Sunt multe pasajele de acest gen, care fac deliciul cititorului, răspândite generos pe tot parcursul volumului de 300 de pagini, dar ar fi păcat să le divulg aici. Merită citite și gustate pe îndelete de cititor în liniștea propriei sale singurătăți.

Farmecul menționat în titlu nu e doar o figură de stil, el e interpretat chiar practic de mulți dintre protagoniștii care-l suspectează că ar fi victima unor farmece tipic românești, vrăji necurate care nu sunt rare pe la noi, dar care se pare că pe Insula Albionului sunt la fel de exotice ca și șarpele boa.

Filonul fantastic ocupă un loc de frunte în carte, intervenind pe parcurs în diferite ipostaze, sub forme și varietăți neașteptate, care se pare că ne dau o notă de exotic în ochii străinilor: farmecele de dragoste, deochiul, blestemul, slujbele negre și vrăjitoarele albe sunt elemente frecvente, pe care cititorul le întâlnește cu surpriză în satul contemporan, de parcă ar fi coborât direct în lumea lui Sadoveanu. La fel de surprinzătoare e și practicarea unor îndeletniciri demult uitate, cum sunt potcovarul, povestitorul satului sau făuritorul de coase, meșteșuguri care au supraviețuit până astăzi și se practică pentru că e nevoie de ele, nu pentru că ar reprezenta o atracție turistică.

Lucrurile cu care poate ne-am lăuda noi, cele legate de progres, nu-l impresionează așa de mult cum o fac cele simple – aproape că-mi vine să le spun *momentan veșnice,* dacă n-ar suna așa imposibil, dar în spațiul nostru rural, amenințat pe zi ce trece de iminența uniformizării cu restul lumii, exact acesta e stadiul pe care el l-a „fotografiat": stadiul în care vestita „veșnicie de la sat" pare a fi pe cale de a se destrăma.

Așa se face că învățăm de la el să prețuim iarăși tradițiile, natura și înțelepciunea înnăscută a neamului. Și da, învățăm și că unele lucruri încă mai trenează, că există corupție și rea-voință și pe la noi, ca peste tot, dar toate astea nu pentru că autorul ni le-ar sugera, ci pentru că reies singure, din context.

Asemeni medicilor, obligați jurământului lui Hipocrat, gazetarul William Blacker ia în serios regula imparțialității jurnalistice și se rezumă la a observa și a relata, abținându-se de la verdicte, fără a judeca pe nimeni. Dar o face cu o delictatețe și o implicare care topește inima oricui.

Eseul cultural, între filosofie și publicistică

Aureliu GOCI

La fel ca alte lucrări ale dlui Alexandru Surdu, și volumul *A sufletului românesc cinstire* (Ed. Renaissance, București, 2011) se află la frontiera filosofiei cu alte domenii intelectuale, în interferența componentelor unui univers cultural care definește, într-un moment istoric precizat, specificul spiritual. Cele 16 texte vizează o problematică diversă, de la sfera didactică la folcloristică și de la arta scrisului și logica istoriei la componenta religioasă și la metamorfozele gândirii economice.

Sunt eseuri flexibile, care mizează pe digresiunea susținută estetic și prin gândirea speculativă, încercând să aducă noutăți ori nuanțe în zone binecunoscute și de interes general și nu neapărat să deschidă perspective inedite ori interpretări noi.

Distinsul academician, am zice, exclude abordarea strict academică, a unei supra-specializări, pentru a îmbrățișa ținuta cercetătorului aplicat, scotocitor, dinamic, accesibil, de – cum se zice – „truditor” în spațiul inefabil al filosofiei culturii, continuând un proiect inițiat și imaginat de Constantin Noica, prin care se comentează diferite teme și personalități dedicate acestei sfere spirituale.

ASTRA, proiect cultural complex, conceput pe ideea națională și specific românesc, în orizontul social și politic din ultimele decenii de existență ale Imperiului Habsburgic, rămâne o temă reiterată, după cum prima Școală Românească de pe lângă Biserica Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului și Muzeul ei extraordinar reprezintă o altă preocupare statornică a acad. Alexandru Surdu, iar alte studii sau articole întreprind alte „aventuri filologice”, precum istoria Codicelui de la Ieud.

Dl. Al. Surdu elaborează cărțile sale numai într-o stare de empatie cu subiectele alese, nu scrie decât despre ceea ce îi place, ce susține afinități sau generează o atitudine într-un spirit comparatist și în zona „umanioarelor.” Istoria, pedagogia, lingvistica, geografia, sociologia reprezintă zone interferente și adiacente, dar oricum premeditate de literatură. Indiferent de specificul lor și de aplicația exercitată, studiile și articolele, fie de istorie, pedagogie, sociologie sau istorie literară, au un marcat caracter eseistic, inovator, chiar nonconformist, cu fine intuiții în zona atitudinilor personalizate.

A sufletului românesc cinstire reprezintă a treia carte de eseuri, în format mic, de buzunar, din seria de Comentarii (cu termenul în accepția lui Constantin Noica), după *Comentarii la rostirea românească,* Editura Kron-Art, Brașov, 2009, *Izvoare de filosofie românească,* Editura Biblioteca Bucureștilor, 2010, constituind, probabil, o trilogie a demersurilor interdisciplinare.

Învățătura implicită a cărturarului ar fi: *înapoi la text,* înapoi la cele mai vechi texte românești, pentru a înțelege corect viața națională și specificul sufletului românesc în viziune istorică și în diseminare teritorială. Meditațiile cele mai profunde și comentariile cele mai strălucite pot fi descoperite în texte vechi, în intervențiile creatorilor anonimi sau în opera unor personalități de altă factură – precum marele economist Petre Andrei, pentru că acolo se descoperă atitudini și viziuni autentice, nefalsificate de intenții.

Autorul apelează chiar la etimologia lingvistică (*Cetatea cu nume de regină*) pentru a descoperi semnificații uitate în numele unor orașe, dar încă și mai devoalat patetice sunt parantezele memorialistice, care par decupate dintr-o arhaitate incredibilă.

Chiar dacă parcurgem o perioadă confuză, dl. academician, cu viziunea sa benefică, apolinică, asupra capacităților poporului român, descoperă totuși o rază de lumină pentru salvarea și eflorescența sufletului (spiritului) național. Soluția? Munca, hărnicia de care am dat mereu dovadă și o mai performantă organizare socială a inteligenței noastre istorice.

Mai presus de toate, aflăm de la el cum este când iubești România nu pentru că ești „rudă” cu ea, ci pentru că te convinge. Aflăm poate multe lucruri pe care le intuiam. Nu ni le spune cineva care se pricepe la ele, ci unul care le descoperă și le colecționează zi de zi, ca pe niște mărgele înșirate pe ață, cu bucuria neștirbită a copilului netarat, capabil a le încadra la nivel macro cu discernământul adultului, asamblându-le într-un cadru mult mai larg, raportat la lumea din afară. Blacker ni le spune toate răspicat, fără ascunzișuri sau falsități, cucerindu-ne din primul moment.

Spre deosebire de noi, care privim „detaliile” perene din moștenirea ancestrală ca pe un „dat”, cam demodat, dar de la sine înțeles, jurnalistul care a cutreierat lumea știe ce anume ne individualizează în raport cu alte nații, simte că nu suntem comparabili cu nimic din altă parte și, mai grav, simte că planează un pericol. El se încumetă să facă un pas în apărarea acestor valori, mobilizându-se nu doar pe sine, ci și pe alții.

Calități are multe cartea aceasta, dar poate chițibușul ei cel mai de preț este acela că redă imaginea noastră într-o oglindă curată, fără patima care de bună seamă i-ar fi fost fatală dacă ar fi fost scrisă de un cronicar de pe la noi. Proverbialul calm englezesc, dublat pe alocuri de nota de umor dulce-amărui specific britanicilor, face din această relatare un adevărat giuvaer, arareori părtinitor, niciodată jignitor. *Noblesse oblige!*

Ceea ce nouă poate ni se pare desuet, pueril, depășit, revine cu avânt în atenția publică și ne produce acea revelație pe care o bănuiam, dar pe care încă n-am avut curajul s-o strigăm în gura mare: România este într-adevăr fermecătoare, e altfel, și asta nu doar de ieri-alaltăieri, de când cineva cu talent inventiv a propagat acel slogan turistic subordonat obligației de „a fi altcumva”, pentru a deveni atrăgători pentru turiști, de dragul impactului forțat de împrejurări și de împrejurimi, dar nu de preaplinul care vine dinăuntru.

După ce am ciugulit pentru curioși doar câteva dintre savuroasele detalii ale relatării, revin la mesajul de ansamblu, care face ca acest volum să nu fie uitat după prima citire, ci să bântuie mai departe prin mintea celor care au apucat să se „contamineze” cu dragostea necondiționată a acestui autor pentru cauza aparent pierdută a unei lumi pe cale de dispariție. Și din nou am impresia că până aici a fost ușor tot ce am scris, ca o divagație de la esențial, ca un fel de amânare de la „ruperea de nori” pe care aș dori să o provoc aici. E vorba de mult mai mult decât despre simpla poveste a unui plai cu dor, fie el și de baladă, e mult mai profund decât sensibilizarea unor suflete receptive la frumos, la speranță, la viitor.

Conexiunea pe care o fac eu – și cred că și autorul e de aceeași părere – e de domeniul pragmatic și mult mai general, din păcate, la fel ca toate ideile care au schimbat cu adevărat fața lumii. Problema pe care Domnia Sa o supune discuției nu e doar cea a *unei* lumi pe cale de dispariție, ci a *întregii lumi care se surpă,* a întregului „balast” pe care îl aruncăm peste bord pentru a progresa.

Firește că trebuie să fim dispuși să facem sacrificii dacă vrem să progresăm, dar întrebarea pe care o pune autorul e mult mai subtilă: de unde știm că progresul este cel care ni se pare nouă a fi?

Suntem dispuși să punem la bătaie și ultimele bastioane planetare de conviețuire pașnică dintre om și natură în favoarea standardizării forțate, când omul preia comanda și natura se... adaptează? (Darwin zice că se poate.) Dacă da, atunci cine ne garantează că suntem suficient de „copți” pentru a face față situației, pentru a lua frâiele în mână? Oare natura e de acord? Dacă nu consimte, suntem suficient de receptivi pentru a capta la timp răspunsul ei? Ce garanții avem că țelul nostru obsedant e corect? E sigur că nu greșim atunci când pretindem că am fi deținătorii căii unice?

Exemplul asfaltării străzilor din satul maramureșean în care autorul și-a stabilit gospodăria după șapte ani de superbă aclimatizare spune multe. Ceea ce pentru el e un dezastru, pare a fi o binecuvântare pentru toți ceilalți. Expresia veștejită „neted ca-n palmă” e înlocuită cu entuziasm de „neted ca asfaltul”.

„Copiii nu vor mai putea să se joace pe stradă”, argumentează William.

„Nu-i nimic, se vor juca în altă parte”, îi răspund vecinii.

„E drept, dar atunci vor fi departe de câmpul vostru vizual și veți începe să vă faceți griji din pricina lor!”, insistă William. Cu toate astea, nimeni nu-l bagă-n seamă până la momentul în care unul dintre cei mai destupați la minte băieți ai satului cade victimă unui absurd accident cauzat de excesul de viteză.

Și totuși, lumea continuă să-și dorească „progres”. De vină sunt reclamele de la televizor, care îndeamnă la cumpărat de toate, inclusiv gheară cu braț extensibil, pentru scărpinat spatele, aparat care vine la pachet cu un săpun lux, gratuit, made in China...

Uneori, goana după progres nu se deosebește cu nimic de orbirea proprie fundamentalismului religios. A pretinde că urmărești ceva „benefic pentru toată lumea” presupune să știi ce anume își dorește fiecare și să uiți că nu toți ne dorim aceleași lucruri. Chiar dacă în esență sunt total opuse, capitalismul și comunismul au ceva în comun, ceva care nu funcționează bine: prezumția uniformizării nevoilor noastre, ideea că suntem cu toții identici sub aspectul resorturilor interioare. *Progres* e un concept larg. Pas de ține pasul cu el.

Har Domnului, nu este așa! Tot mai mulți sunt cei care se opun valului. Omenirea are din ce în ce mai mulți exponenți care, asemeni lui William Blacker sau, să zicem, eroului Jake din filmul *Avatar,* nu doar renunță la „binecuvântările” modernității, alăturându-se populației băștinașe, ci mai au și puterea de a explica, argumenta, de a convinge și comunica celorlalți motivele deciziei lor.

Închei tot cu un citat dintr-un recenzent britanic: „Povestea e scrisă așa de bine, de afectuos, de delicat și mereu interesant... m-a făcut să râd și să plâng... e de departe cea mai bună carte pe care am citit-o despre această parte a lumii” (Jason Goodwin, istoric și scriitor englez, născut în 1964).

Nouă nu ne rămâne decât să sperăm că într-o bună zi nestematele culese de William Blacker pe traseul său încântător, printr-o Românie distilată în retortă de whisky, dar sublimată în horincă de calitate supremă, vor fi accesibile și în traducere în limba română, așa cum ar merita și Domnia Sa, dar mai cu seamă noi toți.

(Spania, martie 2015)

Cărți și autori

Din păcate, epoca de indolență și decrepitudine pe care o trăim va rămâne ca un fel de avanpremieră a Apocalipsei: „Lucrurile, din păcate, stau tocmai pe dos. Câinii nu mai umblă de mult cu covrigi în coadă, deși aleargă acum hămesiți pretutindeni și chiar se strâng în haite, iar pe deasupra lor trec stoluri negre de ciori și de corbi în căutare de hoituri, în timp ce cloțanii ies chițăind de prin munți de gunoaie lăsate la dospit și aleargă pe străzi ca-n vremuri de ciumă. Vezi pretutindeni ruine de fabrici și uzine, ziduri de hale prăbușite, silozuri goale și ruginite scârțâie în vânt, și atârnă parcă din nori macarale părăsite ca niște spânzurători uriașe, peste ziduri lovite de basculante, pe care le sparg apoi nevoiașii cu barosul, ca să tragă din ele sârme și fiare coclite. Ogoarele se întind năpădite de pir, de rogoz și scaieți, arse pe alocuri de foc și năpădite de soare, se risipesc treptat semănând a pustie. Porcii, caii și toate vitele au fost lăsate să moară de foame, rozând la zăbrele de cușcă, la fel ca găinile care se mâncau unele pe altele sau erau arse cu rațe și gâște cu tot în crematorii de către călăii îmbrăcați în salopete de cosmonauți. Vezi pretutindeni scene de groază, ca după războaie atomice închipuite, și te ferești când bate vântul și răscolește praful, ziarele vechi și pungile goale, să nu te calce cumva, din goana cailor, cei patru cavaleri ai apocalipsei."

Sufletul românesc care este și spirit plenitudinar, chiar dacă nu a descoperit căile să se bucure de existența în *Grădina Maicii Domnului,* mai poate fi trezit din letargia nepăsării și disoluției: „Oricum ne-am imagina sufletul nostru, ca spirit sau ca duh, el este legat de locurile acestea: de munți, de plaiuri și de ape, de bărăgane și de mări, din care s-a ridicat, cu voia Bunului Dumnezeu, și în care se va întoarce. Pe teritoriul acesta imens al traco-geților, creștinați de Sfântul Apostol Andrei, din care ne-a mai rămas astăzi doar o parte din pământul românesc, la care se uită vecinii noștri, aduși de vânturile pustiei, ca vulturii și corbii.

Dacă pământul acesta a fost cu adevărat Grădina Maicii Domnului, cea făcătoare de minuni, și dacă sufletul românesc are o bună parte cugetătoare, speculativă, cum a și dovedit-o de-a lungul ultimelor două milenii de dreaptă credință, atunci, în ciuda vremurilor grele care s-au abătut din nou asupra noastră, sufletul acesta ar putea fi trezit la nemurire, prin vorbe frumoase, prin epode, prin meditații și prin rugăciune."

În *Cuvântul înainte* care apreciază situația de azi a României ca pe o Apocalipsă, autorul nu ezită să afirme că limba cea dulce românească este limba în care vorbește câteodată Dumnezeu.

Limba rămâne elementul fundamental care definește orice creație și orice activitate. Astfel, Mircea Vulcănescu a formulat o serie de întrebări privind caracterul național al filosofiei scrise în limba română. Iată această clarificare esențială în comentariul academicianului Alexandru Surdu: „Mircea Vulcănescu a vorbit despre posibilitatea unei filosofii românești, bazată pe limba română, găsind cuvinte cu semnificații filosofice care nu se mai află în alte limbi. A vorbit despre *ins, fire, chip, rost,* despre originea lor, încărcătura lor sentimentală românească, legătura lor cu destinul și trecutul nostru, cu credințele și speranțele noastre, schițând pe baza acestora un sistem filosofic numit *Dimensiunea românească a existenței* a desăvârșit Constantin Noica în *Rostirea filosofică românească,* răspunzând astfel pozitiv la întrebarea lui Mircea Vulcănescu: În ce măsură se poate vorbi de o filosofie românească? Se poate vorbi în măsura în care o putem rosti în limba noastră."

Mai multe studii fac o apologie a instituțiilor care au susținut cultura poporului român în Transilvania, de unde s-au generat atitudinile, inițiativele și cărțile favorizante unui discurs exegetic ori speculativ.

Lacrima Anei

Un poem de Nicolae Dragoș a mai fost reluat la această rubrică, în numărul din luna mai a anului trecut. Ulterior, scriitorul ne-a semnalat un întreg ciclu de poeme dedicate meșterului Manole și Anei, cu titlul „învingătorul învins", apărut în volumul său *Coloană de-a lungul,* publicat la Editura Eminescu, în anul 1971, sub mottoul *...pe Argeș în jos/ când Manole sfântu'/ și-a visat mormântu'*. Reluăm din acest ciclu mai multe poeme.

prevestire cu Ana

Vai, cade Ana, îndelung în ziduri
țipăt cu jertfă, smuls naturii
țărm putrezind sub ploi, fără de sine
deschisă poartă-n drumurile urii

cu ochi inert, încețoșat
de sub cupolă, dumnezeu pândește
– nesigur semn de întrebare –
var și vopsele-i tremură pe dește.

geometrie refuzată

Pădurile-n galopuri
încep să mă-mpresoare
umbre aud fugind
din căprioare
rob sub cupole-nvinse
de mii de ani
eu, Meșterul Manole plâng.

nu!
trupul de femeie-i prea fragil
și prea duios, și-ar plânge
ape-n ziduri

nu!
mănăstirea-ar fi o-ngenunchere
cupola, biată rugă de-ndurare

nu, Ană, uită drumul,
pasul
de ochiul meu, ascunde-ți-l!
subțire
mă-nvăluie destinul
când, nemilos, compasul
te-ncercuie în zid
de mănăstire.

testament

Var și cărămidă, nouă meșteri mari
trunchiul mi-l râvnește zidul nesupus
munți și păsări fie clipei lăutari
înălțați zidirea tot mai sus, mai suuus!

strângeți trupu-n lanțul varului, zidiți
gleznele în piatră, umerii-n crenele
ochii-n colonade – tragici și smeriți
lacrimi de vă-ncearcă, mă ziditi în ele!

vis de templu

Plânsă pe odoare
veștedă culoare

părul, tragic haos
zbor uitat în naos

ochiul princiar
soare pe altar

glasul, cântec slobod
zbucium lin de clopot

prin vitralii oarbe
noaptea văzu-mi soarbe

...Ană, Ană, Ană,
culcă-te-n icoană!

imperiul după

Mă întrebați: ce va fi după?

vă aud inimile împovărate cum întreabă
le știu tremurătoare în mistriile
abur alunecând pe umerii
agonizând în perete

mă întrebați: ce a fost înainte?

vă aud ochii neliniștiți cum întreabă
ei care văd și înțeleg frunzele, apele
ei care văd și înțeleg munții, păsările
rădăcinile, soarele, luna,
sânii femeilor, mersul ezitant
al puncilor
ei care văd și înțeleg Anele
ei care văd și înțeleg
toate câte s-au născut
pentru a fi înțelese
în marea trecere a lumii
mă întrebați: ce este acum?
când sunteți încă datori mistriei

nouă meșteri mari
sălbatecă vietate, visul
tresare în cupola mănăstirii
trece-n culori și-n arcade

gândite, cu uitarea cea de pe urmă
încep cupolele să-și spună
vestea de a fi fost

sunt până dincolo de mine încercuit
în umbre, în cărămizi
cu prețul secundelor

fruntea s-a boltit fără să vadă
zborul cupolei, insinuantul chip
al jumătății de univers

voi, nouă meșteri mari, desenați
în arcade
promisa limită fără sfârșit a cupolei
căutați în rădăcina zidirii
semnul de vârf, mercurul
suitor prin nevăzute vene
ascuns în armoniile trezite una din alta
cum pruncul din patimă și lacrimă
cum piatra din neîncetata moarte
a râului
cum râul din vanitatea muntelui
de-a plânge
și marea din credința râului că numai
negându-se pe sine, adevăratul,
se cunoaște

cu prețul secundelor
ochii au amurgit
umerii și-au întors aripile-n adânc
către locul dintotdeauna al echilibrului
(numai prin întoarceri la matca dintâi
posibilul triumf al zidirii strigă în cupolă
în orizontul de sus al jertfei mele, când
pelerin fără trup, urc
munții, cobor văile lumii –
întotdeauna rămâne o zare
inaccesibilă sângelui viu)

voi, nouă meșteri mari, părăsiți
ultima lumină a ochilor mei
ce caută zborul nepieritoarelor stele
părăsiți arcadele orizontal desenate
ale frunții, culcate sfielnic pe ziduri
să nu mai nărui trupul
părăsiți sfidătorul ceas când
fiecare moare-n celălalt
până sus, către cer, bolta urcați-o
egală lui, sfidare din stâncă zidită

nouă meșteri mari
Ană, uitarea-mi din urmă...

de coloane mă rup
și devin mănăstire

sângele, sângele
arde-n mistrii.

șoaptă ultimă

Și calcă, Ană, lin
fără să vezi
cum zidurile-ncremenite tac

aleargă lin
prin pajiștile verzi

hlamidă fie-ți
tremurul din lac

alungă-ți ochii, Ană,
din desene
de mucenici cu iarnă
învălmășită-n vene
și-ntemnițată neființă-n gene

în noaptea mănăstirii
râzi, Ană, pentru mine

nu căuta cu degete
sub varul
palid de vremuri
trecătoru-mi chip

nu-ți umili genunchii
la altarul
iluziei jignite
în abur-arhetip

nu crede-n sfinți
în christ nu crede, Ană,
refuză deznădejdii
vremelnicul păcat

din zid îți strig
„ești singura icoană
sub crucea mănăstirii
o juuur
alt dumnezeu
n-a existat!"

Arta războiului

Ion PĂTRAŞCU

Măreţia civilizaţiei chineze, ajunsă până în zilele noastre, fără fracturi şi de fiecare dată pe planuri superioare, se datorește, printre mulţi alţi factori, şi propriei concepţii militare, care descinde şi ea din filosofiile tradiţionale, din îndrumările marilor gânditori ai antichităţii. În înţelepciunea lor, aceştia susţineau că războiul nu este benefic şi, de aceea, el ar trebui pornit doar atunci când nu mai există o altă cale. Mai era şi ideea că *omul binevoitor nu are duşman sub ceruri.* Printre aceştia, se impune şi Sun Tzu, un renumit general şi filosof al antichităţii, care a lăsat moştenire o carte de căpătâi pentru tacticienii şi strategii lumii. Este lucrarea clasică, cunoscută sub numele de *Arta războiului,* care continuă să fie predată şi astăzi în toate academiile militare din lume. Sub acest titlu se află, de fapt, *arta păcii,* respectiv arta de a obţine *victoria fără luptă,* care constituie deviza marelui strateg Sun Tzu. Cu o asemenea bază teoretică a culturii sale militare, China a traversat mileniile fără o gândire belicoasă, străină de ideea cum că *războiul este o continuare a politicii, însă prin alte mijloace.* Au cunoscut şi chinezii şahul, însă nu au agreat finalul jocului prin mat, adică totul sau nimic. Lor le-a fost şi le-a rămas drag jocul propriu, vechi de peste 4.000 de ani, *weichi* (GO în japoneză), care presupune libertatea de mişcare, incursiuni strategice, încercuire, capturare, răbdare şi flexibilitate, în cadrul unei campanii prelungite pentru supravieţuire.

Arta războiului, apărută în Perioada Primăverii şi Toamnei (770-776 î.Hr), face posibilă o primă ierarhizare a fazelor de rezolvare a unui conflict. Se indică, în primul rând, soluţionarea prin mijloace tactice, apoi diplomatice şi numai după aceea atacarea armatei inamice şi, respectiv, ocuparea unui oraş. Deci, prioritară era distrugerea rezistenţei inamicului prin tot felul de stratageme (*Cele 36 de stratageme* din *Arta războiului*). După Sun Tzu, războiul este o chestiune de viaţă şi de moarte, de securitate sau ruină. De aceea, războiul să fie pornit numai după ce au fost cântărite bine avantajele şi dezavantajele acestuia pentru supravieţuirea naţională. Toate războaiele, mai sublinia Sun Tzu, se bazează pe viclenie, ele fiind o *competiţie a înţelepţilor.* Pentru el, hotărâtor era avantajul strategic, adică să loveşti acolo unde inamicul nu se aşteaptă, cu mijloace indirecte, imposibil de anticipat; să transformi punctele tari ale duşmanului în slăbiciuni, iar punctele tale slabe, în puncte tari. Pentru aceasta, trebuie să-ţi cunoşti bine adversarul, lucru care se poate face numai cu oamenii şi prin oameni. Şi aşa apare cea mai timpurie teorie a spionajului. În accepţiunea clasicului chinez, noţiunea de cunoaştere este mai complexă. El spune: *cunoaşte-ţi inamicul, dar cunoaşte-te pe tine însuţi şi aşa poţi susţine o mie de bătălii fără pericolul înfrângerii.*

***Arta războiului* a lui Sun Tzu** i-a ghidat pe strategii militari spre victorie mai mult de 25 de secole. Dar nu numai pe ei. Oamenii de afaceri au făcut din lucrarea clasicului chinez un ghid preţios pentru domeniul lor de activitate. A apărut chiar un volum intitulat *Arta războiului de Sun Tzu pentru oameni de afaceri şi investitori,* semnată de Dean Lundall, specialist în arbitraj şi tranzacţii valutare. Aşa se face că opera lui Sun Tzu, inclusă de UNESCO printre capodoperele chinezeşti, nu mai este o lectură obligatorie doar în academiile militare, ci ea se află pe birourile directorilor executivi ai unor mari corporaţii, sublinia Dean Lundall. Volumul său este croit pe structura celor 13 capitole din *Arta războiului* a lui Sun Tzu şi, sub forma unor replici, prezintă modul în care strategiile învingătoare ale clasicului chinez pot fi adaptate astăzi la domeniul economico-comercial. Considerând că şi aici este vorba de supravieţuire într-un anume mediu ambiant, autorul subliniază necesitatea ca omul de afaceri să cunoască mai întâi circumstanţele în care se află el şi adversarii lui pe piaţa unde se acţionează şi abia după aceea să decidă dacă se aruncă sau nu în luptă. Din consideraţiile sale de natură economico-financiară nu puteau lipsi referirile la ideile clasicului chinez cu privire la faptul că războaiele se bazează pe viclenii, pe stratageme, pe folosirea spionilor. În acest sens, recomandările sale pentru oamenii de afaceri sunt cât se poate de transparente.

Preceptele din *Arta războiului* a lui Sun Tzu nu sunt mai puţin importante în plan politic. Cunoscutul om politic şi diplomat american Henry Kissinger acorda o atenţie specială acestei teme în lucrarea sa *Despre China,* tradusă şi în limba română. El evidenţia, în primul rând, faptul că doctrina militară chineză se deosebeşte fundamental de cea a Occidentului. Este o doctrină bazată pe subtilitate, care rareori vizează obţinerea unui rezultat printr-o înfruntare de tipul *totul sau nimic.* În opinia lui Henry Kisinger, Sun Tzu rămâne unul dintre cei mai străluciţi strategi ai istoriei, iar lucrarea sa se constituie într-un text fundamental, mereu actual, al artei militare. Cât despre gândirea strategică a ţării sale, Kissinger sublinia că *neglijarea preceptelor lui Sun Tzu a fost o cauză importantă a eşecurilor suferite de America în războaiele din Asia.*

Este cunoscut faptul că Henry Kissinger a avut numeroase contacte cu liderii chinezi, atât în etapa când se pregătea stabilirea de relaţii diplomatice între SUA şi China, cât şi după aceea. El a lăsat şi pagini antologice despre felul cum i-a perceput pe conducătorii chinezi: Mao Tzedong era filosoful rece, care-i trata pe interlocutorii săi de la înălţimi olimpiene; mandarinul Ciu Enlai conversa cu nonşalanţa şi înţelegerea superioară a unui înţelept confucianist; Deng Xiaoping se concentra în discuţii pe aspecte practice; Jian Zeming se abătea cel mai mult de la profilul politicianului din *Regatul de Mijloc,* dând expresie unui plan bine calculat de integrare a Chinei într-o nouă ordine internaţională. Kissinger a mai observat că ospitalitatea chineză urmează şi astăzi tradiţia imperială şi nu stilul contemporan, devenind astfel un important element de strategie. Din cele mai vechi timpuri, sublinia Kissinger, chinezul era omenos şi mărinimos cu vecinii care-i apreciau şi îşi însuşeau cultura sa. Ospitalitatea la curţile imperiale chineze avea reguli, dar şi ţinte, bine stabilite. La modă, erau *cele cinci ispite,* cristalizate prin dinastia Han (206 î.Hr. – 220 d.Hr.): haine şi trăsuri frumoase pentru a corupe ochii; bucate alese pentru a corupe gura; muzică şi femei pentru a corupe urechile; reşedinţe semeţe, cereale şi sclavi pentru a corupe stomacul; banchete, unde mâncarea şi vinul sunt primite chiar din mâna împăratului, pentru a corupe minţile.

Tot în dinastia Han apare şi *diplomaţia mireselor:* curtea imperială oferea prinţese drept soţii pentru prinţii sau regii popoarelor nomade din Nord, care ameninţau graniţele Chinei. Acestea porneau spre viitorii lor soţi însoţite de alaiuri numeroase, care se constituiau, de la început, în puncte de cultură şi influenţă. În zilele noastre, s-a vorbit tot mai mult de *diplomaţia zâmbetului şi a şarmului,* cu care China câştigă teren şi influenţă în lume. Politica externă chineză, spun analiştii în strategii mondiale, are o viziune proprie, cea a *armoniei,* a *unităţii în diversitate,* cu rădăcini puternice în învăţăturile marelui filosof clasic Confucius. Însă, astăzi, în plină globalizare, această diplomaţie chineză a armoniei se bazează nu doar pe cultura ei tradiţională, ci şi pe un calcul de oportunitate. Obiectivele majore ale politicii externe a Chinei sunt pacea şi dezvoltarea, din care rezultă cele trei armonii, proclamate de Beijing: *dezvoltarea paşnică, societatea armonioasă, lumea armonioasă.* China a ajuns la vârful piramidei de putere din lume întrebuinţând mijloace de influenţă puternice şi eficiente. Extinderea influenţei Chinei în lume se datorează nu doar atracţiei irezistibile a unei vechi şi strălucite civilizaţii, ci şi pârghiilor economico-financiare şi politice. În noile condiţii geostrategice, recomandările lui Sun Tzu privind cunoaşterea situaţiei de ansamblu, a adversarului şi a propriei persoane, împreună cu setul necesar de stratageme, dobândesc noi valenţe. Pentru a-şi susţine ritmurile înalte de dezvoltare şi pentru a deveni prima putere economică a lumii, China are nevoie, ca de aer, de materii prime şi de pieţe de desfacere. De aceea, ea caută să-şi asigure prezenţa oriunde sunt întrunite aceste două condiţii de bază. Succesele Chinei pe acest plan se explică şi prin faptul că extinderea influenţei ei nu este percepută drept o ameninţare pentru zonele vizate, întrucât demersurile chineze nu sunt de natură imperialistă, ca ale Occidentului din secolul al XIX-lea. Diplomaţia chineză, mult mai subtilă, cu rădăcini în *Arta războiului* a lui Sun Tzu, se regăseşte astăzi în strategia lui Deng Xiaoping privind *o ridicare silenţioasă a Chinei, care să nu sperie vecinii şi să nu perturbe pacea lumii.* De aceea, China este percepută drept *o putere mondială responsabilă.*

Este o strategie care dă roade. Dă roade în Asia de sud-est, unde China a devenit partenerul comercial numărul unu, depăşind SUA. Expansiunea sa economică şi demografică este expresia necesităţii de a securiza unele zone foarte bogate în resurse naturale precum ţiţei, gaze naturale, metale strategice etc. După opinia unor economişti, dominaţia economică chineză funcţionează şi ca motor al modernizării ţărilor din zonă. La fel şi în Africa, unde China pune la bătaie sume enorme pentru proiecte de cooperare economică. Este vizat, cu prioritate, ţiţeiul african (reprezentând 8,9 la sută din rezervele mondiale), în ideea de a-şi diversifica sursele de aprovizionare, evitând astfel o dependenţă prea mare de un Orient Mijlociu instabil. Aşa se explică şi faptul că China, spre deosebire de ţările occidentale, oferă ajutoare şi împrumuturi generoase, fără a acorda prea multă atenţie politicii interne a ţărilor africane partenere. Interesele primează! Şi în cazul Africii se observă cum expansiunea economică a Chinei este însoţită şi de o expansiune demografică. La nivelul anului 2007, peste 700.000 de chinezi se stabiliseră în ţări africane. Până la urmă, tot aurul negru motivează şi investiţiile masive ale Chinei în unele ţări din America Latină (Argentina, Brazilia, Chile, Venezuela, Bolivia, Cuba). Penetrarea puternică chineză pe piaţa latino-americană a subminat serios poziţia dominantă a SUA. Din datele publice, rezultă că, în ultimii 10-12 ani, relaţiile economico-comerciale ale Chinei cu ţările din zonă au crescut de 12 ori, în timp ce ale SUA abia dacă s-au dublat.

Şi, în fine, să revenim în vecinătatea Chinei, pentru a arunca încă o privire asupra unor aspecte mai deosebite ale raporturilor chino-ruse. Într-un articol anterior, aminteam că, prin tratatele inegale din secolul al XIX-lea, China a pierdut în favoarea Rusiei un milion de kmp din teritoriile aparţinătoare imperiilor Ming şi Qing, la care nu a renunţat niciodată. Dovadă şi declaraţia unor lideri ai comuniştilor chinezi din anul 1938: *China actuală nu este decât o parte din China istorică... Noi vrem să preluăm tot ceea ce s-a întâmplat între Confucius (sec.VI î.Hr.) şi Sun Yatsen (sec. XX).* Însă, chinezii au aşteptat cu răbdare până când condiţiile prielnice, de care vorbea Sun Tzu, s-au ivit în contextul actual al globalizării. Privind pe hartă, observăm că suprafaţa în dispută se întinde de la Lacul Baikal, până la Vladivostok, în interiorul căreia se află şi Mongolia. În opinia unor comentatori, Mongolia chiar pare decupată din trupul Chinei. Este un teritoriu vast, extrem de bogat în ţiţei, gaze naturale, cărbune, uraniu şi alte minerale strategice, cherestea şi cine mai ştie ce mai este pe acolo. Este o zonă slab populată, care, după părerea economiştilor, favorizează nu doar expansiunea economică, dar şi cea demografică a Chinei. Sigur, această evoluţie intră în conflict cu interese suverane ale Rusiei asupra teritoriului şi a resurselor naturale pe care le conţine. Însă, în condiţiile creşterii presiunilor occidentale şi americane de tot felul asupra Rusiei, parteneriatul ruso-chinez ar putea presupune şi unele concesii în Siberia.

Acum, să lăsăm Siberia şi să mergem şi în Europa, unde, la fel ca în America şi în alte zone geografice, întregi ramuri economice, comunităţi umane tot mai numeroase, chiar şi bugete de stat depind, în măsură sporită, de banii chinezilor. Astfel, China, folosind pârghii politico-diplomatice şi economico-financiare, a ajuns deja cea de a doua mare putere economică a lumii, cu influenţă tot mai mare pe plan mondial. După principiul vaselor comunicante, unii câştigă, iar alţii pierd.

Lumea muzicii

Muzica psaltică - izvor de inspirație pentru creația muzicală românească

Mihaela MARINESCU

Anul trecut, pe 2 noiembrie 2014, s-au împlinit 160 de ani de la „trecerea la cele veșnice” a protopsaltului Anton Pann. Cunoscut de publicul larg, de-a lungul timpului, în special pentru *cântecele de lume* pe care le-a compus, el reprezintă, de fapt, un început de legitimitate a muzicii culte românești, atât în genul laic, cât și în cel religios.

Un articol apărut, la 4 noiembrie 2014, în ziarul *Lumina* al Patriarhiei Române (*Anton Pann, vrednic slujitor al cântării bisericești românești*, semnat de pr. lector dr. Zaharia Matei), ne-a readus în memorie figura sa emblematică și ne-a predispus la o meditație asupra a ceea ce înseamnă el în istoria muzicii românești, de aproape două secole. Totodată, ne-a apărut în memorie muzica atât de inspirată a lucrării *Variațiuni simfonice pe un cântec de Anton Pann*, scrisă în 1955 de compozitorul Theodor Grigoriu, în care este evocată sonor tocmai personalitatea sa. De ce atunci, după 100 de ani, Anton Pann era un simbol reprezentativ pentru muzica românească, iar astăzi, după 160 de ani, ne incită la a ne pune întrebări de fond despre legitimarea identității muzicii românești culte în contextul muzicii universale europene?

Secolul al XIX-lea a însemnat pentru multe popoare, ca și pentru noi, trezirea conștiinței de sine și a dorinței de emancipare în cadrul imperiilor care le înglobau. Națiunile se consolidează prin cultură, iar cultura nu se poate lipsi de componenta muzicii. Adesea, tocmai acest element este ignorat sau mai puțin cunoscut, poate pentru că inefabilul muzical este mai greu accesibil și omul tinde să rețină concretul, materialul artistic scris sau desenat, vizual și palpabil, iar nu vibrația sonorului, armoniilor auditive care se pierd în spațiu. Că totuși omul are nevoie și de această componentă sonoră stau dovadă cele mai bine de 12 secole de muzică europeană cultă, care s-a format și evoluat mai întâi în spațiul occidental, pe baza melodicii populare, dar mai ales a *cântului gregorian,* pentru că profesioniștii au fost din rândul clericilor. Țările fondatoare au fost Franța, Flandra, Italia, Anglia, Spania..., iar muzica o numim astăzi „universală”, pentru că de-a lungul secolelor a cucerit întreaga planetă, capodoperele sale fiind cântate acum în toată lumea. Evoluția ei a mers lent și natural, dar sec. al XIX-lea a adus în discuție și alte popoare, pe lângă ele și al nostru, aderând la principiile muzicii universale, prin forme, tehnici, sisteme tonale, armonice etc. Cum puteau ele, însă, aduce o notă care să le definească și să se facă auzite în contextul general, trezind interesul?

Aceasta a fost întrebarea pe care și-au pus-o și fruntașii culturii muzicale de la noi, în acel context istoric. Modelul vestic, prin tehnica de compoziție, era ușor asimilabil; mulți dintre ei erau deja școliți în Occident, la Viena, Paris, Leipzig etc. Desigur, baza melodică, esența spirituală ar fi trebuit să definească etosul românesc și, bineînțeles, acesta era perfect reflectat în *cântecul popular* și în *melodica psaltică* (de origine bizantină).

Coincidență (sau nu), în aceeași perioadă, în cadrul ecleziastic de la noi se punea problema de „românire a melodiilor bisericești”. Pe lângă cursurile de psaltichie în „noua sistimă”, pe care le susținea încă din 1817 dascălul Petru Efesiu la Biserica Sf. Nicolae-Șelari (în București), unde se școlise și Anton Pann, se instituie și o comisie de românire a cântărilor, din care face și el parte, alături de Macarie Ieromonahul și de Panaiot Enghiurliu (vezi articolul citat). Românirea textelor bisericești, cântate până atunci în greacă și slavonă, implica și adaptarea melodiilor acestora la limba română, ținându-se cont de noua sistemă și de caracteristicile cântului psaltic bizantin, de la care muzica psaltică românească se revendică, în sensul continuității tradiției ortodoxe. Aici, aportul lui Anton Pann este substanțial, atât prin geniul muzical înnăscut, cât și prin cunoașterea și practicarea cântului popular și a celui de strană, dar și a inițiativei extraordinare de a înființa o tipografie și de a multiplica aceste producții muzicale, laice și religioase, poetice și melodice.

Astfel se justifică punerea numelui său în fruntea unei liste memorabile de personalități determinante pentru cultura muzicală românească, începută pe la mijlocul secolului al XIX-lea și dezvoltată până astăzi. Astfel se justifică rapelul la melodica sa în diverse ipostaze ale muzicii noastre culte și identificarea cu el a acestei „duble personalități” a melosului caracteristic, de îmbinare a laicului cu religiosul, în ideea de a defini etosul muzical românesc, traseul urmat de compozitorii înaintași ducând la apariția geniului recunoscut al lui George Enescu și la parcurgerea rapidă a stadiilor clasice, romantice, moderne și contemporane în istoria muzicii românești, de către o pleiadă a compozitorilor secolelor XIX și XX.

Primele încercări s-au reflectat în genul coral, același gen cu care pornise și muzica occidentală, dar cu zece secole mai înainte. Deci, istoria muzicii poate fi socotită la noi ca având o „vechime” de două secole. În aceste două secole, muzicienii români au trebuit să străbată cu „viteza sunetului” o evoluție pe care culturile fondatoare o străbătuseră pe parcursul unui mileniu. Grea misie! Și totuși „minunea” s-a petrecut.

Înaintașii muzicii românești au perfecționat arta cântului coral și a compoziției în acest gen datorită faptului că acest mod de interpretare muzicală era la îndemână și formațiile corale puteau fi mai ușor înființate. Dovadă sunt numeroasele *Reuniuni (societăți) de cântări corale* care au luat ființă, mai ales în părțile Ardealului și Banatului, dar și în Principate. Corurile erau legate de comunitățile sătești, meșteșugărești, școlare sau orășenești și radiau din centrul cultural al acestora: școala și biserica. Majoritatea mentorilor erau învățători și preoți, iar cei care au fundamentat marile și renumitele formații erau absolvenți de conservatoare europene, dar și de teologie ortodoxă.

Trebuie să evidențiem aici aceste personalități și aportul lor esențial în fundamentarea școlii muzicale românești, tocmai prin apelul la melodica populară și psaltică. Nu ne propunem să epuizăm subiectul, atât de vast, ci să punctăm câteva repere orientative pentru o viitoare aprofundare.

Dacă în cadrul coralelor care funcționau pe lângă biserici, repertoriul era strict religios, servind desfășurarea liturgică, reuniunile corale laice aveau un repertoriu mult mai larg, îmbinând lucrările laice cu cele religioase. Între cei care s-au dedicat acestui pionierat în genul coral îi putem aminti (într-o ordine cronologică, pe cât se poate), în primul rând pe cei care au activat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea: Dimitrie Suceveanu (n. 1816), Ioan Cartu (n. 1820), Theodor Georgescu (n. 1824), Ștefanache Popescu (n. 1824), Gheorghe Dima (n. 1847), Ciprian Porumbescu (n. 1853) realizatorul, printre altele, al unui armonios *Tatăl nostru*, Eusebie Mandicevski (n. 1857), Iacob Mureșianu (n. 1857), Ioan Zmeu (n. 1860, profesor de psaltichie la Școala de Cântăreți Bisericești din Curtea de Argeș), Nicolae Severeanu (n. 1864), Dumitru Georgescu-Kiriac (n. 1866) ș.a.

Apoi, pe cei care, născuți spre sfârșitul secolului al XIX-lea, au continuat tradiția în secolul al XX-lea: Timotei Popovici (n. 1870), Ioan Popescu-Pasărea (n. 1871), Trifon Lugojanu (n. 1874), Teodor Teodorescu (n. 1876), Nicodim Ganea (n. 1878), Gheorghe Cucu (n. 1882), Gavriil Galinescu (n. 1883), Ștefan Popescu (n. 1884), Dimitrie Cuclin (n. 1885), Ioan Chirescu (n. 1889), Marțian Negrea (n. 1893), Sabin V. Drăgoi (n. 1894), Nicolae Lungu (n. 1900) ș.a. (date biografice preluate din *Lexiconul Muzicienilor Români* de Viorel Cosma).

Secolul XX aduce și o amplificare în domeniul cercetării muzicologice, implicând și *bizantinologia*. Cercetarea cântului bizantin și eforturile depuse de muzicienii specializați pentru a-l transcrie din notația psaltică în cea liniară (europeană) a deschis calea cunoașterii mai largi și mai profunde a acestui tezaur inestimabil. Unul dintre cei mai importanți a fost părintele Ioan D. Petrescu, pasionat de cercetarea științifică, dar și un cântăreț psaltic renumit, care a determinat o școală de cercetare bizantinologică și a pus bazele unui sistem de transcriere a muzicii psaltice în formatul scrierii liniare occidentale. Astfel s-a putut cunoaște și aprofunda fondul melodic psaltic și de către muzicieni laici, care l-au preluat în creațiile lor.

Pe această bază, a muzicii corale religioase și a cercetărilor de bizantinologie, s-a dezvoltat și muzica instrumentală de inspirație melodică psaltică, secolul XX, prin remarcabila contribuție a compozitorului Paul Constantinescu, consfințind această tradiție. Sunt cunoscute oratoriile sale de Paști și de Crăciun, *Patimile* și *Nașterea Domnului,* dar și o serie de lucrări camerale și simfonice având o tematică melodică psaltică (bizantină).

Modelul său a fost preluat și dezvoltat și în creația altor compozitori români ai secolului XX, între care: Marțian Negrea, Sabin V. Drăgoi, Dimitrie Cuclin, Ion Dumitrescu, Gheorghe Dumitrescu, Zeno Vancea, Theodor Grigoriu, Doru Popovici, Viorel Munteanu ș.a. Astfel, școala muzicală românească de compoziție s-a fundamentat temeinic pe această componentă reprezentativă ca etos, putând invoca tradiția alături de cele mai reușite tentative de inovare.

Pentru că muzica este o artă „temporală” (ea nu există pentru public decât în măsura în care este interpretată, prinzând viață sonoră în concerte sau înregistrări), suntem tentați să o considerăm doar din punctul de vedere a ceea ce auzim astăzi. Și nu totdeauna se poate aduce în prim-plan tot ce s-a scris, din diverse motive, preferându-se creații de ultimă oră, care au și ele dreptul la viață (măcar într-o primă audiție). Se poate întâmpla, din această cauză, să se uite sau să se ignore multe dintre creațiile care ar trebui considerate de istoria muzicii românești ca fiind universal valabile.

În aceste câteva rânduri, am încercat să punctez importanța acestora și necesitatea de a fi cunoscute pentru a se putea înțelege un fenomen de o amploare și o complexitate de care puțini s-au apropiat. Dorim, de asemenea, să atragem atenția tuturor celor care sunt interesați de fenomenul componistic românesc, de această cultură muzicală care este fundamental implicată în definirea culturii românești, că, deși a străbătut doar două secole față de cele douăsprezece numărate de culturile fondatoare ale Europei, este totuși foarte profundă și densă, cu rădăcini într-un melos milenar, care definește ființa poporului român: *cântul popular* și *melodica psaltică*, naturalul și culturalul deopotrivă.

Aș mai adăuga încă un element, unul mai mult de coloratură. Este vorba de sport, unde au apărut situații, considerate absurde, când finanțele și nu performanțele decid clasamentele. Este dată drept exemplu situația de la un recent campionat european de tenis de masă, la care 22 de chinezoaice naturalizate făceau parte din echipele Germaniei, Angliei sau Portugaliei. În cazul Germaniei, din lotul de cinci jucătoare, patru erau chinezoaice. Concluzia (care nu-mi aparține) nu putea fi decât că banul îți permite să-i *setezi* pe sportivii chinezi și să-i faci să se simtă mai nemți decât nemții, să-i faci blonzi și să-i botezi Hans Ding Dong sau Helmuth Na Li.

În final, putem constata că, în prezent, *Arta războiului* a lui Sun Tzu este valorificată pe deplin de chinezi, tocmai în sensul economico-financiar subliniat de Dean Lundall: *să evaluăm adversarul și situația strategică, să ne adaptăm tacticile la mediul în continuă schimbare și să alegem cu grijă momentul în care să acționăm sau să nu acționăm.*

De la medicina insolită la spada cu baterii

Mircea OPRIȚĂ

Sorin Stănescu este un autor cu trecere meteorică prin SF-ul românesc și cu imagine inițial supradimensionată de șansa de a fi câștigat, cu povestirea sa de debut, *Lumini în adâncuri*, premiul I la Concursul național (și internațional) organizat de revistele de popularizare a științei din mai multe țări socialiste, în 1962 – *ex aequo* cu povestirea lui Gheorghe Săsărman, *Cătălina*. De profesie medic, maniera lui de anticipație seamănă cu încercările făcute la mijlocul anilor ’50 din secolul trecut de o serie de veleitari agreați de revista *Știință și tehnică* (Mircea Pârjol, Alecu Flegon, Dem. Urmă, N. Topor, Radu Sergiu și alții), care „revoluționau" pe hârtie, în texte lejere, viitorul profesiei lor. Spre deosebire însă de aceia, doctorul Stănescu lasă să pătrundă în medicină nu doar complicații electronice legate de biocibernetică și „electrobiologie" (un „bioendoscop" pentru vizionarea pe dinăuntru a corpului uman, un „laringostroboscop" care amplifică efectele corzilor vocale ale persoanelor aflate în comă, permițând redarea gândurilor unui astfel de pacient), ci și elemente de medicină alternativă, ceea ce era, în epocă, un gest curajos. Pagini întregi se dedică noțiunilor fundamentale din acupunctura chineză tradițională și din textele tantrice ale hindușilor, aduse în sprijinul descoperirilor moderne privitoare la funcționarea, în organismul uman, a „componentelor nervoase vegetative, «simpaticul» și «parasimpaticul», aflate sub diriguirea scoarței cerebrale". Conferințele ținute de profesorul Anand Rao discipolilor săi provizorii Serghei Alexeev, Percy O'Kelly și Florin Beleș țintesc spre realizarea unei „corticalizări" a creierului prin autohipnoză și „hibernație artificială", calități din domeniul de activitate al fakirilor indieni. Metafora titlului se leagă mai întâi de experiențele desfășurate în ocean, unde Rao încearcă să amplifice și să propage în mediul acvatic stimulii nervoși ai scufundătorilor. „Luminile din adânc" se transferă apoi asupra organismului uman, pe care același savant neconformist ajunge să-l exploreze pe dinăuntru, ca la cinematograf, dar nu prin procedee pur tehnologice (precum în *Călătoria fantastică* de Isaac Asimov), ci prin concentrare mentală și autosugestie. Constrânsă să „opereze" la modul cel mai disperat un caz de apendicită și peritonită avansată, conștiința „biostimulată" a lui Rao evoluează la nivelul structurilor microscopice prin corpul inert al asistentei sale, Lucia, unde intervine cu succes în războiul cu bacteriile ucigașe:

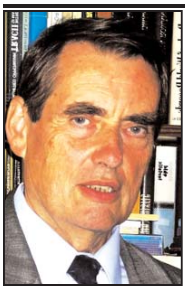
„Pe când eram purtat de celula cu care eram «acordat prin spațiile lumii microscopice», m-am pomenit într-o luptă la care am asistat mut de uimire. Dintr-un fel de tunel argintiu aflat lângă șirul sferelor turtite care reprezentau celulele, am văzut deodată apărând o formă lunguiață ce se târa până în apropierea uneia dintre sfere. Deodată, forma lunguiață aruncă un fel de scânteie spre celulă, apoi prin milioane de pori împroșcă împrejur un fel de lichid care începu să se întindă în lături «îmbibând» fiecare celulă la care ajungea. Iar fiecare sferă-celulă «mânjită» astfel pălea văzând cu ochii.

Am înțeles. Forma lunguiață era o bacterie, iar lichidul vâscos era toxina care distrugea celulele țesutului. Și bacteria porni mai departe, către «mine». Către celula care eram «eu»!... O fracțiune de secundă m-a cuprins o frică asemănătoare aceleia pe care o simți când ești atacat de o fiară sălbatică. Și asta nu era totul! În spatele microbului apăru din fundul «tunelului» încă unul și încă unul! Primul se apropia încet de mine ca o râmă gigantică și fioroasă… Și atunci s-a întâmplat fenomenul salvator! M-am gândit cu putere că trebuie să-l nimicesc. Și deodată tunelul începu să se lărgească, să se dilate, și din pereți izbucniră niște ființe sferice de un albăstrui incandescent care înaintau ca niște meduze uriașe. Microbul nu mai apucă să mă atace. Prima «meduză» pluti încet deasupra lui, se desfăcu în două văluri care cuprinseră întregul corp al microbului, paralizându-l complet. Apoi, încet, încet, îl dizolvă bucată cu bucată. «Meduzele» salvatoare nu erau decât leucocite, globule albe."

În vizualizarea plastică a unor asemenea situații pe care manualele de medicină le comunică profesional, sec și abstract, autorul e superior – stilistic vorbind – restului povestirii, unde subiectul îngrămădește scheme caracteristice anticipației cu caracter tehnicist, neuitând să facă „obligatoriul" elogiu al viitorului optimist al omenirii și să spulbere, ca pe un microb atacat cu vigoare de leucocite, „mitul înfrângerii omului de către mașină". În SF-ul românesc, Adrian Rogoz avea să reia puțin mai târziu tema vizualizării corpului uman ca univers complex, coerent la nivelul naturii sale microscopice, dar povestirea sa *Oriana, eu și Gemmi 1, 2, 3…* (1964), fidelă unei betonate concepții materialiste, nu va mai conține nicio aluzie la „suspectele" tehnici orientale, folosind pentru „călătoria fantastică" vehiculul miniaturizat produs de o sofisticată cibernetică a viitorului („polipod moletronic", „virus electronic").

Sorin Stănescu a mai publicat în *Colecția „Povestiri științifico-fantastice"* povestirea intitulată *Frumoasa din planeta adormită* (1965), unde o experiență stranie conduce la reproiectarea formelor vii sub o altă stare de agregare a materiei. O metamorfoză, în fond, ca în basm. Și tot ca în basmul de la care lucrarea își trage titlul se produce deznodământul, eliberarea prin sărut a lumii încremenite în vraja declanșată cândva, la modul experimental. O ultimă lucrare de care avem cunoștință, *Fantastica spadă a cavalerului Joost van Deck* (1970), expune istorii tenebroase țesute în jurul unei arme enigmatice, născocită de alchimiști și ajunsă în contemporaneitatea noastră ca obiect de colecție, dar încă râvnită de diverși indivizi dubioși, care văd în ea o sursă de putere și de câștig ilicit. Spada în cauză produce, în decursul timpului, mai multe ucideri inexplicabile, de la distanță, consemnate de martori în diverse relatări cu caracter fabulos. Dincolo de aceste mici scene epico-dramatice, autorul o privește ca gadget, ca obiect straniu capabil să stârnească imaginația tehnică a cititorului. Invitat de arheologul Fabien de Meirleyr să descâlcească enigma bizarei arme din panoplia sa, fizicianul belgian Roger Lacombe descoperă în cele din urmă modul de funcționare a spadei fulgerătoare și sistemul de baterii electrice ascuns de alchimiști în teaca ei. Anticipația devine aici sursă de aventură detectivă, în genul povestirilor lui Conan Doyle din ciclul holmesian.

Începutul și sfârșitul Universului

Dan D. FARCAȘ

Scriam, în articolul de luna trecută, că în Galaxia noastră, cea pe care o vedem în nopțile cu cer curat arcuindu-se peste cer și pe care o numim Calea Lactee, sunt cel puțin o sută de miliarde de stele, dar în Universul pe care-l vedem cu aparatele noastre sunt cel puțin o sută de miliarde de galaxii asemănătoare. Mintea noastră, deprinsă cu dimensiunile omenești, cuprinde cu greu aceste valori imense. Pentru mulți, milioanele și miliardele de stele, de ani, ori de ani-lumină, devin doar simple substitute (folosite uneori la întâmplare) pentru „foarte mult".

Propun o singură comparație: dacă „marginile" Universului cunoscut ar fi la hotarele Europei, în Portugalia, în Urali și la aceeași distanță în toate celelalte direcții, inclusiv în sus și în jos, atunci Galaxia noastră ar încăpea în Piața Unirii din București, iar distanța dintre Sistemul Solar și cea mai apropiată stea – distanță pe care lumina o străbate în patru ani și ceva – ar fi mai mică de un milimetru.

Nu este locul aici să detaliem cum au fost estimate toate distanțele cosmice. Menționez doar că se cunosc azi mai multe metode, asupra cărora astronomii au căzut de acord. Iar aceste metode se sprijină între ele, deoarece fiecare are un oarecare grad de aproximare.

Ce este dincolo de limitele până la care putem observa Universul? Nu știe nimeni, dar părerea cea mai răspândită este că suntem închiși, fără posibilitatea evadării, în interiorul unui spațiu finit ca dimensiuni, deși fără margini.

Pentru a înțelege mai bine această afirmație, putem face o analogie. Pe suprafața Pământului, care este limitată ca mărime, putem umbla oricât, în orice direcție, fără să ajungem vreodată la „marginea lumii" (așa cum își imaginau cei vechi), cel mult, dacă vom merge tot înainte, ne vom întoarce după un timp în locul de unde am plecat. La fel ar fi și cu Universul, doar că acesta este un spațiu cu trei dimensiuni, în timp ce suprafața Pământului are numai două.

Aceeași comparație ne folosește să înțelegem și alte situații. În 1927, astronomul belgian Georges Lemaître a descoperit că Universul este în expansiune, iar în 1929 astronomul american Edwin Hubble a arătat, pe baza unor măsurători pe care le desfășura de mulți ani (la observatorul Mount Wilson, care dispunea de cel mai puternic telescop din acele vremuri), că aproape toate galaxiile se îndepărtează de noi, cu atât mai repede cu cât aceste galaxii sunt la o distanță mai mare de Pământ. Cineva ar putea să întrebe dacă nu cumva asta înseamnă că suntem în centrul Universului. Răspunsul este că nu există un centru al Universului; din orice punct din Univers „fuga" galaxiilor s-ar percepe în același mod. Ilustrarea se poate face închipuindu-ne că, dintr-un motiv oarecare, Pământul ar începe să se umfle (el chiar se dilată, insesizabil într-o viață de om, dar asta e o altă poveste). În acest caz am putea observa că toate orașele se depărtează de București, cu atât mai mult cu cât sunt mai departe; dar acest fenomen ar fi valabil, în același mod, în orice punct al globului. Rezultă că nu există un centru al Universului, tot așa cum nu există un centru al *suprafeței* Pământului.

Continuând analogia, la fel cum un călător (nu-i punem la socoteală pe astronauți) nu poate vizita decât locurile de la suprafața Pământului, aparent, locuitorii Universului nu vor putea privi niciodată „afară" din Univers și nu vor putea evada (cel puțin pe căile pe care le putem imagina azi) niciodată din el.

Dar de ce se „dilată" Universul? Astronomii au propus mai multe explicații posibile. Cea acceptată de marea majoritate, la ora actuală, este că, undeva, demult, toată proto-materia Universului era concentrată într-un volum incredibil de mic; acesta a „explodat" (ultimele calcule precizează că acum 13.798 ± 0.037 miliarde de ani...), iar fragmentele continuă și azi să se depărteze unele de altele, luând, între timp, forme din ce în ce mai complexe. Se pare că inclusiv *timpul și spațiul* Universului în care trăim s-au născut cu aceeași ocazie.

Ipoteza „exploziei originare" a fost primită inițial cu scepticism, dar a fost între timp confirmată indirect prin alte dovezi, între care, descoperirea, în 1964, a unei radiații de microunde, de 2,7 grade Kelvin, care vine din toate părțile, într-un mod remarcabil de uniform. Această radiație nu poate fi explicată altfel decât ca ultimul ecou al acelei explozii inițiale, căreia, în 1949, astronomul englez Fred Hoyle i-a dat și o poreclă, „Big Bang", nume care a rămas.

→

La curtea epigramei

Premisele apariției epigramei românești (II)

Elis RÂPEANU

Ghicitorile, mai ales cele versificate, prin ingeniozitatea lor, conțin un sâmbure epigramatic, chiar dacă se bazează, predominant, pe metaforă:

Lungă și lată/ Nu stă niciodată (Apa);
Ce trece prin tină/ Și nu se întină? (Umbra);
Curelușă unsă/ Pe sub pământ ascunsă (Șarpele);
Un ștergar vărgat/ Peste lume aruncat (Curcubeul).

Deși ghicitorile se bazează pe observația directă a obiectelor și fenomenelor, pe laturile aparent concrete ale acestora, rolul lor este să învăluie, la modul înșelător, cu istețime, obiectul vizat, să pună la încercare puterea de gândire a locutorului, care trebuie să se descurce singur pentru aflarea „soluției". Epigrama pornește *à l'envers:* învăluie obiectul poantei, construiește căi greșite în preambul, cât mai departe de tema vizată, pentru ca, printr-o răsturnare neașteptată, să ofere surpriza poantei, dezvăluind ideea în toată claritatea ei. Rolul „perceperilor juste" din ghicitori sunt analogiile între obiecte, cu observații în adaos care măresc distanța dintre categoriile de lucruri între care se întrețes metaforele, amplificând planul imaginativ care o apropie mult de poezie. Radu Nicolescu afirmă: „exuberanța imaginației apropie ghicitorile de moduri poetice și de tipare de gândire tipice poeziei și artei moderne, începând cu romantismul" (în prefață la vol. *Ghicitori,* Ed. Minerva, București, 1991):

Bulgăre de aur/ Cu coarne de taur (Luna);
Pe-o vale cotită/ Vine-o mierlă-nsovonită (Ceața).

Ion C. Chițimia consideră că ghicitorile înglobează spirit epigramatic prin „distanța, de obicei considerabilă, care separă categoriile de lucruri între care se țes metafore", prin apropierile bruște menite „să stârnească haz, uneori să ispitească pe căi greșite, astfel încât opoziția dintre întrebare și răspuns să fie cât mai mare" [Ion Chițimia, *Folclor în Muntenia și Oltenia,* extr. din S.C.I.L.F. (XI), 1962]. Spre deosebire de ghicitoare, epigrama urmărește, cu precădere, încărcătura spirituală a devoalării poantei, noutatea, șocul descoperirii ideii urmărite. Astfel, dacă tema (obiectul) ghicitorii ar fi transformată în titlu, am obține o epigramă-definiție care, contrar principiului, începe cu poanta:

Mâna: *Furculiță cu cinci dinți/ Căpătată din părinți.*

Iată două epigrame din această categorie:

Imperiul: *Un uriaș mereu la pândă/ Ce se gândește când e-nfrânt/ Să-și lingă rana sângerândă/ C-o nouă limbă… de pământ.* (Vasile Til Blidaru)

Frizerul: *Cel mai respectat din tot/ Cartierul și Bănia,/ Căci în fața lui își scot/ Și miniștrii pălăria.* (Elis R.)

Altă formă literară scurtă a creației folclorice o constituie *proverbele.* Expresivitatea lor, respirând modul de a gândi și a simți al unui popor, o întrece pe cea a maximelor prin caracterul lor figurativ, prin turnura enunțurilor, prin metafore și simboluri familiare omului simplu, prin trecerea de pe un plan de semnificații pe altul, prin asociațiile de idei cu subînțelesuri, prin conotațiile umoristice:

Calul de dar nu se caută la dinți;
Cap ai, minte ce-ți mai trebuie?;
Buturuga mică răstoarnă carul mare.

Proverbele rimate (chiar dacă e frecventă rima populară sau asonantă) se apropie mult de epigramă, la care rima, prozodia corectă constituie condiții *sine qua non* ale speciei:

Cât e moșul de bătrân,/ Tot dorește ce-i în sân;
Cu răbdarea/ Treci marea;
Muierea curată/ De miros te-mbată;
Șchiopătura oilor/ Bucuria lupilor.

Există proverbe sub formă de catren:

Cine-n lume a văzut/ Lucru nemaiauzit:/ A trăi și a muri,/ A fi viu și a iubi;
Vai d-acela ce iubește/ Nici nu moare, nici trăiește,/ Se bate cu gândurile/ Ca apa cu valurile;
Urâtul merge prin sec/ Și strigă mă-nec, mă-nec,/ Frumosul merge prin apă,/ Nu i-e teamă că se-neacă.

Românul este colocvial, îi place să converseze – această trăsătură îl determină să comunice în tăcere cu autorii proverbelor și epigramelor, să determine comentarii și chiar atitudini, vizând îndreptarea omului. Adresarea directă e ca o comunicare cu un apropiat, căruia autorul (colectiv) își permite să i se adreseze cu *tu* sau cu persoana a doua singular a verbului (fără *tu*), care în română exprimă impersonalul (echivalent cu *on* din franceză):

Dai,/ N-ai; Ai carte,/ ai parte;
Ce ție nu-ți place,/ Altuia nu-i face; C-o mână te mângâie,/ Cu alta te zgârie.

În proverbe, ca și în epigramă, comunicarea capătă, uneori, aspectul unei destăinuiri, ca să fie de învățătură și altora:

Când ai bani și-ți merge bine,
Tătă lumea-i neam cu tine;
Dară, dacă-ți merge rău,
Nu ți-i neam nici neamul tău.

Semnul impersonal al comunicării, în proverb și-n epigrama aforistică, nu anulează stabilirea unei relații directe cu cititorul, pe care-l atenționează, îl informează, îl sfătuiește, la infinitiv sau la persoana a treia, aparent fără nicio implicație:

A sări din lac în puț;
A împăca și capra, și varza;
Scânteia mică face flacăra mare;
Brânză bună în burduf de câine;
Apa trece, pietrele rămân;
Bate șaua să priceapă calul

etc. Ca și în epigramă, sunt prezente propozițiile introduse prin *cine, ce, când, adesea, dacă, decât* etc.:

Decât cu muiere rea/ Mai bine fără de ea;
Cine aleargă după doi iepuri nu prinde nici unul;
Când pisica nu-i acasă,/ Joacă șoarecii pe masă;
Ce face un prost nu pot desface zece deștepți

etc. Totuși, să nu uităm că proverbul, spre deosebire de epigramă, e adesea încifrat, ideea fiind învăluită în metaforă, în alegorie sau într-o exprimare eliptică. Dar (*il y a toujours un mais*), prin structură (întorsătura ideii), prin răspândirea lui, fiind prezent în gura/conștiința tuturor, a făcut și el parte din acel fond spiritual în care s-au aflat germenii primitori ai epigramei culte:

Nu te uita că sunt mic,
Smulg și gardul din pământ,
Fie cât de putrezit.

Strigătura (de la verbul *a striga*) este o specie a liricii populare (numită și *chiuitură, țâpuitură* în Oaș sau *hopăitură* în zona Năsăudului), având, în general, două versuri, asociate, uneori, cu alte două, drept replică; e menită a stârni veselia, a face haz de defectele altora, la horă, la nuntă sau la șezători, acolo unde se petrece și se dansează. În strigături, veselia se împletește cu istețimea, cu „găselnițele" (fr. *trouvailles*) comparabile cu poantele, vizând apucături, moravuri sau chiar înfățișări ieșite din comun sau nepotrivite cu comportamentul:

Badea mare cât un dop,/ Lelea mică cât un plop.

Există strigături care pot fi numite epigrame populare, care au existat înaintea celei culte: *Câte fete sunt la joc/ Toate-s strâmbe la mijloc,/ Numai mândrulița mea/ Îi dreaptă ca secera.* Sau: *Toată vara a vărat/ Cu vaca pe lângă sat;/ Când a fost coló toamna/ Fata fată, vaca, ba!*

Iată și o epigramă din contemporaneitate, de inspirație folclorică:

Cântă cucu-n poieniță,
Floarea fuge cu Gheorghiță,
Dar ajunși la drumul mare,
Gheorghe fuge și mai tare!

Există și strigături la persoana întâi: *Mărita-m-as și eu, biata,/ Rufele de pat nu-s gata,/ Nici îi țol, nici îi cojoc,/ În pivniță, ca-n uliță/ Și-n cămară, ca și-afară* (folosirea persoanei întâi e, de fapt, un tertip prin care e vizată o persoană/persoane bine știută/știute).

Putem afirma că, la români, a existat epigrama populară înaintea epigramei culte (epigrama propriu-zisă, epitaful epigramatic, madrigalul epigramatic, epigrama aforistică, epigrama-definiție). Mihail Sadoveanu, cel care spunea atât de frumos despre poezia populară că exprimă „alternanța de zâmbet și tristețe, tot sufletul poporului român, variat ca o primăvară de la noi", făcea legătura între proverbe și zicători – pe de o parte – și epigramă pe de altă parte: „Cugetarea ascuțită și ușor sceptică o găsești în proverbe. /…/ Cui n-au adus zâmbet acele agere versuri pe care le amestecă flăcăii în tactul dansului. /…/ De pildă, *o epigramă* (subl. n.) împotriva unor fete nu tocmai harnice: *Multe-n lume omul vede/ La o casă șapte fete/ Și fântâna sub părete,/ Moare cânele de sete…* și câte altele tot atât de ascuțite" (în *Discursul de recepție* la Academia Română). Nichita Stănescu, referindu-se la cele mai scurte poezii ale popoarelor, amintește de haikuul japonezilor, de rubaiatul persanilor, de copla spaniolilor, punându-le pe același plan cu țâpuritura (strigătura) românească: „spune ceva și se termină cu o beșteleală, cu o împunsătură, cel vizat nefiind menajat nici pentru defecte pentru care nu e vinovat (chel, cocoșat, bătrân, urât etc.) atunci când faptele sau pretențiile lui sunt nepotrivite cu posibilitățile sale sau cu practica general admisă în traiul de secole al colectivității din care face parte." (TV Antena 1, 31 martie 1998). Iată alte exemple care pot fi numite corespondențe între „epigrama populară" și cea cultă:

Dragă mi-i lelea buzată/ Că sărută șapte-odată;
Săracii boii cornuți/ Cum însoară pe cei muți;
Săracele sutele/ Cum mărită slutele.

Chiar dacă nu se mai fac hore, oamenii continuă să compună strigături care oglindesc noile realități:

Hop, leliță, poale scurte,
Le-ai întinde, n-ai de unde,
Le-ai întinde pe-un picior,
Celălalt rămâne gol.

Referindu-se la asociațiile de idei, rar întâlnite chiar și în poezia cultă, P. Locusteanu subliniază, în *Umorul românesc* (Casa Școalelor, 1914), vigoarea umorului țărănesc în care „energia expresiei se unește cu justețea observației într-o glumă plină de spirit. Și în toate ironia este usturătoare."

După o explozie obișnuită, ne-am aștepta ca fragmentele să se depărteze la început mai repede, apoi tot mai încet. În Univers, însă, ultimele observații arată că viteza de îndepărtare crește tot mai mult, ceea ce a născut ipoteza că în Univers ar mai exista și altceva decât stelele, nebuloasele, energiile și forțele cunoscute. Fizicienii vorbesc în acest sens de o „materie întunecată" și de o „energie întunecată". Sunt ipoteze deocamdată neconfirmate, cu toate acestea, există un straniu consens al specialiștilor că aceste componente „întunecate" ar compune 95% din Univers...

Evident, oamenii s-au întrebat dacă Universul, născut prin „Big Bang", va avea oare și un sfârșit? Și dacă da, când? Deocamdată se fac doar scenarii. Unul dintre acestea spune că dacă în Univers există suficientă materie, atunci forța gravitațională va încetini expansiunea galaxiilor, o va opri pentru o clipă, după care aștrii vor începe să se apropie, totul sfârșind, peste miliarde de ani, printr-un imens colaps, materia întregului Univers adunându-se într-un singur punct, fărâmându-se în ceea ce unii au numit „Big Crunch". Apoi, va urma poate o nouă explozie, un nou „Big Bang", iar acest ciclu se va repeta la nesfârșit. La un moment dat, chiar s-a estimat că între două explozii succesive s-ar putea scurge cam 80-100 miliarde de ani. Dacă însă materia din Univers n-ar fi destulă, expansiunea ar continua indefinit. Într-un viitor foarte îndepărtat, toată energia s-ar uniformiza și orice viață ar înceta.

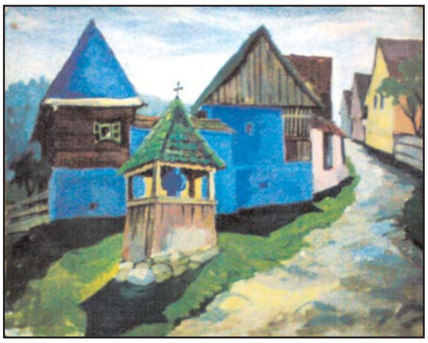
Deci, nu se știe cum va fi. Deocamdată se fac doar calcule, se emit ipoteze și se construiesc scenarii. Prin urmare, este puțin probabil să vedem aceste probleme rezolvate în viitorul imediat. Oricum, între timp, vor apărea multe altele...

Ars longa...

Juliana Fabritius

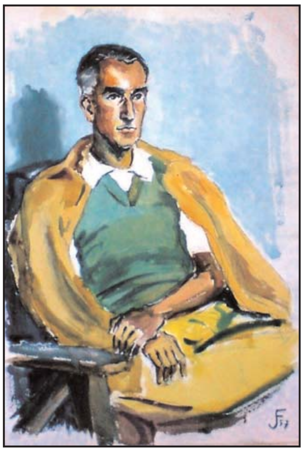
Juliana Fabritius (n. 21 ianuarie 1930, Sibiu – d. 7 august 1986, Bucureşti) a fost o pictoriţă, etnografă, istoric de artă şi scriitoare de limbă germană din România.

Tatăl său, Julius Alfred Fabritius, a fost arhitect, fapt care i-a permis să-şi dezvolte din copilărie dragostea pentru clădirile vechi, pe care le-a redat cu măiestrie în acuarelele sale (şi în câteva inedite picturi „ulei pe carton"), mai ales arhitectură veche de provenienţă germană din Transilvania în general (sate/zone săseşti din Sibiu, în special, dar şi din Braşov) şi şvăbeşti din Banat.

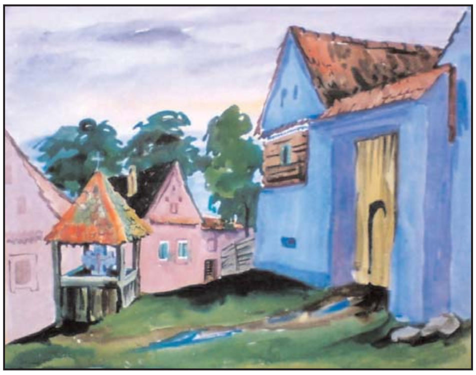
La vârsta de 12 ani devine eleva graficienei Hildegard Schieb, între 1945 şi 1948 ia lecţii de pictură cu artista sibiană Trude Schullerus. În 1948–1949 studiază la Institutul de Arte Plastice din Bucureşti, clasa pictorului Nicolae Dărăscu, dar, urmărită de Securitate, este exmatriculată, acuzată de „acţiuni de spionaj" şi condamnată la doi ani de închisoare.

Între 1951 şi 1957 participă cu regularitate la expoziţiile colective organizate de filiala sibiană a Uniunii Artiştilor Plastici. În 1957 se căsătoreşte cu criticul de artă şi jurnalistul bucureştean Dumitru Dancu.

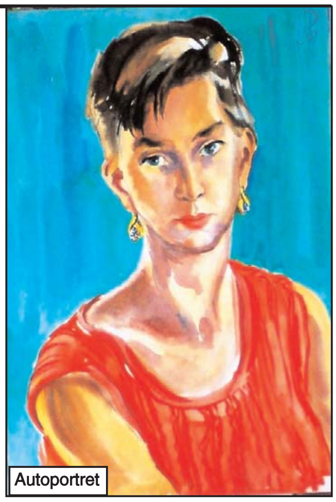
Lucrează ca desenator, mai întâi la Muzeul Brukenthal din Sibiu, iar apoi la Muzeul Satului din Bucureşti (1958-1967), precum şi la Muzeul de Artă din Bucureşti, ca restaurator specializat în pictură cu tempera pe lemn (1962-1966). Din 1967 lucrează ca grafician şi publicist liber-profesionist.

Din 1968 întreprinde cercetări etnografice şi de istoria arhitecturii în Transilvania; iniţiază o cuprinzătoare documentare în imagini (acuarele şi desene) a costumului saşilor transilvăneni şi a bisericilor-cetate săseşti.

Între 1971 şi 1986, în almanahul *Komm mit* (*Vino cu noi*) al ziarului bucureştean *Neuer Weg* publică o serie de 105 articole ilustrate cu desene ale unor biserici fortificate săseşti din Transilvania, iar între 1982 şi 1985 pictează peste 150 de acuarele având ca temă imagini ale vechilor centre din oraşe transilvănene.

Dintre expoziţiile tematice: 1977: „Cetăţi ţărăneşti şi biserici fortificate", Expoziţie de acuarele şi desene la Sibiu; 1978–1979: „Cetăţi ţărăneşti şi biserici fortificate săseşti în România", Expoziţie itinerantă de acuarele şi desene în Germania (Heidelberg, Braubach, Stuttgart); 1983: „Portul popular al saşilor transilvăneni", Expoziţie de acuarele la Muzeul Transilvănean din Gundelsheim.

Autoportret

Cărţi publicate: *Trude Schullerus,* Editura Kriterion, Bucureşti, 1974; *Cetăţi ţărăneşti săseşti din Transilvania,* Sibiu, 1980; *Die bäuerliche Hinterglasmalerei in Rumänien* (împreună cu Dumitru Dancu), Berlin, 1980; *Turnuri Transilvănene/ Siebenbürgische Wehrtürme,* Editura Transilvania Publicitate, 1982; *Spaziergang durch Alt-Hermannstadt* (*Plimbare prin Sibiul vechi*), Editura Transilvania, Sibiu, 1983; *Sächsische Kirchenburgen in Siebenbürgen,* Sibiu, 1983; *Harald Meschendörfer* (*Künstlermonographie*), Editura Kriterion, Bucureşti, 1984; *Romanian icons on glass* (*Romanian traditions and customs*), Wayne State University Press, 1982.

A tradus în germană cărţi de artă, a ilustrat volumul *Alt-Kronstadt: Bilder einer Stadt* (*Imagini din Braşovul vechi)* de Hansgeorg Killyen et al., Editura Johannis Reeg, 2006.

(Surse: *Wikipedia* şi pagina de Facebook dedicată, „Juliana Fabritius-Dancu")

Număr ilustrat cu lucrări inedite ale Julianei Fabritius, din colecţia Ion Aurel Gârjoabă. Foto: Radu Gîrjoabă.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Acad. Johan GALTUNG – Norvegia
- Cristian BĂDILIŢĂ – teolog şi scriitor, Franţa
- Corin BIANU – scriitor, Bucureşti
- Marian NENCESCU – scriitor, Bucureşti
- Ioan TODEA – istoric, Bucureşti
- Constanţa VAIDA HALIŢĂ – arhitect, Bucureşti
- Nicolae MELINESCU – publicist, Bucureşti
- Alex ŞTEFĂNESCU – scriitor, Bucureşti
- Paula ROMANESCU – scriitor, Bucureşti
- Maruca PIVNICERU – scriitor, Bucureşti
- Paul RADOVICI – prof. univ., Bucureşti
- Raia ROGAC – scriitor, Chişinău
- Ion C. ŞTEFAN – scriitor, Bucureşti
- Monica DUŞAN – scriitor, Ribiţa-Hunedoara
- Eliza ROHA – scriitor, Bucureşti
- Gabriela CĂLUŢIU-SONNENBERG – scriitor, Spania
- Aureliu GOCI – scriitor, Bucureşti
- Ion PĂTRAŞCU – diplomat, Bucureşti
- Mihaela MARINESCU – muzicolog, Bucureşti
- Mircea OPRIŢĂ – scriitor, Cluj-Napoca
- Dan D. FARCAŞ – matematician şi scriitor, Bucureşti
- Elis RÂPEANU – scriitor, Bucureşti